
Унија синдиката просветних радника Србије

УНИЈА
СПРС

-

ПОД МАСКОМ СЛОБОДЕ

**Неолиберално разарање
образовања у Србији**

Београд,
јун 2018.

Издавач:
ИТВ ЦЕНТАР ПЛУС
Београд

Приредили:
Драган Матијевић
Књигољубац

Прво издање
2018.

Штампа:
ИТВ Центар плус

Тираж
500 примерака

ISBN: 000-00-0000-00-0

*Ова књига је споменица
проф. др Љубомира Протића
великог саборца Уније
синдиката просветних
радника Србије*

САДРЖАЈ

-За пуну истину о образовању/ О овој књизи и још понечему

- Јасна Јанковић:

Под маском слободе или Кад порастем, бићу дечак

ПОШАСТ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА У СВЕТУ И КОД НАС

ДИЈЕГО ФУЗАРО: ЕВРОПА НЕ ПОСТОЈИ

ДИЈЕГО ФУЗАРО: МОНОТЕИЗАМ ЕВРОПСКОГ ТРЖИШТА ПРОТИВ ХРИШЋАНСТВА

ДИЈЕГО ФУЗАРО: ДЕМОФОБИЈА - ЗАШТО ЛЕВИЦЕ МРЗЕ НАРОД?

ДИЈЕГО ФУЗАРО: НЕУТРАЛНОСТ - ХОД КА ДРУШТВУ БЕЗ ОТПОРА И ИДЕНТИТЕТА

ДИЈЕГО ФУЗАРО: БИРАЈТЕ ОНЕ КОЈИ СУ НАЈШТЕТНИЈИ ЗА ФИНАНСИЈСКУ АРИСТОКРАТИЈУ

КАТАРИНА МАЈСТОРОВИЋ: ПРИЛОГ КРИТИЦИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА – ЕТИЧКИ АСПЕКТ

ЧИЈА СУ НАША ДЕЦА?

ДИЈЕГО ФУЗАРО: НОВА ПОЛИЉУБАВ - ТРОЈАНСКИ КОЊ ПРОТИВ ПОРОДИЦЕ

СЛОБОДАН АНТОНИЋ: ПОСТИЗБОРНА ЛГБТ ИНКЛУЗИЈА

БУДУЋНОСТ НАШЕГ ОБРАЗОВАЊА

БОГОЉУБ ШИЈАКОВИЋ: ОБРАЗОВАЊЕ У «ДРУШТВУ ЗНАЊА»:

ИЗМЕЂУ ИРОНИЈЕ И НОСТАЛГИЈЕ

СЛОБОДАН ВЛАДУШИЋ: КО ЈЕ ТИТУЛАР ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ?

АЛЕКСАНДАР ЛИПКОВСКИ: ОД МИРЕ МАРКОВИЋ ДО МЛАДЕНА

ШАРЧЕВИЋА: МАСКЕ СУ ПАЛЕ

ИВАН РУЖИЧИЋ : СТАНДАРДИЗАЦИЈА КАО БЕЗИЗЛАЗ

ОБРАЗОВАЊЕ ИЛИ ОБУКА?

МИЛАН ЈЕВТИЋ: ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ, ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

ГАБРИЈЕЛА ГРУЈИЋ: ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

СИНИША КОЈИЋ: ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ У ПОЛИТЕХНИЧКОЈ ШКОЛИ

СЛОБОДАН РЕЉИЋ: ЛИБЕРАЛНО ПУСТОШЕЊЕ ИСТОКА ЕВРОПЕ И КОМПАРДОРСКО ИСПОМАГАЊЕ САМОПОНИШТАВАЊА – СЛУЧАЈ

ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА СРБИЈЕ У ШЕСТ СЛИКА

ПЕТАР СТАНОЈЛОВИЋ: МЕДИЈИ И ОБРАЗОВАЊЕ

УСПОМЕНЕ НА ЉУБУ ПРОТИЋА

ВЛАДИМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ: СВЕТОСАВСКИ СРБИН ЉУБОМИР
ПРОТИЋ- УМЕСТО ВОШТАНИЦЕ

МИЛОШ ИРИЖАНИН: СЕЋАЊЕ НА ПРИЈАТЕЉА

ДРАГАН МАТИЈЕВИЋ: ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ НЕСТАЈАЊЕ

ЉИЉАНА ЧОЛИЋ: ПРОФ. ДР ЉУБОМИР ПРОТИЋ (НАШ ЉУБИКА):

ТИХА ПОДРШКА И СИГУРНО УТОЧИШТЕ

**ЗА ПУНУ ИСТИНУ
О ОБРАЗОВАЊУ**

**О ОВОЈ ЊИЗИ
И ЈОШ ПОНЕЧЕМУ**

Унија синдиката просветних радника Србије (УСПРС) већ скоро две деценије сведочи да се борба за образовање мора водити систематично и упорно, али са јасном свешћу о епохи у којој се води. Зато је, почетком децембра 2017, у Београду организован скуп „Под маском слободе“, који се бавио неолибералним разарањем образовања код нас, али и у свету.

Такође, баш зато није нимало случајно да је гост скупа Уније о неолибералном капитализму и разарању образовања у Србији био млади и угледни италијански философ, Дијеџо Фузаро, чија је књига „Европа не постоји“ у нас привукла лепу пажњу интелектуалне средине. Представљање Фузаровог дела обављено је у Удружењу књижевника Србије 8. децембра 2017, а о његовом делу говорили су преводилац и књижевник Драган Мраовић, Милан Јевтић, професори и представник Уније, и Владимир Димитријевић, професор и публициста. Јасна Јанковић, председница УСПРС, назвала га је „пријатељем из даљине“.

Фузаро је свој наступ у УКС искористио да укаже на чињеницу да је Европска унија пројекат апсолутног капитализма. После пада Берлинског зида 1989, почело је рушење суверене државе као такве, и то је један од главних циљева Брисела. Овај процес води настанку постдемократских технократија, у којима доминира банократски модел власти. Европска унија није истинска Европа, јер Европа јесте плуралитет култура и језика, архипелаг разлика. Европљани смо, каже Фузаро, само у оној мери у којој смо Италијани, Шпанци, Французи. Данте је Италијан, али и Европљанин, као што је Декарт Француз и Европљанин, Шекспир Енглец и Европљанин, Гете Немац и Европљанин.

Банократија ЕУ користи евро не као монету, него као *метод владавине*. Тиме се намеће сурови модел неолибералног капитализма, спремног да води рат против Грчке или било које друге земље која пружа отпор. Техничка влада својевремено наметнута Италији имала је за циљ да постигне оно што је учињено у Грчкој: а то је тријумф опште беде, крај социјалне државе, крај националног достојанства, велика друштвена поларизација, социјална трагедија.

Деца у школама Италије уче да је ЕУ прогрес и добробит, што је орвеловска манипулација. Једини начин одбране је борба против капиталистичке мондијализације чији је израз ЕУ: не подлежући ЕУ притисцима, треба се вратити националној и социјалној држави.

О тзв. „дуалном образовању“ Фузаро је рекао да је то још један трик неолибералног капитализма, чији је циљ коришћење дечје радне снаге на перфидан начин. Тако је Мекдоналдс добио 15 хиљада ученика који преко лета раде за мале паре, а све у оквиру „дуалног образовања“. Овом реформом школства нарочито се хвалио хипернеолиберал Матео Ренци. Капиталистичка злоупотреба дечје радне снаге изазива двоструку узнемиреност:

1. Деца бивају злоупотребљена ради стицања и увећања профита;
2. Школе и универзитети престају да буду места за стицање образовања, а постају својеврсна капиталистичка предузећа за обуку.

Данашњи капитализам по Фузару није грађански, какав је био онај чија су оличења Гете, Кант и Хегел. Он разара не само радништво, него и грађанство, насрћући на породицу, државу и школу, јер је стара школа стварала код ученика свест о прошлости и критичко мишљење. Пуштање миграната у земље ЕУ нема за циљ њихову интеграцију, него да све, укључујући и традиционалне Европљане, учини мигрантима. Циљ неолибералног капитализма је производња бескореновића, који, сви до једног, треба да постану „флексибилна радна снага“ што се премешта с места на место, из државе у државу, с континента на континент – тамо где нареди Моћ Капитала.

Због тога, каже Фузаро, данашњи капитализам разара промишљајуће мишљење и намеће калкулативну свест, која је бачена на тржиште. И због тога му сметају школе, из којих треба одстранити грчки и латински, а увести само економију и менаџмент. Један од начина борбе против младих и образовањакоје ће их очовечити је и тзв. „gender“ идеологија, прича о „родној равноправности“, по којој је човекова полност пука друштвена конструкција. Циљ је стварање безличног унисекс потрошача, који

се може пунити најразличитијим садржајима.

После обраћања Јасне Јанковић, председнице Уније синдиката просветних радника Србије, 9. децембра 2018, у суботу, почео је главни део скупа „Под маском слободе“. Скупу се обратио професор др Мило Ломпар са Филолошког факултета Универзитета у Београду, који је указао на чињеницу да је један од кључних елемената досадашњег разарања школства раскид веза које постоје између основног, средњошколског и универзитетског образовања. Велики број професора Универзитета до сада није схватао проблем, и због разних разлога (између осталог, и страха) није био спреман да се укључи у заједничку борбу за очување образовног система као смислене и функционалне целине. Иако се и у Европи руши образовање, пре свега оно хуманистичко, школовање у Немачкој је још увек јефтиније од школовања у Србији. У нас се одвија двострани процес – с једне стране, наша земља је под окупацијом, с друге стране она постаје колонија. Колонији образовање није потребно. Наредбодавно образовање, какво се уводи код нас по налогу власти, води до стварања неслободних људи. Професори Универзитета се узалуд надају да ће ови процеси мимоићи баш њих - ако се не буду делатно укључили у одбрану основних вредности школства, и они ће се наћи на удару. По Милу Ломпару, отпор је могућ, али тежак. Јавна деградација положаја професора води ка нестабилности система, али и узајамним сукобима просветних радника, што власт (која, наравно, служи неолибералном моделу организовања друштва) и подстиче. Зато отпор који се пружа мора бити хоризонталан (сви заједно), али и вертикалан (треба уобличити заједницу професора која пружа делатни отпор). Смисао синдикалног организовања стога, сматра Ломпар, мора да надиђе синдикалну свест, прекорачивши непосредне интересе запослених у школама. Само тако се долази до епохалне свести, која је кључни услов одбране смисла образовања у нас.

Обраћајући се скупу, Дијего Фузаро је нагласио да је Хегел образовање сместио преваходно у област морала. У студији о уставу Енглеске, писаној пред смрт, он је критиковао прагматизам енглеског образовног система, у коме нема места за идеализам. Тамо, истакао

је, уместо истинске слободе, доминирају индивидуални каприци, при чему држава не чини ништа да каприциозност ограничи. Хегел је у своје време указивао на то да држава мора да кроти разуздану звер тржишта, и био је против капитализма без политичке и етичке контроле. По њему, свако има право на образовање, укључујући и плебс који је био одстрањен из сваког облика вишег друштвеног живота.

После 1989, у Европи се опет разјарила дивља звер капитализма. Опет је дошло до сурове поделе на богаташе и плебс лишен права. Нарочит удар је извршен на породицу, за коју је Хегел рекао да је основа сваког морала. Настао је лош систем у коме је робна размена све. Слободна тржишна размена, истакао је Фузаро, није слобода као таква, због чега је писац „Феноменологије духа“ сматрао да је неопходно да у друштву влада фамилијарно – солидаристичко начело. Школа и правосуђе морају бити темељ друштва које је морално. У том смислу, морал је изнад тржишта, а политика изнад економије. Зато је, сматра Фузаро, Хегелов модел осмишљавања здравог друштва у данашње доба бољи од онога како га је замишљао Маркс.

По италијанском мислиоцу, данашња угњетена класа није пролетаријат, него плебс лишен свих права, који бива ангажован за потребе неолибералне капиталистичке привреде. Глобализација зато шири систем који разара морал у име слободног тржишта. Ратује се против човека као таквог у име атомизованог појединца, кога треба одвојити чак и од природног пола – зато је смишљена „Gender“ идеологија. Стога је потребно поимати процесе који се одвијају у свету, у складу с речју Мандевила да, ако би коњ разумео свет као и коњаник, никад не би дозволио да га јашу.

Фузаро сматра да процес уништавања школе има за циљ да спречи плебс да схвати прошлост, садашњост и будућност, и да, кад појми, крене у своје ослобођење. Треба уобличити бића без критичке свести, пуке потрошаче, који не разумеју шта се око њих збива. Зато школу хоће да претворе у „предузетнички систем на слободном тржишту“. Школа бива уништена као установа етике,

и постаје утилитарно – потрошачка. То је разлог због кога је у универзитетско образовање уведен дебитно – кредитни систем, у коме је ђак само потрошач образовања. Орвеловски поредак, тврди Фузаро, више није на Истоку, него на Западу: истина је лаж, незнање је моћ, слобода је ропство.

Ипак, аутор књиге „Европа не постоји“ је своје обраћање завршио оптимистички. Процес који је у току није завршен, па школе, гимназије и факултети треба да се удруже у борби. Морамо се окренути својој традицији; хегеловски говорећи, неопходна нам је конзервативна револуција, која подразумева чување свега вредног из прошлости на путу ка будућности.

Професор др Богољуб Шијаковић, са Богословског факултета Универзитета у Београду, рекао је да је на скуп дошао у име солидарности, која повезује све просветне раднике, од учитеља до наставника Универзитета. Он је дао излагање под насловом „Образовање у друштву знања“, у коме је, између осталог, нагласио: „Иронија наше образовне стварности састоји се у первертовању еманципаторске улоге образовања у инструмент овладавања. У савременом образовном миту о ‘друштву знања’, које би требало да буде карактеристика богатог и тиме бољег и праведнијег друштва, образовање је сведено на технички аспект условљен доминацијом економских вриједности, ‘тржиште’ и ‘конкурентација’ су обавезни рефрен у мелодијама образовних идеологија, знање је постало способност репродуковања атомизованих информација и њиховог утилитарног повезивања у сврху профита. Химна данашњег глобализованог човјечанства гласи „Economy über alles“. Наука и образовање постали су ancillae oesopomiae.“ И Шијаковић се заложио за удруживање свих просветних трудбеника, од учитеља до универзитетских професора, у одбрани хуманистичких вредности образовања.

Иван Ружичић, професор философије и директор Гимназије у Чачку, указао је на опасност приче о тзв. „образовним стандардима“ као покушају да се уведе лажна мерљивост постигнућа у области која не функционише на „индустријски“ начин. Живимо у систему

који настоји да замагли истину о свему, па и о образовању, кријући чињеницу да се у нас у образовни систем не инвестира, него се улаже само онолико колико је потребно за минимално функционисање истог.

Стандардизација је, истакао је Ружичић, својеврсни „вирус“ који је напао многе школске системе на Западу, који би да све проблеме реше путем тестирања. Стандарди и индикатори значе само једно – као у Зеноновом парадоксу, Ахил никад неће стићи корњачу, нити ћемо се ми приближити тобожњим универзалним циљевима постављеним да би нашу школу учинили „мерљивом“. Уосталом, није ни битно да ли ће се циљеви остварити – у питању је замајавање карактеристично и за друге области живота и рада у нашем друштву. Као што лекари у здравственом систему Србије немају времена да се баве пацијентима, јер све време уносе некакве податке у компјутерски систем, тако и професори и ученици треба да се замајавају стандардима и индикаторима. Квалитет школе је немерљив јер проистиче из интеракције просветних радника, ђака и родитеља. Од стандардизације школства ће просперирати само бирократија чији је циљ да све контролише. На крају, збиваће се оно што се збива у САД: професори ће исправљати ђачке тестове да би резултате направили бољима него што заиста јесу јер од тога зависи финансирање школа. Уместо такмичења потребна је сарадња, а уместо оцењивања охрабривање, истакао је Ружичић. Уместо бирократске централизације, потребна нам је школска аутономија. Пошто је епоха у којој живимо критична, морамо разјаснити о чему је реч, а одмах затим охрабрити просветаре, ђаке и родитеље да остварују своје, а не туђе снове, јер је губитак снова први знак ропства. Људима треба вратити наду и васпитати их за нови патриотизам.

Професор др Александар Липковски са Математичког факултета Универзитета у Београду, својевремено челник Националног просветног савета, указао је да је пакет образовних закона, фуриозно и без јавне расправе усвојен у Скупштини Србије, лишава Национални просветни савет било каквог утицаја на образовну

политику државе. Уведена је диктатура у образовању, а нови диктатор је министар Шарчевић, рекао је Липковски. Његова власт се простире како на просветне савете за сваки ниво образовног система, али и на све директоре свих школа.

Процеси разарања образовања трају и на Западу, истакао је Липковски. Тако се и у Немачкој укидају класичне гимназије, а родитељи бирају шта ће деца учити. То је саставни део стварања новог глобалистичког поретка. Порекло целе приче је у капитализму мултинационалних компанија, и зато, да се људи не би бунили, намеће се тзв. „политичка коректност“, чији је циљ да се критичким мислиоцима стави фластер на уста.

Према нашем школству се поступа брутално, јер им је циљ разарање целог система. Зато се у нас министри мењају, а просветна политика остаје иста. Ко је одбио да разара систем у име нових „вредности“, није дуго министровао.

Рушење Универзитета траје, а многи професори ћуте, надајући се да ће се олуја смирити, нагласио је Липковски. На крају ће се, сматра он, на удару наћи и Српска академија наука и уметности. На жалост, освешћивање иде споро. У време дискусије о изменама закона о Универзитету, професори су само привидно учествовали у њој. Ништа од примедаба САНУ, конференције Универзитета и Националног савета није уважено, иако је министру било упућено писмо својеврсна упозорења. На жалост, истакао је професор Липковски, од петнаест хиљада професора и сарадника Београдског универзитета само две хиљаде је потписало ово писмо. Зато је веома важна борба против конформизма на Универзитету.

Долазе нова поколења, која су жртве наopakих образовних модела. Од седамдесет студената прве године Математичког факултета, којима је професор Липковски поставио питање ко је Орвел, само петоро – шесторо њих је чуло за њега.

Ипак, нада постоји, као у Бредбедијевом роману „Фаренхајт 451“, у коме тоталитарне власти спаљују књиге, али их они што су спремни на борбу уче напамет и преносе будућим генерацијама.

Као и остали учесници скупа, Липковски је истакао да је први задатак успостављање покиданих веза између основне, средње школе и Универзитета, спречавање да се реформа Националног просветног савета и гимназијског образовања изводи у мраку. Интерни папири Министарства просвете морају постати „интернет папири“. Липковски се нашалио, цитирајући Лењина и његов исказ: „Свако оклевање је смртоносно“.

Др Катарина Мајсторовић, која се бави философијом и етиком, говорила је о моралним аспектима неолиберализма, указујући на то да је етичност у свету неолибералних антивредности скоро потпуно уклоњена са човековог обзора. Циљ је атомизација човечанства, која наступа увек када нема вредносног оквира за оријентацију. Тако настаје, и код нас, али и другде, гломазна партијско – полицијска држава која нас спречава да постанемо људи. Утилитаризам, на који се поједини гласноговорници неолиберализма позивају, уопште није етичка теорија, јер је његов основна теза да се срећа постиже успешним остваривањем циља. Али, ако је човек срећан зато што је некога уклонио са свог пута ка „успеху“, то уопште није морално. Утилитаризам омогућава хемичару да, без гриже савести, прави хемијско оружје, или да буде убијен један да би се спасило двадесетеро. Утилитаризам може постати и власт терора ако нема поштовања универзалног достојанства човека.

Систем који настаје у Србији налаже да се искључе друштвене науке, јер оне омогућавају ауторефлексију која је главна препрека утилитаризму. Живимо, по Катарини Мајсторовић, у доба нихилистичке журбе, која нам не дозвољава да видимо везу између себе и својих поступака, па тако настаје друштво моралних наказа које немају никакву свест о етичком идеалу.

Доцент др Петар Станојловић је говорио о улози медија у утицају на стварност, и истакао да, поред злоупотребе истих, постоје и друге могућности, оне ослободилачке: „Персонализација је дала врло занимљиву могућност, да ви можете из било ког дела земаљске кугле са врло мало средстава, која се углавном сведе на један мобилни телефон, заиста да промените свет. Можете послати

фантастичну поруку, која може да расплаче некога у Аустралији, да покрене некога у Француској... Ви можете креативношћу решити многе проблеме, па макар и најкомуналније могуће - да се, рецимо, испред ваше зграде направи нека врста парка. Активизам више није у историји, револуцији и крви. Лично гарантујем да је данас Гаврило Принцип млад, он би био блогер или јутјубер. Пуцањ није било убиство, то је била медијска порука. Тада је то било алат. Активизам ће спасити свет.“

Скуп је завршен снажном поруком – борба се наставља, а мирења са нихилизмом маскираним у причу о новим „слободама и могућностима“ нема и не може га бити.

О ОВОЈ КЊИЗИ

Књига коју читалац има у рукама састоји се од неколико поглавља: у првом, „Пошаст неолиберализма у свету и од нас“, дат је општи поглед на неолиберални капитализам као насртај на саму бит људског бића и сваку социјалност која се опире тоталитарној власти тржишта. Италијански филозоф Дијего Фузаро дао је дијагнозе и препоручио средства за пружање отпора поретку који се представља као једини могући, и тиме покушава да укине хоризонт слободе и човештва. Прилог Катарине Мајсторовић бави се етичким аспектима неолибералног погледа на свет.

У поглављу „Чија су наша деца?“ тема је разградња породице и насртај на породичне вредности – јер, неолиберализму је потребан себични појединац, потрошач, коме је страна свака заједница. И о томе имамо Фузарову реч, али и текст социолога Слободана Антонића.

Филозоф Богољуб Шијаковић се бавио лицемерном причом оних који суштински разарају образовање – да им је, тобож, циљ да изграде „друштво знања“, у коме постоје „једнаке шансе за све“, а теоретичар књижевности и приповедач Слободан Владушић понудио је размишљање о томе – ко је титулар образовања у Србији. Дугогодишњи члан, а извесно време и председник, Националног просветног савета, математичар Александар Липковски дао је преглед постепеног урушавања нашег школског система, а професор философије Иван Ружичић је указао на тзв. „вирус стандардизације“. У поглављу „Образовање или обука?“ дат је поглед на тзв. „дуално образовање“, на основу текстова насталих поводом скупа УСПРС о овој теми. После уводног обраћања активисте синдикалне Уније, Милана Јевтића, дато је виђење Габријеле Грујић из Министарства просвете и науке Републике Србије и директора Политехничке школе у Крагујевцу, Синише Којића. Медиолог Слободан Рељић

се, тим поводом, позабавио неолибералним пустошењем Истока Европе и одразом овог процеса на стање у просвети Србије, док је Петар Станојловић указао на однос медија и образовања.

Посебност овог зборника је и у томе што је он рађен као споменица др Љубомира Протића, великог саборца УСПРС у борби за образовање какво доликује нормалној и усправној Србији. Овај професор Математичког факултета, директор Математичке гимназије у Београду и челник Завода за унапређење образовања и васпитања заслужио је да му баш ова, „активистичка“ и борбена до краја, књига буде посвећена. У њој су се нашли неколики текстови о њему и његовом светлом трагу међу људима: аутори су професори књижевности, философије и математике, Владимир Димитријевић, Драган Матијевић (својевремено председник УСПРС) и Милош Ирижанин, као и професор др Љиљана Чолић са Филолошког факултета Универзитета у Београду, једина која се смењена са места министра просвете у Влади Републике Србије – управо зато што се одлучно борила против урушавања образовног система.

Чврсто верујемо да ће ова књига бити значајан допринос јавној расправи о правцима и моделима развоја школства у нашој земљи. Она је настала на основу жеље да се чује и друга страна – страна која има шта да каже, али којој не дозвољавају приступ „великим“ медијима управо зато што се не уклапа у неолиберални „наратив“, што би да нас помири са идолом „слободног тржишта“ као једином мером и провером човештва. УСПРС се не мири са таблоидном једнодимензионалношћу такве слике света, и сваког читаоца позива да се том, умном и моралном, немирењу придружи!

ПРИРЕЂИВАЧИ, МАЈА 2018. ГОДИНЕ

ЈАСНА ЈАНКОВИЋ

ПОД МАСКОМ СЛОБОДЕ ИЛИ КАД ПОРАСТЕМ, БИЋУ ДЕЧАК

Унија синдиката просветних радника Србије, упозорава на све лоше што нам се дешава: пишемо, објављујемо, протестујемо, штрајкујемо. Приде, организујемо и научне скупове. И најважније, не стајемо! Боримо се и нудимо решења, прихватамо одговорност, мислимо и мотивишемо своје ученике да мисле, оснажујемо своје колеге, свакодневно их уверавајући да нису сами. Инсистирамо на образовању, мудрости и бројности.

Пошто је ово раг excellence филозофски скуп, судећи по списку говорника и карактеру теме, а ја сам професор књижевности, свакако да од мене нећете чути филозофске расправе. Урадићу нешто примереније свом позиву, испричаћу вам једну бајку. Да бих поштовала контекст, то ће бити филозофска бајка.

Написао ју је знаменити Пољак, историчар, филозоф, учитељ достојан поштовања, Лешек Колаковски. Умро је када је Унија синдиката просветних радника Србије почела да објављује књиге о неолиберализму, 2000. године.

У свом, стваралаштвом плодном, животу, Колаковски је написао и „13 бајки из краљевине Лајлоније, за велике и мале“. До краја ћете схватити ко смо ми у причи... Бајка се зове „Грба“.

Био један каменар Ајио. Градио је путеве, имао је пуно пријатеља, жену и малог сина који га је обожавао. Једнога дана поче да му расте грба на леђима. Уплашио се, онако како би се сваки човек уплашио и отишао лекару. Није га прегледао један, него чак четворица доктора! То се није десило зато што је Лајлонија имала одличан здравствени систем. То се није десило ни због тога што је такав конзилијум био уобичајан, већ зато што сличан „грбави проблем“ није забележен пуних 108 година!

Елем, сваки лекар је тврдио другачије. Први, да је медицина беспомоћна, други да је излечење могуће, али не у потпуности, трећи да растућу грбу треба, као и болесника ставити у гипс, па неће моћи ни грба да расте, нити човек да се помера... Четврти, најискуснији да циљ лечења није излечење, него лечење, као што је циљ певања, само певање...

Такозвана, криптонска грба је расла и преузимала облик Ајиоа. Имала је и руке и ноге и очи и карактер... Све је било идентично оригиналу, осим овог последњег. Ајио два је имао много лош карактер! Био је свађалица, арогантан, насилан, безобразан према ближњима...

Ајио два је викао на првог каменара, грдио га и убеђивао све око себе да је он онај прави и први. Прође време, нађе се лекарско решење, чудотворни прашак! Уз лекарски рецепт, али не без консултације са лекаром или фармацеутом, беше дат болеснику. Авај, не мирном и сталоженом правом Лајлонцу, већ Грби! Што га је плагијатор више пио, прави Ајио више се смањивао и нестајао. Сви су били задовољни, мислећи да је проблем решен, само је синчић осећао шта је истина и горко плакао.

Нестаде прави Ајио, Грба постаде најпознатији излечени болесник, богат човек. Нико ме се та сподоба није истински допадала, али ко би то смео да му каже!?! Њега са таквим карактером, сви су се бојали... Овде није крај, већ сам почетак. Искористио је Грба своју популарност и моћ да убеђује све око себе да су грбави и да под хитно морају да се ослободе своје израстине. У почетку, људи су му се одупирали, згледали се, јер нису видели грбе, а онда Ајио два, промени причу и убеди их да грбу и не могу да виде јер су они њена израстина са дуге стране тела.... Мало помало... гле чуда!, почеше, један по један, па онда сви, да пију чудотворни прашак. Пошто грбу (наравно) нису имали, она поче да ниче и да преузима њихово обличе... Нестадоше сви први житељи Лајлоније... сви добри, вредни, благи људи. Сви који су знали шта су праве вредности. Град преплавише лајавци, насилници, необразована руља која виче без покрића, агресивна и неморална... Ипак, мали

Ајиоов син, кога су такође приморавали да попије прашак, није се дао преварити. Знао је у свом срцу, шта је праведно и ко је његов прави отац. Побегло је. Вратиће се једног дана, тај мали да се обрачуна са Грбавцима! Сада је тужан и плаче, али ће једног дана победити!

А онда ће, ваљда, сви срећно живети или можда, ипак, неће!?!

Тако је о опасностима које вребају савременог човека говорио Колаковски, бајковито и филозофски узвишено.

А ево шта је то разградило српску просвету и прети да заузме њено обличје.

Шта се дешава код нас?

1. Појавила се Грба и почела да расте - хиперинфлација закона.

Закон о основама система образовања и васпитања, 2003. Измене и допуне, 2004, 2005, 2009, 2013, 2015, 2016, а нови ЗОСОВ, октобра 2017. године. Вероватно тако нешто није забележено у историји законодавства. Закона премного, контрадикторности још више, са једном заједничког цртом, свака измена била је либералнији према ученицима и њиховим обавезама, а строжа и ригиднији према наставницима. Тако смо дошли до тога да неодговорне и недисциплиноване ученике не можемо укорити, да са наставе могу да одсуствују колико и како хоће, да не сносе никакве последице, да се понашају у учионици и горе него на улици, да туку и малтретирају и друге ученике и наставнике... Да се на сваку оцену могу жалити, па ће онда наставник бити педагошки надгледан, да директор школе јесте бог кога поставља и разрешава министар просвете, Зевс... У Србији годишње редовни реизбор чека трећину директора школа, нешто преко 600, што је једини посао којим министар по новом Закону треба да се бави... да дневно (радним данима) именује, 2,5 (или нешто мање, ако рачунамо и рад викендом) директора... И још, Школски одбори су постали саветодавна тела, чије мишљење није важно, Наставничко веће је статистичка грешка, а иста судбина задесила је и Национални просветни савет. Све, ама баш све, је у рукама, једног човека, министра просвете. Човек би се питао, како

неко мисли да може све то да ради...али Шарчевић (Младен) се то не пита, сигуран је и у себе и у своје надљудске моћи.

2. Грба поприма облик човека

Док је на страни права била хиперпродукција, дотле је издвајање за просвету из Бруто националног дохотка све мање и мање... спадосмо на 3.18%, 2017. године. Од тога нам 0,4, иде на науку, што је (наравно) рестриктивно и најниже у Европи. Колико су зараде ниске, говори податак да су наше плате далеко испод републичког просека, тренутно 15% ... Тако је већ дуго и овде живимо једну другу бајку, ону о Пепељуги и злим полусестрама, школству и јавним предузећима... С том разликом што су злице у бајци било само две... Ми смо потрошња и треба да будемо захвални што су нам плате редовне иако од њих не можемо да живимо. Деце на педагошким факултетима је све мање, а њихов став о нашег позиву вероватно може да ослика детаљ из мог живота. Мој осамнаестогодишњи син, ме пита „Мајко, ти си паметна жена, шта ти би да радиш у школи?“ Ето, тако нас види будућност Србије...

3. Грба виче да је она права!

Због сталних псеудо реформи, измена курикулума, укидања профила образовања, струка, научних дисциплина, пројеката, овог момента на хиљаде људи остаје технолошки вишак. Скоро четвртина од 120 хиљада запослених ради на одређено време. Значи, без икакве сигурности за своју професионалну будућност, а пошто су то, углавном, млади људи, без икакве сигурности за стварање породице. Где су погрешили? Желели су да раде у просвети! Какав парадокс, понижени, омаловажени и уцењени, а треба да буду васпитачи... У Србији, држави у којој је 40% становништва функционално неписмено, што значи да не стижу да прате титл на телевизији и када прочитају текст не умеју да га ставе у контекст, чак ни да одреде да ли је научни или угоститељски! У једној таквој земљи, највећи проблем је српски учитељ, који мисли и тиме је претња свеопштој идили. У народу у коме су рођени и делом школовани, Тесла, Миланковић, Пупин, Андрић... знање и ученост су отежавајуће околности!!! И та својеврсна агресивност

пред којом се повлаче учени, тај тренд да што гласније вичеш, мање мораш да знаш... Диктирање свакодневице у којој се на дневном нивоу питате, да ли сте луди ви, или свет око вас? Зар није то баш као у причи?

4. Грба преузима водеће место, учећи друге шта је пожељно понашање

Некада су одлазили наши вршњаци. Тада је и настала она Бајагина песма, „Моји су другови бисери расути по целом свету“... У претходне две деценије расуло нас се пола милиона. Рекорд је достигнут 2014. када је отишло, побегло, а да се не окрене, чак 58 000 људи! То су сада наши ђаци, наши синови и кћери. Наша крв се рађа негде другде и у следећој генерацији више неће знати ни реч језика Светога Саве. Понајгоре од свега није што одлазе. Млади људи и треба да шире видике и да сагледавају стварност из различитих углова, па што да не и из различитих земаља. Најгоре је што се више никада не враћају, осим око Божића и Ускрса. Да ли можемо да им замеримо? Да ли оне младе људе који себе не виде у риалити стварности, осудити? Са екрана националних фреквенција Србије, диктира се нови морал, нови изглед, нови поредак. У њему није срамота све оно што у ствари јесте... Чега се паметни стиде, тиме се тренд сетери, поносе. Да ли младе спречавати да оду или их стимулисати да се спасавају? Ах, како се лако и галантно одричемо своје деце! Како их лако препуштамо, а онда се вајкамо да нам одлазе. Деца која постижу одличне резултате или тренирају разне спортове добијају стипендије на америчким универзитетима. Одлазак сматрају својим животних успехом... Бег из Србије својом најважнијом победом. Стратешко полазиште државе је јасно, најбољи нека пале, а најгори ће овде да жаре! Остаје само прича, празна, јалова, понижавајућа, увредљива прича...само прича...да нам је образовање важно.

5. Грба у свој нови свет уводи и друге!

Када смо већ код факултета, имамо их овде 112 и чак 13 универзитета. Човек би помислио да је то раскош образовања, а оно, пијаца, општа инфлација! Циљ више није знање, него диплома.

Да ли је данас Универзитет мртав, како каже наш цењени гост Diego Fusaro, о томе ће можда он касније, али да више сигурно није „интелектуална заједница професора и студената који аутономно изграђују и преносе знање“, како га је замислио Хумболт 1810. године стварајући Берлински универзитет, то је сигурно. Што би рекао један старији колега, „Некада су деца са села хрлила на факултете, а данас факултети хрле у свако село!“ Да ли смо се сада дефинитивно уверили да знање јесте роба и то исплатива за власнике образовног бувљака, а све чешће основних и средњих школа, не само факултета и вртића? Трговина дипломама и титулама тако постаје идеална тржишна форма, посао, практично, без ризика, са великим добитком. Број доктора наука је у последњих 10 година порастао чак 800 пута!!! То, изгледа, баш никога не забрињава или су и они који треба да се брину, тако стекли то пожељно, др!?!

6. Сви су Грбе, осим малог сина

Ово су само неки од примера бруталног безумља које се данас догађа у српском образовању. Ономе што би од државе морало бити надасве подржано јер образовање преставља носећи стуб сваког друштва, озбиљног друштва.

Наслутили смо да у лудилу које нам се догађа има неког система, да није све ни случајно, ни спонтано, нити је последица неког темељног незнања. Али суштину и смисао тога система сами нисмо могли да докучимо. Зато смо потражили помоћ других. Организовали смо научне скупове, а ово је трећи по реду на које смо позивали доказане стручњаке из сфере образовања, универзитетске професоре, културологе, публицисте, демографе, директоре, школске наставнике-практичаре. Циљ нам је да стручну и ширу јавност упознамо, не само са неизвесностима, проблемима и замкама пред којима се налази образовање у Србији, већ да разумемо један шири цивилизацијски, историјски контекст у коме се све то догађа и зашто се (баш) нама то догађа.

7. Ајиов мали син ће доћи

После свега што се српској просвети догодило у претходне две деценије, што се није десило нигде, осим можда у Лајлонији,

о силини потреса, али и отпора, говори око 200 малих и великих штрајкова и коначно највећи, од скоро пола године, од новембра 2014. до маја 2015. године. У њима је Унија синдиката просветних радника Србије пружила најжилавији отпор неолиберализму код нас. И ту није крај, мали Ајиов син је порастао и вратио се. Одбрана се, разуме се, наставља!

Приводећи крају ову причу о истини и борби за истину, о упорности и трајању, пустићу Андрића да каже своје, а ко би то могао боље од њега?

„Нека...ако се овде руши, негде се гради. Има ваљда још негде мирних крајева и разумних људи који знају за божји хатор. Ако је Бог дигао руке од ове несрећне касабе на Дрини, није ваљда од целог света и све земље, што је под небом? Неће ни ови овако довека. Али ко зна? Ко зна? Може бити да ће се ова погана вера што све уређује, чисти, преправља и дотерује да би одмах затим све прождрла и порушила, раширити по целој земљи; можда ће од васцелог божјег света направити пусто поље за своје бесмислено грађење и крвничко рушење, пашњак за своју незајажљиву глад и несхватљиве прохтеве? Све може бити. Али једно не може, не може бити да ће посве и заувек нестати великих и умних а душевних људи који ће за божју љубав подизати трајне грађевине, да би земља била лепша и човек на њој живео лакше и боље. Кад би њих нестало то би значило да ће и божја љубав угаснути и нестати са света. То не може бити.“

Хвала вам што са нама верујете да „То не може бити!“

Јасна Јанковић, професор књижевности, председник Уније синдиката просветних радника Србије.

ПОШАСТ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА У СВЕТУ И КОД НАС

ДИЈЕГО ФУЗАРО ЕВРОПА НЕ ПОСТОЈИ

Са падом (Берлин, 9. новембра 1989.) двовласне структуре света који се одржао на принципу *cuius regio, eius oeconomia* (коме власт, томе и привреда (прим. Д.М.), отворена је нова фаза конфликта, међусобно различитих, а истовремено они сви заједно чине нови „Четврти светски рат“, који је започео 1989. године. „Трећи светски рат“ је такозвани „хладни рат“ (са својим тачкама усијања од Кореје до Вијетнама). Четврти светски рат, који је поставио као тему торински филозоф Костанцо Преве, геополитичког и културног је реда, а води га „универзална монархија“ – користим овај израз Имануела Канта да етикетирам Сједињене Државе Америке – против *the rest of the world* (остатка света – прим. Д.М.), против свих народа и нација које нису спремне да се подвргну њеној доминацији. После пада Совјетског Савеза, универзална монархија жели да освоји цели свет. Пошто је нестао комунистички „*catéchon*“ („моћ која кочи“, како то већ каже политичка теологија – прим. аутора; *катехон*, из старогрчког *τὸ κατέχου*, неко ко кочи, нешто што кочи - прим. Д.М.), светска сцена се истакла поновном агресивном експлозијом империјалних сукоба. То је, служећи се речником Карла Шмита („Појам политичког“), време „рата апсолутног непријатељства“, које „не зна за границе“. Први империјални рат, усмерен на контролу арапског и муслиманског света, почео је 1991. године против Ирака и „новог Хитлера“ Садама Хусеина. Други империјални рат је вођен на Косову, 1999., уз анекс *reductio ad Hitlerum* (свођење на Хитлера . прим. Д.М.) Милошевића. Преко стварања америчке војне базе Бондстила, највеће америчке базе на европској територији. Развој сукоба на Балкану састојао се у капиларној и безусловној контроли Европе, којој је, осим тога, наметнута подређено учешће у војним операцијама. На тај начин је инаугурисана бесрамна сезона империјалних напада: од експедиције

на Ирак (2003.) до криминалне инвазије на Либију (2011.), преко рата у Афганистану, који је започет 2001., са циљем превентивне окупације централне Азије против Русије и Кине. Епохални преокрет настаје 11. септембра 2001. Изведени – по некимa симулирани – напад на универзалну монархију поставио је не само темеље, на унутрашњем плану, за све капиларнији надзор над појединцима (уз ограничавање индивидуалних слобода), већ и темеље за тај надзор у геополитичким оквирима, путем низа нових империјалистичких агресија представљених као да су обавезујући одговори на 11. септембар, али сада у форми превентивних маневара против могућег понављања сличних катастрофичних догађаја, а према неприступној тајни стратешких одлука и *arsana imperii* (тајни владања - прим. Д.М.). Ради разумевања праве природе, више од манипулативне реторике може помоћи Федрова бајка о вуку и јагњету која је посвећена онима који *qui fictis causis innocentes opprimunt* (који измишљеним узроцима угњетавају невинe, прим. Д.М.). Сви ти догађаји потпомажу већ насталу неутрализацију свих традиционалних снага које се могу реално супротставити двома главним догмама нашег доба: нетрансцендентност тржишта као судбине и безусловној подређености универзалној монархији која је изашла као победник из хладног рата. Наравно, то не значи да треба напустити сваку наду и помирити се с, ипак, ожаленим светским поретком. Напротив, сумрак нада у традиционалне снаге треба да уведе у нову зору која је могућа учовањем нових стратегија и нових револуционарних историјских субјеката.

МОНОТЕИЗАМ ТРЖИШТА И ГЛОБАЛНА КРИЗА

То је основна теза књиге „Минима Меркаталија“. Изразом „монотеизам тржишта“ алудира се на чињеницу да је секуларизовани свет у коме живимо напустио традиционалн божанства да би се предао слепој вери у ново монотеистичко божанство – фетишистички хипостатизовано тржиште – које, као и сва друга божанства, не прихвата „конкуренте“. Из тога је проистекло још невиђено виђење света који се шверцује као атеистички, лаички, неодређен и чисто економски, али који је у ствари веома идеолошки и религиозни, јер

„везује“ (*religat*, према изворној етимологији од *religio*) све људе на планети за свемоћ само једног управног принципа свеукупних фетишизираних друштвених односа, за тржиште (фанатизам економије, интегрализам финансија, итд.). Срамотна религиозна форма на којој се темељи глобални систем је иманентна вечности, неисцрпљивости и непромењивости капитализма као судбине, са своје три темељне догме, а то су „робинзонска“ средишњост апсолутног индивидуализма, константна потребе војних интервенција путем „етичких бомбардовања“ ради одржања и ширења капиталистичког система у свету, априорна демонизација било какве трансформистичке намере, која се одмах ликвидира као вокационо тоталитарна и антидемократска. У сличном контексту се одвија динамика доведена у жижу глацијалне критике Адорна и Хоркхајмера у *Дијалектици просветитељства*: све сија под леденим зрацима инструментализованог разума, односно *ratio* (разум – прим. Д.М.) је постао ирационални ауторитет. Што се тиче данашње кризе, она није изузетак, већ је више место на коме се крије интимно ирационална суштина капиталистичке производње, те стварности коју је створио човек и која је, као и Франкештајн, измакла из руку и претворила се у монструма. Па, ипак, полазећи од етимона (изворне речи – прим. Д.М.) који у њој одзвања – на грчком је *κρίσις*, *krísis*, првобитно значило „процену“, „мишљење“ – криза је место на коме треба активирати оружје *критике* - данас ретко – односно заузети онај став који, одбацујући предају пред постојећим, тежи да се престоји на новим основама.

ЕВРОПА НЕ ПОСТОЈИ

Европа не постоји. Оно што обично називамо тим именом је трагична стварност уједињена искључиво на основама „Централне европске банке“ и њене последичне еврократије у којој се остварује тихо угњетавања народа, што је у двадесетом веку вршено помоћу тенкова и војски, уз наметање државама лишеним суверенитета да у року од четрдесет осам сати прихвате одређене мере раста, као у случајевима класичних *политичких* ултиматума. Треба се ослободити

веровања, својствених неизлечивим чистунцима нашег доба према којима је економија сама по себи неутрална, а насиље је искључиви прерогатив политике. Глобализована стварност нам свакодневно показује да насиље постоји и као „иманентна економска категорија“ (према непревазиђеној формули Лукача, *Онтологија друштвеног бића*). Нови Хитлер нема свастику и испружено руку. Он говори течно енглески, позива се на свете законе финансија и на вољу тржишта, идентификује слободу са интегралном либерализацијом. Не потписује своје злочине, нити се – како се обично каже – излаже. Скрива своје штетне изборе иза безличне воље тржишта, а спреман је да осуди сваки облик насиља које није институционализовано, анонимно и тихо насиље економије. У том сценарију, најреволуционарнији чин који се може учинити јесте одбацити ту организовану лудост и вратити се националној сувереној држави да би се следио, почев од овакве државе, пројекат космополитског комунитаризма, односно пројекат праве Европе слободних, једнаких и суверених народа и нација који поштују своје разлике и свје традиције. Егзодус из данашње Европе, односно из еврократије која уједињује европски континент само на монетарном нивоу, омогућивши форме угњетавања и доминације преко јединствене монете какви су нестали још 1945. године, мора бити први корак који треба учинити ради успостављања националног суверенитета, као базе за гаранцију постојања *communitas*-а који су данас растворили свети закони дуга и финансија. Преплављујућа реторика жртве, типична за монотеизам тржишта, којим Европа уцењује народе и државе, јесте неприхватљива сама по себи. Једини смисао жртве могао би бити приношење себе на жртвеник зарад будућих генерација, зарад синова и унука. Али, жртвовање које тражи еврократија усмерено је само на одржавање логике неограниченог ширења финансијског капитала на штету права и рада. Зато је то жртва која ће, у перспективи, шетити још више будућим генерацијама, ако буде то могуће, него данашњим. Треба се супротставити данашњој карикатури Европе, племенитом имену које се приписује данашњој еврократији која нас вуче у социјални и политички понор. То је сценарио у коме се, као у некој Герники социјалног типа, намеће

како Италијанима тако и Шпанцима безусловно прихватање европске политике (и последичних жртвовања) чак и када то подразумева отпуштање грађана с посла, без икаквих правила, и њихово лишавање гаранција, с благим призвуком принуде и преваре, иако преко преварног посредовања општег права гласа.

ЕВРОПА УЈЕДИЊЕНИХ СУВЕРЕНИХ ДРЖАВА

Европа за коју се лично залажем – у име које се борим против данашње еврократије која представља њен перверзни преврат – јесте Европа кантовски састављена од слободних и једнаких држава, суверених и алтернативних у односу на лудачки месијански амерички идеал империјалостичке *special mission*. Потенцијално космополитска заједница на коју мислим (Европа народа, култура и нација) постоји у процесу *in fieri* васпостављања људског рода ка недељивог и себе свесног Ја, али које се изражава у недефинисаном мноштву језика, традиција, култура и религија које је карактеришу и које би, коначно, могле да коезистирају у реципрочном и пацифичном признању – које је логично настало из универзалног бића заједничке припадности људском роду. Мноштво језика, традиција и култура живи заједно са општим припадањем хуманог универзума. Треба супротставити космополитски патриотизам данас популарном „уставном патриотизму“ (Хабермас), с којим либерални процедурализам пријања на ритам глобализације у истом чину у коме има аспирације да валоризује разлике. Патриота еманципације је позван да сматра своју националну државу делом човечанства, дакле, не територијом коју ће ширити на рачун других народа (према одвратној стратегији колонијализма и глобализације, његове данашње хегемонске варијанте, односно флексибилне и пост модерне верзије империјализма), већ као добро које је, у својој несмањивости, богатство за целокупно човечанство схваћено као призматско мноштво разлика у којима се изражава унитарност људског рода. Конкретно, нема другог начина да се брине о човечанству, осим да се позабави оним ограниченим сектором света који настањујемо и у коме живимо пошто, речено хајдегеровском синтаксом, ми смо прво „бачени“ с ону страну било

каког могућег избора. Истинитост социјалног живљења, односно космополитски комунитаризам, узглобљен на јединству људског рода у неопозивом мноштву култура и традиција, представља *telos* (грчки τέλος, циљ) акције. Са своје стране, та акција може да се практикује само у комунитарној димензији и то локалног карактера, односно као деловање конкретних заједница које активирају „друштвени ланац“ (Леопарди) проткан солидарношћу и антикапиталистичком праксом. Комунитаризам и универзализам, национализам и космополитизам, партикуларизам и универзализам имају дијалектички суживот .

НЕСРЕЋНИ ЕВРО

Ако би постојале конкретне могућности да се реформише Европа какву имамо, било би добро да се потрудимо да их претворимо у стварност. Па, ипак, таквих могућности нема. Наиме, финансијске олигархије које управљају Европском унијом свакако немају као идеју водиљу племенити напор Еразма Ротердамског, Канта или Италијана Спинелија, већ процес интегралне американизације и то у три одреднице: а) наметање англосаксонског модела тржишта у знаку безграничне приватизације, б) геополитичка подређеност универзалној монархији и ц)културну хомологацију империје (свеобухватно наметање енглеског језика операционог за тржишта, *american way of life*, напуштање националних култура и било које форме која може да предложи моделе који су алтернативни у односу на симболичко пустошење у току, опсцена хомологација човечанства у јединственом профилу потрошача). Све у име мантре „то од нас тражи Европа“, сва социјална права су предодређена да буду укинута у корист дивље либерализације коју промовише једносмерно неолиберално мишљење. Ради потпуног разумевања овог дегенеративног процеса, кохерентне реализације оне „трагичне епохе за Европу“ коју је пророковао Ниче у књизи „Воља за моћ“ (& 37), треба дешифровати суштину данашњег тоталитарног капитализма који карактерише истовремено присуство три различита модела капиталистичког режима. Постоје а) амерички либералистички, б) кинески и ц) европски. Први је оличен у моделу који је савршено

остварен тоталитарно-апсолутистичким капитализмом, у коме је роба главна свуда и без ограничења, без надауторитета и остатака баријера (капитализам је данас *absolutus* у смислу да је „ослобођен“ било каквог остатка ограничења). Други се одликује контролом коју врше стара олигархија бивших комуниста, државе, монете, народа и територије. Најзад, европски модел се подудара са капиталистичким космосом у коме још опстају, иако у силазној линији, остаци дијалектичке фазе, као *welfare state* и државна контрола економије, односно оне освојене позиције задобијене као одговор на совјетску политку и као добит извојевана на терену преко хегелијанских борби за признавање роба удруженог са несрећном свешћу буржоизије. Присутни еврократски модел има само један циљ, а то је да потпуно уништи *jus publicum europaeum* и замени европски капитализам америчким, у облику интегралне американизације, као што се може видети у увек новим либерализацијама и приватизацијама, ерозији социјалних права и уништењу било какве гаранције за опстанак. Евро не треба реформисати, побољшати, исправити, њега треба укинути. Уосталом, евро није монета, већ прецизан метод владавине у којој је политика потпуно подвргнута економији, у којој се доминација и империјалистичко насиље скривају иза анонимне имперсоналности воље тржишта и закона економије. Доказ за то је и све очигледнија некомпатибилност између евра и *welfare state*. У мери у којој је, занемарујући реторику чистунаца, јединствена европска монета послужила да се једним јединим ударцем избрише сто педесет година социјалних тековина и права постигнутих борбом и синдикалних захтева и, још више, да се успостави право правцато „дужничко ропство“ које лукаво спроводи Европска унија, проблем који се данас поставља није више како спасити евро, већ како се спасити евра. И једини је пут, опет, повратак монетарном суверенитету националне државе компатибилне са *welfare state* и то тако да претпостави националну заједницу глобализованом економском реду. Теолози глобализације су коректно уочили да је медитеранско подручје Европе, оно што бисмо могли дефинисати, са Лењином, као „слабу алку на ланцу“ европског капитализма, тачка на коју треба вршити притисак

да би се ланац распао и да би се увела америчка парадигма. Зато се на медитеранско подручје сручила „жестина нестанка“ – користим сјајни Хегелов израз - својствена европској економској политици, којом управљају логике глобалног финансијског капитала. И то не само на Грчку, прву жртву жртвовану капиталистичком Молоху, већ и на Шпанију *Indignados*-а (домородаца – прим. Д.М.) и Италију под сталном уценом. Без претеривања, зато је могуће обратити се народима који улазе (или ће ући), као Хрватска, у еврократски криминални пројекат, речима из Дантеовог Пакла: „Ви што улазите, оставите сваку наду“ (треће певање, девети стих). Новалисов програм *Хришћанство или Европа* је зато, на овај наин, преточен у нову језиву форму: *Американство или Европа*. Та дивља метаморфоза лика „старог континента“ – испуњење „европског nihilизма“ о коме је говорио Ниче, не би била могућа без одржавања америчке војне окупације преко база посејаних по целој Европи. Њихова функција је одбрана Европе не од нацифашиста и комунизма, којих више нема, већ од саме Европе, тачније, од могућности суверене, демократске и комунитарне конфедерације европских држава, као алтернатива Европи израђеној према обрасцу интегралне американизације, при чему је јединствена монета главни вектор. Зато – понављаћемо са Волтером све док не будемо схваћени – не може бити демократије у Европи све док је окупирају атомске војне базе Сједињених Америчких Држава. Не може да постоји Европа без геополитичког суверенитета. Очигледна је лаж када се данас каже да постоји демократија у Европи преплављеној америчким војним базама. Замислите како би изгледало лице неког Атињанина из Периклеовог доба да је неко покушао да га увери да у Атини има демократије, иако је неки спартански гарнизон чврсто засео на Акропољу!

„НАРОДИ СВИХ ЗЕМАЉА, ГЛОБАЛИЗУЈТЕ СЕ“

Хегел је говорио да оно што је познато није самим тим и спознато. То још више важи за такозвану глобализацију. Сви о њој говоре, али ко зна у чему се она стварно састоји? Ради се о макроскопском примеру карстног деловања идеологије у данашњем глобализованом

капитализму. У привидно неутралном концепту глобализације појмовно се згрушава – а истовремено и скрива – транзиција од савремене моћи државе-нације до постмодерне мултинационалне финансијске моћи. Као и свака идеологија, она говори о себи све оно што је супротно од истине и, тим путем, може се представити стерилно као објективни, непристрасни и трезвени објективни опис конкретне реалности, а уистину та реалност обухвата прецизни идеолошки коефицијент. Наиме, упркос привидима, глобализација се појављује као опис који скрива и, самим тим, вреднује као идеолошку форму, налог (народи свих земаља, глобализујте се!), принуду да се прихвати глобално тржиште и отуђење које оно ствара на планетарној скали, као и да се прихвати као оперативни енглески језик финансијских тржишта, као једини допуштен. Глобализација је, баш због тога, идеолошка форма која се најбоље уклапа у системске логике шпекулативне фазе: ма шта говориле њене присталице (чак и у доброј вери, као Амартија Сен), глобализација је свет сруктуриран не ради изузимања, већ ради *инклузије*, тачније ради подређене инклузије свих народа и нација у јединствени интернационални модел неолибералног система, уз скоро интегрално укидање националног суверенитета и хегемоније политике над економијом. Ради сагледавања суштине глобализације, пошао бих од Чича Горијеве „параболе о мандарину“. У том Балзаковом “Чича Гприо” нап.прир. роману, студент Растињак пита пријатеља Бијаншона шта би радио када би постао богат тако што би убио старог кинеског мандарина користећи само снагу воље, не удаљавајући се из Париза и са гаранцијом да неће бити кажњен. Он је апологета глобализације у којој не чак ни постоји свест о убиству кинеског мандарина, у чему је саучесник чињеница да невидљивост економског насиља бива гарантована и њеним деловањем на глобалним просторима, па самим тим, производи жртве које крвник не види. Глобализовани сценарио имплицира да сваки процес и свако откриће предосећају светске падове: према примеру из Марксове и Енгелсове „Немачке идеологије“, откриће нове машине, у Енглеској, доводи до глади безброј радника у Индији и у Кини. Глобализација је, дакле, грозно име које дајемо загосподаривању

планетом од стране „сензибилно надсензибилне“ контрадикторне фелије трговачког космоса. Глобализација се представља као лажна универзалност, па, ако тако хоћемо, и као отуђена универзализација стеченог егоизма. Уз саучесништво услуга културне индустрије и њене производње сагласности и хомологација, обарање држава и њихове политичке хегемоније представља данас константу наметања - званог глобализација - планетарне *one world* хомологације подударне са транснационалним тржишем. Глобални грађани постоје само као израз тржишне теологије. Она намеће за једини могући антрополошки модел, онај модел аполитичког човека који је атом искварене потрошње и без културе, без симболичног наслеђа имовине и без традиције, а који су капиларно плазмилале услуге робне врсте. Роба не признаје традицију, нити власт, већ само бескрајни промет, без моралних и религиозних препрека, без етичких и државних граница. Зато ту нема нимало простора за грчку или римску културу – који су темељи Европе, а не еврократија са својим дуговима, стезањима каиша и банкарским наметима – те нису те културе случајно занемарене: данас се тенденциозно уче само енглески и економија (доминантна наука, а истовремено и наука доминације). Код нас, у Италији, грчки и латински су представљали основу културе у гимназијама захваљујући реформи образовања коју је извршио велики неохегелијански филозоф Ђовани Ђентиле. образовање је било осмишљено у континуитету са грчким идеалом *paidea* (грчки παιδεία – образовање, прим. Д.М.), просветитељским *raison* (франц. разлог, али и објашњење – прим.Д.М.) и романтичним *Bildung* (немачки, образовање, прим. Д.М.). Све се то свакодневно уништава трансформацијом школе у капиталистичко предузеће (директори као *менаџери*, „кредити“ за оцењивање студената, манијачко коришћење енглеског језика уз незнање латинског и грчког, итд.). Нису поништени само грчка латинска култура, већ и њихов језик: ко још зна грчки и латински? Језик традиције и национални језик ипак изражавају комунитарни карактер у националној држави и у цивилизацији. Они формирају народе у њиховим традицијама и чине могућим развој –а појединаца код којих је лингвистички идентитет темељни услов како за њихове интересубјекатске односе, тако и за њихову заједничку историјску

судбину. Наиме, језик у својој еволуцији поставља се као исход историјског процеса који проживљава заједница оних који га говоре. Данашња принуда на енглески као једини дозвољени језик усклађена је са разарањем националних држава и, синергички, фетишистичком апсолутизацијом међународног и хомологационог тржишта људског рода сведеног на прах међуразменљивих атома лишених културне традиције која је у стању да одоли сили капиталистичког негативизма. Само тако, уосталом, објашњава се данашњи свеprisутни парадокс, уопште, принуде на одустајање од свог националног језика (у мом случају од језика Дантеа и Леопардија) и на ковергентно непромењиво прихватање операционалног енглеског језика финансијских тржишта, који свакако није језик Шекспира, нити Вајлда. Тај аспект открива, ако за тим још има потребе, нашу неспособност да разумемо и говоримо другим језиком осим економским. У капиталистичкој апсолутизацији садашњости посредује пустошење будућности и присилно укидање прошлости.

„СРПСКА НАЦИЈА МОРА ДА ПРОМЕНИ СВЕСТ“

Управо оно о чему сам говорио! Ради се о програмираном уништавању културе, националне традиције и идентитета, које треба заменити глобализованом културом капиталистичке мондијализације. Глобализујте се! То је скаредна заповест која се упућује Србима (као и Италијанима и другим европским државама које имају свој културни и лингвистички идентитет). Треба се одупрети и надам се да ће Срби храбро и снажно пружити отпор империјализму (културном и не само културном) универзалне монархије. Данашња „епоха свршене грешности“ (користим срећну Фихтеову формулу) опстаје на поништавању националних и културних партикуларизама и на све израженијој неутрализацији права и било какве аутентичне различитости, осим ако она није од мултикултурализма којим управља тржиште, па самим тим, фиктивна и *ad hoc* створена службеном пропагандом. Рекламна машина мултинационалних сила све чешће користи културне разлике као комерцијалну стратегију да употреби плуралитет обичаја, језика, традиција, а истовремено да би тај плуралитет усисала у јединство функција потрошње као

заједничке претпоставке (*трошим, дакле постојим*). Култура може да постоји увек и само у плуралу, као дијалог различитих култура које се упоређују према њиховој заједничкој припадности људском универзуму. Динамика капиталистичке мондијализације, пошто намеће само једну културу (потрошња, енглески језик, економска теологија, итд.), одвија се кроз укидање културе као такве, коју замењују монотеизам тржишта и опредмећено гесло *reductio ad unum* (свођење на једно – прим. Д.М.). Увек остаје неиспуњено обећање, које стално износи данашњи економски интегрализам, о пуној реализацији појединца, насупрот прошлим системима кривим што су их гушили у режимима који нису марили за разлике. У оквиру општег конформизма, у коме се свака жеља за признањем и једнакошћу неизбежно претвара у понижавајућу масовну хомологацију, свако је слободан да жели оно што хоће, а потом сви неизоставно хоће и раде исте ствари. Та једнакост у којој нестају разлике притајено подстиче хипертрофично бујање неједнакости. То је пустиња у којој се налазимо! Дакле, живеће оне националне заједнице које пружају отпор империјалистичком монокултурализму!

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

То је управо пресудна тачка која се делом јављала у мојим претходним одговорима. Уклањање националног идентитета, уклањање културе, први је корак, ако се жели наметнути тотална хегемонија: уз културни империјализам иде скоро увек и онај прави правцати. И ту је левица, понављам, не решење, већ део проблема. Палеомарксистички интернационализам (којим данас машу, на пример, Тони Негри и Славој Жижек, које културна индустрија поздравља као „најопасније мислиоце на свету“, иако зна да су сасвим безбедни) показује се данас високо компатибилном са системом актуелне комерцијалне световности. Штавише, тај палеомарксистички интернационализам претвара се у карикатурално удвостручење глобократије са којом дели делиријумски сан о укидању националних држава као препреке транснационалној моћи економије и финансијске олигархије са подземном структуром. Ако се, у дијалектичкој фази

(антитеза) капитализма, егзодус из свршене грешности отклањао интернационалистички, данас, у време апсолутног капитализма (синтеза) нема другог решења, осим националне заједнице супротстављене глобократији. Нације треба да изврше задатак који је Маркс додељивао пролетаријату. Потребна је Фихтеова затворена комерцијална држава, а не Марксов интернационални пролетаријат! Потребно је супротставити се интегрализму економије неутралишући његово оперативно поље. Економиста се одржава, по својој природи, у простору без граница у коме производи анонимну и имперсоналну глобократију, која је искварена и без културе, без држава и без преостале снаге да се она заустави. Одвајање економије од политике – сан који је остварио неолиберализам – значи уклонити политику из регуларних интервенција у економији, неутралишући политику и дајући простор данашњем светском стању у које је тржиште јеидини владар. Фихте је, 1800. године, кондензовао суштину *nomos*-а (закона – прим. Д.М.) економије у формули *Handelsanarchie*, „комерцијалне анархије“: тајна теологија упарена у суштини с ритмом глобализације подудара се са разглобљавањем политичког поретка, кога замењује организована неорганизованост међународног тржишта и његове ризомске, анонимне и аморфне структуре, а којом политика традиционалних националних држава не може да управља. На тај начин је економска моћ неометана на глобализованом простору, ван акционог радијуса политике. Зато превазилажење традиционалне државне форме представља обавезни потез у „деполитизацији“ (Шмит), односно укидању политике која је још у стању да делује над економијом. Ако је, у данашњој епохи деполитизације, неостварив било који покушај који није у служби *nomos*-а економије или, у служби трагања за његовом контролом (рецимо, као код пројекта „Tobin Tax“), то зависи искључиво од чињенице да политичар, за разлику од економисте, не може бити оперативан ван простора у коме се доноси суверена одлука заједнице. Зато је идеја о интернационалној политици данас немогућа, штавише открива свој идеолошки лик легитимизације надређености економије над политиком. Ако је то простор акције коју врши глобократија, треба реаговати уклањајући услове за њено деловање, дакле, обезбедити онај простор политичког суверенитета – неприступног за законе *mos*

оесопотісис – који само сила националне државе може стабилно да обезбеди, намећући аутономну и искључиву одлуку заједнице над дивљим аутоматизмима интернационалног тржишта. Економија се не може победити на њеној равни – комерцијални интернационализам – што показује трагикомични распад Совјетског Савеза. Зато је потребно васпоставити „новог владоаца“ који, у форми партије као оркестриране уније снага, организује и мобилише – као у Грамшијевој осмој „Свесци из затвора“ – „колективну национал-народну вољу“ усмеравајући – преко културне хегемоније – националну суверену вољу у смеру супротном од смера комерцијалне мондијализације. Да би то било могуће, национална култура и сопствени историјски идентитет морају бити „повраћени“ што је пре могуће.

ДАНАШЊИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ

Данашњи интелектуалци су клер. Прецизније, функција интелектуалног клера састоји се у пукој дупликацији постојећег, у форми како његово потпуног освештања, тако и у форми конзервативне критике која прокламује непробозивим свој предмет обожавања који оплакују, а такође и у форми превентивне демонизације сваког могућег пута за оперативну трансценденцију постојећег (делегитимизација држава које пружају отпор, аутоматска идентификација насиља и трансформације, Маркса и Гулага, националне државе и нацизма, итд.). Први пут у целокупној западној историји, знање и култура су саставни део власти, капиларно подведени под њену логику. Интелектуалци су напустили своју функцију комунитарних законодаваца и постали су пуки тумачи и заговорници постојећег, пси чувари властодржаца. Подређеност интелектуалног сталежа, у облику њихове нормализујуће укроћености, објашњава се и у аспекту који је магистрално изнео Пјер Бурдије. Наиме, интелектуалци чине подређени пол којим влада владајућа класа. У светлу свога знања и свог друштвеног угледа, припадају владајућој класи. Ипак, што се тиче економских ресурса, интелектуалци се налазе у положају који је ближи онима над којима се влада. У таквој амбивалентности њих карактерише патолошки облик друштвене шизофреније која их наводи на то да се ускладе са успостављеним поретком и са владоцима, којима морају да

продају свој „културни капитал“. А тај капитал, следствено реченом, не сме никако да буде дисонантан у односу на строгу ортодоксију наметнуту чином очувања постојећег, нити може реално да се зарије у поредак ствари у којима се кристализује хегемонија владалаца. и тог разлога задатак интелектуалног клера се састоји у симболичком посредовању између оних којима се влада и оних који владају. Ту се кондензује смисао данашње *trahison des clercs* (издаје клерика – прим. Д.М.). Данас се знање интелектуалаца конфигурише према срећној формули Жилијена Бенда, као „интелектуална полиција привремене власти“. Данашња декаденција интелектуалаца мора да се схвати као експресивна функција транзита од *несрећне свести* до постмодерне *срећне свести* пасивног прихватања таутолошке монотоније слепог фанатизма економије. Прожети постмодерном формом „охолости учених“, што је тематизовао Ђанбатиста Вико, интелектуалци се крећу у јатима, као рибе. Ојађени сталном агорофобијом (страхом од отвореног простора – прим. Д.М.) мисли, они следе *politically correct* струје, одбијајући било какву теоријску иновацију и промовишу на присилан начин слику постојећег стања заваравујући се да врше слободно неку радикалну критику. Та критика, ма колико радикална била, у оквиру у коме прихвата диктат „политички коректног“ и његове фиксације оним што се може и што се не може рећи, креће се увек у простору који је власт предодредила и, зато, она је без икаквог ефекта. У свом најширем смислу, *politically correct* се подудара са мање више концептуално уједначеним скупом порука које прате и потврђују дух времена и коме интелектуалци морају да приступе да би могли да наставе да продају владоцима свој „културни капитал“. Привилегованој место репродукције профила интелектуалца и његове догматске уснулости, подудара се, данас, са манипулисаним простором новина, али, потом, и са затвореним тором универзитета. Укупно гледано, дакле, занемарујући драгоцене изузетке, универзитетско знање представља место културне организације *politically correct*-а. Из тог разлога данас претежу, код академског клера, кодекс тоталитаризма у историографском оквиру, наметање енглеског језика, глорификација Веберовског скептицизма уз прогон било какве

утопијске намере. Потом, и делегитимизација националне државе као епизоде прошлости или, алтернативно, њена делегитимизација као имагинарне и структурно опасне творевине, организована преосетљивост на дијалектичку хегеловско-марксистичку мисао и историчност, промоција реалности кроз форму рекламе, присилна апологија релативизма и ниҳилизма, и на крају извргавање подсмеху било каквог покушаја провере. Против политички коректног хора и против конзервативне и безопасне критике коју врше интелектуалци, треба поновити да главни данашњи непријатељ, у капитализму и у тржишном друштву, треба да буде идентификован у економском амбијенту, у либерализму на политичком плану, у ниҳилистичком и релативистичком индивидуализму на филозофском плану, у универзалној монархији у оквиру геополитике. Мисао може, с правом, да се дефинише „критичким“ када, с једне стране, враћа слободној рационалној расправи оно што јој обично одузима, а када, са друге стране, разграђује мистичност нужде (такозвано одсуство алтернативе).

Са италијанског: Драган Мравић

ДИЈЕГО ФУЗАРО МОНОТЕИЗАМ ЕВРОПСКОГ ТРЖИШТА ПРОТОВ ХРИШЋАНСТВА

„Исус и Марија као лобисти бога тржишта? То је добра и исправна ствар. Ово је потврдио Европски суд за људска права.“ Дакле, ових дана тако пише у дневном листу *Република*. Сада откривамо да се у корпус „људских права“ сврставају и кршење неповредивог, увреда светости, извитоперење наше цивилизације и њених темеља.

Десакрализација света је у току. То је јасна и снажна порука, која нам изнова открива суштину Европске уније као Пословног одбора финансијске аристократије, која на сасвим кохерентан начин наставља десакрализацију света, или, како би рекао Хајдегер, *Entgotterung*, „обезбожавање“.

Одбачена је дихотомија земља-небо. Свет у потпуности прожет ликвидно-финансијским капиталом објавио је рат у односу на раван трансценденције, као и религијама, исламу и хришћанству *на првом месту*. Не прихвата дихотомију небеско-земаљско, јер све мора да се своди на чисту иманентност тржишта на коме нема високог и ниског, исправног и погрешног, истинитог и лажног, већ само робе која бескрајно јури крећући се у више праваца на отвореном простору јединог глобалног постнационалног тржишта.

То није верски рат: то је рат против религија. То је рат који је монотеистички бог тржишта објавио свим осталим боговима да би себи обезбедио примат, тако да се у целом планетарном свету слави само култ дерегулисаног тржишта, уз уобичајене пригодне либералне придике.

ЕУ је турбонихилистичка мегамашина. И да ли ико и даље верује у „вредности“ Европе? Да ли ико и даље има храбрости да говори о „културним коренима“ Европе? Неко још није схватио да је то турбонихилистичка мегамашина која има за циљ производњу

космичке празнине, глатке равни за неограничен проток робе и за потпуну робификацију стварног и симболичног света?

Тријумф тржишне размене је најбољи доказ који одражава стварну суштину ЕУ. Она је – нећемо престати да то тврдимо – тријумф голе вредности размене, финансијског капитала на штету европских радника и народа.

Превео: Драган Мраовић

ДИЈЕГО ФУЗАРО

ДЕМОФОБИЈА: ЗАШТО ЛЕВИЦЕ МРЗЕ НАРОД?

Сада се маса демонизује као популистичка и националистичка. Као ксенофобична и сексистичка. Циљ је подредити је, без резерве, пројекту нео-феудалног Господара. Зато, доста са митом о напретку, почнимо од еманципације, јер процеси нашег друштва фаворизују интензивирање - а не смањење - експлоатације, неједнакости, угњетавања. Морамо спасавати достојанство Роба од капиталистичких чељусти.

„Gay-friendly“ и „business-friendly“ а, заједно са њима, непопустљиви непријатељи радничке класе и преживелих фрагмената комунитарне етике, такозване прогресивне снаге - то јест, снаге борбе за напредак капитала - данас се боре против остатака пролетерског света (рад, социјална права итд.) и буржоаског света (етика и несрећна свест): и уз симетрично кретање, преузимају као своје повлашћене и референтне субјективитете оне који су у складу са новим пост-буржоаским и постпролетерским, капиталистичким, антрополошким моделом глобално несигурно запосленог човека, препуштеног непрестаном кретању у слободном промету.

Отуда потичу похвала мигранта као нове парадигме пост-идентитарног искорењивања и глобалног лутања, хвалоспев хомосексуалцима и трансродним особама као амблему индивидуализма неограниченог породичном етиком, уздизања грађанских права пост-комунитарног „Homo privatus-a“, слављење „open-minded“ студента Еразмус генерације лишеног било које политичке припадности и присталице хедонистичког космополитизма без граница.

Демофобична и „new global“ левица окренула је леђа радницима и национално-народним класама да би се борила за заштиту права мањинских група претворених у легла која се боре увек у складу са капиталистичким антрополошким пројектом. Управо из тог разлога

сваки тријумф левице, после 1989. године, представља пораз за подређену класу.

Сваки директни захтев народа је, по дефиницији, популистички, нелегитиман, опасан, па се на њега лепо оптужујућа етикета.

Левице су данас „демофобичне“ у мери у којој су изгубили било какву сентименталну везу и било какав материјалан и нематеријалан однос са „народом“, који је генерално схваћен као национално-популарна маса радника и подређених, односно као група потчињених којој левица треба да се обраћа по вокацији. Још у време Грамшија, левица је уздизала врлине народних маса, славећи - чак и пластично, као на слици Ђузепеа Пелице из Волпеда - достојанство, аутентичност и декор.

У контексту флексибилне акумулације, левица, која се развела од одбачене масе, неопозиво је осудила и демонизовала народ као популистички и националистички, као ксенофобични и сексистички, који се мора укалупити у политички коректном, либералном и космополитском смислу, односно да се без резерве придржава пројекта нео-феудалног Господара.

Стигматизација популизма, тако драга политичком неолингвизму, скрива у себи општу стигматизацију народа као таквог. Свака идеја и свака тврдња која не потиче од финансијске олигархије и њеног референтног интелектуалног свештенства, жигосе се од стране либертинске левице оптужујућом ознаком „популизма“: тако да је сваки директни захтев народа по дефиницији популистички, нелегитиман, опасан.

Предео: Драган Мраовић

ДИЈЕГО ФУЗАРО НЕУТРАЛНОСТ: ХОД КА ДРУШТВУ БЕЗ ОТПОРА И ИДЕНТИТЕТА

Апсолутни технокапитализам тежи да произведе планетарну безличност, лишену опозитивне свести и другачијих вредности, у стању да се наметне као савршена димензија за креирање неслободног либералног света.

Наднационална технократија тежи да изнивелише планету да буде једна једина фирма за производњу и размену, „све безнаднији поредак једноличних ентитета“ (Хајдегер) оријентисан на неумерени и самореференцијални раст под чијом силом је земља - да се опет послужимо Хајдегером – „потпуно изложена принуди махинација и срачунате економије“. Економизација света живота постаје планетарна и поставља се „ipso facto“ (аутоматски-прим.прев.) као интегрална економизација планете и њених области које још нису укључене у јединствени модел. Ту је суштина „инглобализације“ као неутрализујуће инклузије. Она инглобализује све народе у јединствени планетарни образац и неутралише њихове културне и историјске специфичности. Неутралност тржишта, глобализма, поништених идентитета, одговара процесу неутрализације онога што још није хомогено са недиференцираном неаутентичношћу на глобалном нивоу.

„Neutralisierung“ на који подсећа Шмит, односно „тежња ка неутралној сфери“, одвија се у оквиру глобализованог капитализма лишеног етике: он неутралише плуралитет и разлике, тако да опстане само одредница истога, лажно фрагментирана у облику фрагмената који увек и једино одражавају исто. „Man“, тонеутрално „Da“, пасивно и безлично, о коме говори Хајдегер у *Битку и времену*, као шифри неаутентичног постојања, у потпуности се остварује у друштву планетарне хомологације, у коме неутрализација разлика иде под

руку са меркантилистичким нивелисањем и са потпуним свођењем постојећег на искључиву основу средстава за производњу и потрошњу. У новом глобализованом поретку реификације, свако је други и нико није свој. Штавише, свако постаје пуки ентитет који јесте и који не постоји, који има цену, а не вредност, и који нема више свој специфичан идентитет другачији од анонимног профила неутралног потрошача без држављанства.

Апсолутни технокапитализам остварује „Neutralisierung“, јер жели да произведе универзални неутрон, односно тежи да произведе планетарну безличност, лишену опозитивне свести и другачијих вредности, у стању да се наметне као савршена димензија неограниченог ширење робне форме и целокупне окупације материјалног и нематеријалног. Неслободни либерални свет је тако конфигуриран као неутрални пост-идентитетски и пост-демократски простор, у коме су уништени сви симболи и облици који нису они у којима се спекулативни капитал одражава таутолошки. Плуралитет, перспективе, културе, историје и традиције конкретно се уништавају глобализацијом којом управља Десница новца (финансијска елита) и које демонизује сурогат Левице (нови клер оратора и педагога империјалистичког глобализма), односно “stultifera navis” (брод лудака, прим.прев.) као физиолошки премодерне, ксенофобичне, тоталитарне и реакционарне. На њиховом месту, преживљава све што је неутрално, безлично („Да“ по Хајдегеру), искорењено, апстрактно, лишено историје, симбола, а као идеална подршка за укупно редефинисање свега постојећег у меркантилистичким оквирима.

Превео: Драган Мраовић

ДИЈЕГО ФУЗАРО БИРАЈТЕ ОНЕ КОЈИ СУ НАЈШТЕТНИЈИ ЗА ФИНАНСИЈСКУ АРИСТОКРАТИЈУ

Политички избори 2018. године се ближе у многим земљама и конфузија влада на свакој географској ширини. Не само међу бирачима, већ и у самим политичким партијама, које се све више и више претварају, у ствари, можда и несвесно, у пословне одборе владајуће аполитични-финансијске класе. Политика се све више претвара у наставак економије другим средствима. И то не економије у општем смислу, већ финансисиране, класистичке и глобализоване економије. А политичари свих оријентација постали су њени послушни и понизни службеници.

За кога гласати? У политици, тешко је то рећи. Прошло је време агоналних идеологија, који припадају различитим и међусобно искључујућим погледима на свет. То не зато што је прошло време идеологије, као што се површно тврди: напротив, после 1989. године, остала је само једна идеологија, а то је идеологија *слободног тржишта* са слободном потрошњом и слободним начином живота. То је гламурни либерални и анархолиберални тоталитаризам која оставља тела слободнима, јер им је преузео душу.

Дакле, како и за кога гласати у овим условима који нису охрабрујући? Мислим да бисмо се морали, пре гласања, зауставити на тренутак и мирно размишљати. На спокојан и одлучан начин. Пре свега, поставите себи следеће питање: која странка највероватније штети финансијској аристократији? Која странка се највише противи доминантним економским, културним и политичким интересима? Затим, која партија има програм најмање близак жељама тржишних владара глобалне дерегулације и која, с друге стране, штити интересе подређене класе, односно класе која живи од свог рада и класе средњег мање флексибилизованог сталежа.

Гимназијалци, побуните се против дуалног образовања!

Рећи ћу без перифраза и без увијања. Назвати ствари њиховим правим именом је матрица свих револуционарних активности. Из тог разлога, планетарни класистички поредак назван тржишном економијом је својим неојезиком изабрао да назове ствари обрнутим именима: мировним мисијама назива империјалистичке агресије, финансијске државне ударе назива техничким владама, планско уништавање школа назива добром школом. Рећи ћу вам без слаткоречивих перифраза, рећи ћу вам на најдиректнији начин: дуално образовање је експлоатација малолетничког рада. *Ни више ни мање.*

Ево, укратко, зашто морате да се супротставите тој понижавајућој гадости која вређа достојанство и сакати вашу будућност: школа мора образовати и поучавати, односно стварати људска мислећа бића свесна своје прошлости и отворена за пројектовање своје будућности. Школа не служи стварању места за флексибилно тржиште рада. Школа није предузеће, иако је на то своде (кредити као оцене, образовна понуда, школска аутономија, дуално школовање и тако даље, од лошег до све горег). Дуално образовање вас чини простим аутоматима произведеним на монтажној траци, спремним за тржишно суперискоришћавање. То чини од вас „пуке људе“, према непревазиђеној формули Едмунда Хусерла .

Побуните се! Проучавајте класике, од Платона до Аристотела, од Томаза до Хегела, противити се свету тоталне робификације!

Променити пол са седамнаест година - храброст или бедни конформизам?

„Промена пола у доби од 17 година је храброст Олимпије“, пишу мас медији капиталистичке постмодернизације потрошње и начина живота. Реч храброст, коју је Запад некада употребљавао за Одисеја и Ахила, за Ајанта и Хектора, сада се површно приписује најконформистичкијим понашањима, хомологованим и у складу са духом либерално-либертаријанског времена ликвидно-финансијског капитализма. Та понашања су објавила рат свим солидним и стабилним идентитетима, јер су препрека нелогичној логици *флексибилне* и несигурне *нове економије* глобализованог (и себарског) *тржишног система*.

Све мора бити течно, флуидно и флексибилно: чак и сексуални идентитети, које редефинише увек од почетка нови дух економског фанатизма, који се срамно зове тржишна економија. Нема више мушкараца и жена, са етичком породичном солидарношћу: само неки атоми унисекса и хомофлуида, „квир“ честице са уграђеним чипом за сексуално искорењивање. Баш као што више неће бити грађани националних држава са правима и дужностима, већ само миграната и лица без држављанства која су заветована сталном лутању, што се лажно представља као космополитизам. Ето суштине новог планетарног постнационалног капитализма.

Питам се зашто сам све више уверен да је права храброст прихватити себе за оно што јеси. „Упознај себе“, рекли су антички Грци. Поштујући *метрон*, „праву границу“. Прецизније: упознај себе (*gnothi sauton*), као коначан ентитет, са непрелазним природним границама које морају бити познате и поштоване. Управо оно што тржишно друштво и његове постмодерне гласоноше не успевају да схвате. Метафизичка темељ апсолутног капитализма - „неограниченост“ – сврстава се у оквиру обичаја као мрачно нарушавање свега недодирљивог. Изузетан успех је да се буде нормалан, певао је Луђо Дала. Не упознајеш више себе да би поштовао границу која је унутар тебе, већ не упознајеш себе да би лакше превазишао било какву материјалну и нематеријалну границу.

Превео: Драган Мраовић

КАТАРИНА МАЈСТОРОВИЋ ПРИЛОГ КРИТИЦИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА - - ЕТИЧКИ АСПЕКТ

Уводна реч

Размишљајући о томе како би требало да изгледа прикладна уводна реч на предложеној тему, није ми падало на памет ништа боље, до да узвикнем „*Етичност не постоји!*“, и да тако започнем и завршим своје излагање. Но, како ме присутни не познају, бојим се да бих тиме оставила утисак неозбиљности и шарлатанства, лоше егоцентричности и неукусног, надобудног шепурења. То ми није намера, а још више од тога, није ми намера да проневерим поверење које су ми моји професори и људи које јако ценим указали. Због тога ћу овај свој јетки, али нажалост, веома заснован, утисак ипак аналитички разложити.

Став „*Етичност не постоји!*“ треба разлучити од ставова „*Морал не постоји!*“ и „*Етика не постоји!*“. Морал је једна од чињеница које описују људску друштвеност и стар је колико и живот људи у заједници и њихови међусобни односи. Тако би исказ „*Морал не постоји!*“ имао логички статус неистинитог исказа, чија произвољност и изрицање могу бити мотивисани на различите начине. Но то не поништава његово одређење као *non sensa*, јер морал никаквим и ничијим простим *fiat!* неће престати да постоји. Став „*Етика не постоји!*“ такође има логички статус неистинитог исказа. Етика је филозофска дисциплина која има морал, као друштвену чињеницу, за предмет, и у историји западно-европске мисли постоји од Сократа, кога сматрамо њеним оснивачем. И данас се људи заиста баве етиком, којој су дали друга, са карактером времена синхрона усмерења, па се тако етика појављује у руху био-етике, компјутерске етичке, пословне етике или етике рата. Но, свеједно, етика заиста постоји, као предани труд оних који о друштву, смислу и људима промишљају. Због чега год

да су изречени, било као израз револта, услед стања друштва и света у коме смо се обрели, или као израз незадовољства које је донело наше лично искуство, претходна два исказа нису истинита. „Етичност не постоји“ значи да изостаје труд који би требало да предуземо како би се неговале етичке вредности, изостаје брига за њихово одржање. О истинитости овог исказа можемо да се изјаснимо и да у прилог свог става понудимо аргументе. Ја га сматрам готово апсолутно истинитим, мада такође сматрам да је то емпиријски али не и прескриптивни исказ. То значи да он може бити искуствено проверљив, јер се односи на наше реално искуство, али не и то да се њиме препоручује понашање које је искуством установљено као пожељно понашање и оно које има статус „*треба да*“ исказа. Остатак овог саопштења тицаће се мојих аргумената у прилог тврдњи да етичност не постоји и указивања на потребу за некаквим нормативом, коме име места, баш због тога што поменутом исказу недостаје прескриптивна димензија.

Етика која је данас „на снази“

Време у коме живимо је време без времена. Време, у коме је фреквенција догађаја појела промишљање, станку неопходну за нашу хуману, људску орјентацију у свету. Човек данашњице свакако није господар свога времена. У таквом оквиру, који му је додељен, перфидно наметнут, човек је лака мета и конзумент древног концепта „*хлеба и игара*“. Игре данашњице нису спектакли и постале су крајње скарадне. То је сведочанство осиромашења људске суштине и сведочанство потпуне дехуманизације човека. Човек данашњице опхрван је захтевима које му намеће концепт стицања, до те мере да понекад изгледа као да поступа из позиције заборавља властите моралности и онога што ту моралност одређује. А ако је то заиста тако, људи постају моралне наказе, и то је оно што им се дешава иза леђа, а да тога нису ни свесни, нити примећују да је потребно да реагују. Наступа општа апатија, концепт „*свеједно*“ је свуда при руци, а нарочито када је реч о кардиналним вредностима. Тако је дизајниран човек у времену у коме држава себи присваја недолична и крајње непримерена овлашћења над појединцем, атакујући на његову слободу. То је држава која је далеко од Нозикове „*минималне државе*“ и „*државе као заштитне агенције*“,

јер је гломазна, партијска држава. Да ли човек може да прихвати да не види ову „зрбу“ коју носи својевољно (алудирам на причу коју је тако луцидно осмислио Колаковски), да ли може да прихвати да је морална наказа и да ли то икакве везе има са његовом вољом, која би требало да је главни покретач?

Сада ћу све ове утиске, који су тешки и који душу оптерећују осећајем беспомоћности, сместити у оквир мало строжијег, академског језика. Када говоримо о данашњем времену, ми говоримо о неолиберализму, тачније о неолибералном капитализму. Прецизније и радикалније речено, ушли смо у један вртлог, у једну акцелерацију капитализма који не оставља алтернативу, који не хаје за „*одрживи развој*“, концепт који тако често и крајње лицемерно носи перјаницу у разним прокламованим стратешким документима истог капитализма. Уважени милански професор филозофије, Дијега Фузаро, данас је инспирација свима нама који говоримо на овом скупу, а надам се и онима који су дошли да нас чују. Његови лајтмотиви у карактеризацији неолиберализма су пластични, а неки од њих су „*монотеизам тржишта*“, „*нови Хитлер који нема свастика и испружену руку, он скрива своје штетне изборе иза безличне воље тржишта*“, „*нихилизам журбе*“, „*једносмерно нео-либерално мишљење које вреднује само парадигму рационалности и то као ратио економица садашњости*“.¹ У нашем „*хистеријском комунизму Балкана*“ ми, нажалост, тако јасно препознајемо чињеницу да нам је поглед на оквир запречен, услед исцрпљујуће борбе унутар тог оквира, исто као што препознајемо доминантни фетишизам претварања свега у робу. Ако из аспекта етичких теорија завиримо иза овог друштвеног стања, јасно увиђамо да овакав дизајн садашњице- околности, људи и вредности, доноси етика утилитаризма. Дакле, неолиберализам је, етички гледано, осмишљен утилитаризмом као нормативном етичком теоријом. Кратко ћу подсетити на суштинска места ове концепције. Али, прејудуцираћу опоменом- утилитаризам, строго говорећи, и није нормативна етичка теорија, већ максимално може имати статус теорије рационалности, и као таква се користити као помоћ

1 Diјега Фузаро, *Европа не постоји*, Dosije studio, Београд, 2016.

при одлучивању, и тада иде у пару са најпожељнијом, оптималном опцијом, најкориснијим, најупотребљивијим... Не чуди таква поставка и такав дизајн, јер је он наглашено добар у ономе што противници глобализације именују као „*индустрија свести*“.

Утилитаризам као етичка теорија

Предпојам утилитаризма, нека општа представа о њему, свакако подразумева следећа места: то је једна од две доминантне и традиционално признате нормативно-етичке теорије; представља облик консеквенцијализма, што је у основи покушај да вредност наших поступака оцењујемо на основу њихових последица; осмишљен је преко приче о добру коме се додељује да буде срећа, или задовољство, или, модификовано, највећа могућа срећа највећег могућег броја људи. Затим се даља поставка своди на интерпретацију појмова *срећа* и *задовољство*, како би се теорија одржала. А то одржање је крајње извештачено, натегнуто и напето, због иницијалног сукоба који је заложен у основи утилитаризма- етика је дефинисана језиком утилитаризму ривалске, деонтолошке етике, као вредновање наших поступака. А поступци уоквирују подскуп скупа догађаја за које постоји намера и слобода избора. Ту се последице, као критеријум, не појављују. Не може се добру доделити да буде нешто, не може се срећа самерити, не може се слобода скрајнути последицом, интересом, ефектом. Барем не, када је реч о етичкој процени, која није тржишна. То је тај иницијални сукоб, који, уз све перфидне финесе и домишљања, остаје утилитаризму као печат који га одређује. Ако је етика утилитаризам, оправдано је питати се да ли човековој инструменталној рационалности недостаје нешто због чега бисмо га оправдано могли сматрати људском карикатуром.

Утилитаризам је мањкав јер:

-изједначава добро са срећом или задовољством. Тиме се живот појединца своди на бесмучну потрагу за срећом и улази у „*терор среће*“. Претпоставља се да се срећа може остварити преко успешности у постизању циљева. Тако ова инструментална моралност улази у тржишно вредновање утилитаристичког калкулуса. Додатни проблем настаје када се одређеним садржајем интерпретира срећа,

или се ређају различита задовољства, а онда их је тешко самерити. То је због основне грешке која оваквој интерпретацији лежи у основи-основ моралности не можемо самерити, јер нема тржишну вредност. У етици, кључни напор јесте бити достојан среће, а не бити срећан, и та разлика је разлика између деонтолошке етике, коју занима основ моралности, и утилитаризма, кога занимају последице. Замислимо ситуацију у којој нам неко каже, правдајући то што нас је повредио, да је то учинио како би био срећан. Свакако да бисмо му се само насмејали.

„Оно што има неку цену, може конкурисати некој другој роби која опет има своју цену. А ако се одређује нека цена, онда се најпре направи процена. Кад се за нешто плаћа користи се одређена новчана сума, дакле, њоме се одређује вредност. Оно што има цену вредно је само по себи, али његова вредност се може мерити и вредношћу нечег другог и бити изједначена са том вредношћу. За оно што достојанство има, не постоји еквивалент. То не може ићи на процену вредности и та вредност се не може изједначити ни са чим.»²

-Утилитаристичком калкулусу измичу апсолутне вредности, какве су достојанство и морални интегритет. Оне постоје у деонтолошкој концепцији, јер она одређује дужности према себи као савршене. То и јесте место на коме је могуће засновати слободу. Ми смо слободни да бирамо, и зато наша дела нису догађаји, већ поступци. Најпре смо слободни да пре искуства изаберемо умски принцип, морални закон, и ту је основ моралности. Затим следи слобода у којој бирамо међу алтернативама у искуству. Одлука за морални оквир је одлука пре искуства, и ту је заложено наше достојанство. Морални интегритет је безусловна обавеза према властитим моралним вредностима и дужностима. То је онтолошки основ етичности, јер ако њега нема, брига за нашу моралност је беспредметна. Ова тврдња је по мом мишљењу основ етичке теорије, њено место рођења. Читава сфера апсолутних вредности, несамерљивих вредности је ван домашаја утилитаризма. Један од основних приговора утилитаризму и јесте приговор интегритета. Вилијамс (Бернард Виллиамс) је уочио да у утилитаризму поступака нема места моралном интегритету.
2 (Werner Wolbert, *Čovek kao sredstvo i svrha*, Münster 1987., S. 17)

Наиме, утилитаризам налаже радњу која доноси највеће благостање. Тако да је убиство невиног, у ситуацији у којој је то „корисно“, утилитаристички оправдано. Наше базичне моралне интуиције из основа се противе таквој корисности, односно приоритету такве корисности у одлучивању. Затим, утилитаристи покушавају да обезбеде објективност свом калкулусу, па отуда налажу да се према себи поставимо као да се ради о неком другом, да у свом животу будемо као посматрач. То је артикулисано као идеја непристрасности и са њом је уско повезан концепт интерперсоналне оправданости. Међутим, вредност неких избора и њихово разумевање могуће је само ако схватимо да су то *наши* избори. Утилитаризам нас тако одваја од осећаја непоновљивости, присуства у личном животу и властитих приоритета. Могуће да је принцип непристрасности у науци апсолутно оправдан, али на пољу чињења и делања као последице наших избора, свакако да није. Да ли би нас неко оптужио ако бисмо у ситуацији природне катастрофе покушали да спасемо властиту, а не туђу децу? Оно чега нема у одабиру поступка који производи најмање поједнаку количину среће или задовољства као сваки други поступак јесте *базични пројекат*, тако то Вилијамс зове. У утилитаристичком калкулусу не учествује базични пројекат, јер он не може да се самери. Базични пројекат је основ нашег моралног интегритета, оно без чега ми суштински нисмо ми. То је *цоре* наше моралности. Вилијамс се фокусира на два примера. Један се тиче Џорџа, који је хемичар и који не жели да прихвати посао живота, иако му је неопходно како би са породицом преживео, јер се тиче дизајнирања хемијског оружја. Разлог је са становишта утилитаризма потпуно ирационалан и неприхватљив, али са становишта етике као нормативне теорије о исправности поступања, потпуно прихватљив- Џорџ је пацифиста и то је његов базични пројекат. Не може се самерити ни са једним другим интересом и одмах их растерује, не мери. Други пример тиче се Цима који може да спасе 20 људи који су заробљени, јер му је у том дану поглавица указао част и помиловање, али је услов да Цим убије једног човека кога сам одабере. Он, поново утилитаристички потпуно ирационално, одбија. Слично би било када би процедура од лекара

тражила да изврши еутаназiju, а он то не би учинио, јер се противи убијању. Или, када би професор одбио да студенту упише оцену коју не заслужује, иако зна да ће то неки његов колега свакако урадити. То су све примери *цоре* дужности које калкулус не дохвата и не препознаје, оне су за калкулус празни фајлови. Потребна је храброст да се живи базични пројекат. Још је Сократ предосетио да интегритет, како га ми појмовно уобличавамо данас, упућује на храброст и да је повезан са јасном свешћу о томе шта неко сматра најважнијим. Јасно је да дужности које нас идентификују нису део утилитаристичког калкулуса. Савршена дужност према себи забрањује нам да учинимо нешто што би уништило наше морално сопство. А то би се догодило уколико бисмо пренебрегли налоге нашег базичног пројекта. Важно је да смо у нашем животу ми они који живимо, да смо баш ми морални агенти који доносе своје одлуке.

Како бих појачала значај овог увида, додаћу чињеницу која се тиче статуса поштовања у ривалској, деонтолошкој концепцији. Наиме, познато је да Кантова концепција етике трпи оптужбе за ригоризам, јер одриче било какву моралну вредност склоностима и осећањима. Другачије место Кант придаје поштовању, и њега везује за поштовање моралног закона. Поштовање је умско осећање, то је израз ангажованости ума за властите циљеве. На тај начин поштовање представља заинтересованост ума којом он улази у мотивационо поље воље. Дакле, Кант је на изврстан начин учинио уступак својој чувеној филозофској доследности, како би обезбедио основ умске моралности која почива на моралном закону. Кант је схватио да не сме да дозволи отуђивање човека од његове моралне властитости, јер без тога нема никаквог норматива, па ни моралног закона. То је велики увид, којим се звездано небо над нама и морални закон у нама стављају на подједнако важно место.

Суштина преваре неолиберализма и утилитаризма

На основу онога што сам укратко скицирала, јасно је да је утилитаризам покушао етици да подвали заборав њене природе. Поставио је последице, корист, интерес као критеријум доброг и исправног. То је заборав етичке теорије, јер јој недостаје основ,

поступак, слобода и добро које није поједностављено. Потпуно је разрушен вредносни оквир, а у њему су људи који су без чврсте везе са својим моралним Ја. Човекова веза са моралним у њему је разлабављена. Дубља превара јесте *минима моралиа* коју калкулус намеће, стављајући моралне агенте у позицију Ролсовог „вела незнања“ о њиховој моралној и етичкој природи.

Заборав људске суштине изражен је и кроз однос према знању. Поплава аналфабета и игнораната на све стране са много важним функцијама које су им поверене. У основи Болоњске декларације је Лисабонски акт који приказује како изгледа парадигма образовног система данашњице. Он је класично прилагођавање циљу којим се искључује знање ради знања. Максимум потребног оличава настојник бензинске станице, а како томе никакав директан допринос не могу да дају друштвене науке, треба их искључити. Оне сметају, јер се са њихове позиције види оквир и растерава се вео незнања. Заборавили смо да је праведно да свако ради оно што најбоље уме на најбољи могући начин, па нам је васпитно-образовни систем потребан како бисмо тачно одредили ко је за који посао у друштву најбољи.

И ето нас, коначно. У друштву моралних наказа и игнораната, у забраву људског, поједностављени, заборавили забрав, сви грбави, како је Колаковски приповедао. Једини задатак који је пред нама је буђење. Мисија је излазак из заборава, подсећање на снагу моралности и на снагу знања коју као људи носимо. Воља је заспала. *Хлеба и игара* бескрупулозне машинерије капитализма незауостављиво је завртело свој точак. Има ли оних који барем називу, ако нико јасно не види, има ли оних који су бар делимично погрбљени, ако нико усправно не хода?

Завршна реч, упозорење

Већина оних који су пре мене говорили освртала се на Орвела. Поређења су очигледна и просто неодрљива. Ја бих, воље наше ради, ипак ведријим позивањем на другог великана волела да завршим.

Велики Цицерон је чувен по својим моралним поукама. У свом делу „*О дужности*“ сачувао је поруке својим савременицима, али најпре свом сину, коме је желео, улози оца иманентно, да помогне у сналажењу кроз живот. То се тицало оног најтежег, душе и њених

недоумица. Ипак, за мене је много упечатљивије нешто што је он рекао у свом *Говору против Вереса*. Цицерон је тужио Вереса, владара Сицилије, који је извукао огроман новац Римљанима на недоличан начин. Тужио га је у име општег добра и тиме хтео да покаже како се бори за бољи Рим, упућујући притом, експлицитно, на значај добра и морала.

„Нема веће катастрофе од убеђености неколицине да би суд могао одбацити поштовање истине и интегритета, честитости и дужности.“³

Није случајно да је на овом месту Цицерон први пут употребио изразе *интегритас* и *хуманитас*. Хвала Цицерону што нам је показао како изгледа увид етичара који не тежи личној промоцији, већ промоцији вредности. И хвала му, јер стварно нема веће катастрофе него да поверујемо да заиста немамо никакве суштинске везе са властитим, базичним изборима, да није ни важно што смо у велу незнања спрам властите људске и моралне природе. Хвала му, што се макар због ових речи сада више не можемо задовољити да уживамо у слободи о којој пароле узвикују гласноговорници неолиберализма. То прокламовање слободе је јако, јер се не може пристати на једину слободу коју они у ствари нуде, а то је да смо слободни од храброг вољног става- да будемо људи.

Позивам Вас све на симболичан гест којим ћете показати да има оних који виде, да има оних који нису грбави, да има оних који нису у заборау бића. Позовите Ваше ученике да се одрекну коришћења свог мобилног телефона на један дан, да апстинирају од овог свемогућег средства којим се реализују игре из *Хлеба и игара* данашњице. То је скроман гест, али значајан за нашу свест која се не гаси. Још значајнији за нашу дужност према себи, која је савршена, и која нас спречава да се одрекнемо свог људског достојанства и моралног интегритета. Не тражите од нас тако масован помор воље у монотеизму тржишта и нихилизму журбе.

3 Cicero, „Against Verres: Part Two“ in *The Verrine Orations*, trans. L.H.G. Greenwood (Cambridge: Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1928), Volume I, Book One, II, para.4-5, prevod K.M.

ЧИЈА СУ НАША ДЕЦА?

ДИЈЕГО ФУЗАРО НОВА ПОЛИЉУБАВ - ТРОЈАНСКИ КОЊ ПРОТИВ ПОРОДИЦЕ

„Можете ли волети више од једне особе? Можете ли имати више партнера, без љубоморе или лажи?“ На таква питања покушавају да одговоре Френклин Во (Franklin Veaux) и Ева Рикерт (Eve Rickert) у својој програмској књизи под насловом *Више од двоје*. Главна тема је такозвана „полиљубав“, реч која није узета из Орвелове књиге *1984* (а изгледа као да јесте), али алудира на нове облике *ероса* у складу са постмодерним и постбуржујским друштвом у чијим просторима без граница важи правило „увек без ограничења“ уз кршење свега што је неповредиво, па чак и старог грађанског односа између мушкарца и жене превазиђеног у корист онога што је Бауман дефинисао постмодерним (и неконвенционалним) коришћењем еротике.

Нови инструменти економије. Можемо прочитати на задњим корицама есеја Френклина Воа и Еве Рикерт: „Резимирали су двадесет година полиљубави, узимајући у обзир животна искуства и приче, износећи нове теорије и написавши приручник 2.0 о полиљубави! У последњих неколико година многи људи су открили полиљубав као легитимну и пожељну опцију за своје односе. Овај водич нам говори како доћи до циља са психолошке и практичне тачке гледишта.“ Дакле, нема ту места неком чуђењу! За друштво која подразумева и практикује слободу и увек само као неограничену либерализацију обичаја и потрошње, полиљубав је очигледни и неопходни приступ за нове постбуржујске генерације *отвореног ума*. И тешко онима који се не слажу, држећи се старих и досадних хетеросексуалних односа у љубави! Ти хомофоби, сексисти, патерналисти и примитивци у души, морају се преобразити у аутентично космополитске ликове.

Нова економија настоји да неутралише породицу и државу. Породицу као генетску ћелију заједнице. Државу као испуњење

етичког живота (Хегел docet). На тај начин се редефинише друштво као глобализовани течни простор за слободно кретање капитала, роба и људских бића. Уништава се етичка заједница тако да преостаје само слободна утилитарна размена између атома потрошње лишених етике. Либерални атомизам има за циљ да раствори породицу у номадски и дијаспорички плурализам неповезаних бића или, на конвергентан начин, да је редефинише као пуки пролазни (полиљубавни) и временски ограничени скуп који следи искључиво слободну и неограничену жељу појединаца, без полног идентитета, и који тежи једино ка групном уживању и слободној еротској размени.

Потребно је бити самопредузетник. Ослобођен етике заједнице, чак и на еротском плану, пост-породични појединац мора да постане самопредузетник и потпуно самоопредељен. Помрачење етичке заједнице у поретку система планетарних потреба доноси са собом одбацивање непотпуности и међузависности, па зато и одбацивање неопходне комплементарности мушкарца и жене, важних у породичном животу. Уз саучесништво приватистичке индивидуализације, појединац тежи да буде аутономна целина у тријумфу мита андрогене (двополне) комплетности у новом начину живота потрошаче типа *fashion addicted*.

У вези са полиљубављу треба рећи и збогом универзалној еманципацији, која је сада само вектор пост-пролетерске капиталистичке модернизације.

Феминизам је пропао

Феминизам је готов. Био је то антикапиталистички покрет који је имао за циљ препознавање пуног достојанства жене у њеној другости и непотчињавању мушкарцу. Данас феминизам то више није. Или, боље рећи, преживљава само као феминистички индивидуализам, фаворизујући напуштање патерналистичког модела што свакако није племенити идеал универзалне еманципације, већ интеграција женске популације у глобално тржиште флексибилног и несигурног рада. Та интеграција је омогућена декструктурирањем традиционалног модела породице.

У том смислу, феминизам постаје, противно својој првотној намери, вектор постбуржујске и постпролетерске капиталистичке модернизације и интегралне супсумције света живота у логици безрезервне хаџијендализације. Није уопште случајно да се у доминантном дискурсу, женско питање никад не појављује као скандал неједнакости и експлоатације по питању плата, већ само као индивидуализам искорењивања старих буржоаских облика (обавезно одбачених јер су патерналистички, мачо и сексистички) и као тријумф нове жене *менаџера* ослобођене од обавеза материнства које су демонизоване као застареле и директно ауторитарне.

Глобализована уговорност. Либерална варијанта жене *менаџера* у каријери коегзистира, као супротни израз истог феномена, са анархистичком и *неоглобалном* формом феминизма у лику *лоших девојака* које су антибуржоаске и ултра-капиталистичке (Пуси Рајот, Фемен и бројне друге постмодерне иконе глобалистичког конформизма, а заправо су суштинска идеолошка допуна класичне глобализације). Десница новца и левица обичаја, либерална страна и анархистичка страна, и даље су, у овом случају, бедеми пост-буржоаског и постпролетерског система безетичких потреба. Ситуација је трагична, али не озбиљна

Превео: Драган Мраовић

СЛОБОДАН АНТОНИЋ ПОСТИЗБОРНА ЛГБТ ИНКЛУЗИЈА

Намеравао сам да у овнедељној колумни пишем о постизборним протестима, али сам схватио да је тренутно важнија тема – постизборна ЛГБТ инклузија.

Наиме, управо ових дана у српским обдаништима, основним и средњим школама, на мала врата уводи се „сексуално образовање“ праћено подстрекивањем деце на хомосексуалне односе.

Реч је о допису из Министарства просвете којим су директори образовних установа обавештени да је неопходно да се, колико одмах, у садржаје предмета као што су Српски (матерњи) језик, Свет око нас, Природа и друштво, Физичко васпитање, Грађанско васпитање, Биологија, Социологија, Устав и права грађана и Психологија, уведу наставне јединице о „сексуалном насиљу“.

При Министарству просвете постоји „Група за заштиту од насиља и дискриминације“ чија се званична страница на сајту Министарства може видети¹. Та група на сајту Министарства објавила је „Стручно упутство за примену образовних пакета за учење о теми сексуалног насиља у образовно-васпитним установама“². У Упутству се вртићи и школе обавештавају да су при Министарству израђени „образовни пакети за учење о теми сексуалног насиља над децом“ који тиме „постају део редовног постојећег националног курикулума, односно наставног плана и програма“.

„Садржаји Образовних пакета“, пише даље у Упутству, „израђени су тако да `нижу знања` о теми сексуалног насиља над децом из разреда у разред, минимум 75 часова“, а „што се тиче предшколског узраста, Образовни пакети се реализују кроз 15 сусрета“. „Без обзира на узраст, садржај Образовних пакета је координисано израђен, тако да одговара сваком детету и ученику/ци од 3 до 18 година“.

У мејлу који је у име Групе за заштиту од насиља и дискриминације потписала саветница у Министарству просвете Гордана Меденица, а

који је упућен свим начелницима школских управа у Србији, упоредо са указивањем на поменуто Упутство, речено је да је Група „образовне пакете“ развила „у сарадњи са Инцест траума центром“. На интернет страници овога центра могу се наћи „Пакет за основну и средњу школу“³ и „Пакет за вртиће“⁴.

У Пакету за вртиће, у делу намењеном узрасту деце од 3 до 5 година, на страни 12, детету се каже да нас „додирују многе различите особе. Ко то све може да буде?“ . Следе слике чланова породице, пре свега маме и тате, али и бабе и деде, сестре и брата. Онда се на страни 30 налази цртеж голе девојчице и голог дечака, са јасним полним карактеристикама, и од детета се тражи да обележи где воли, а где не воли када га „додирују“.

На следећој страни пише: „Делови тела који су покривени доњим рубљем или купаћим костимом се називају: приватни делови. Они припадају само теби и имаш право да кажеш НЕ, да те додирују по њима. Учимо на глас сви: Моје тело припада мени, није твоје од главе до пете, тражим да ме поштујете!“.

Нисам психолог, али као неко ко већ трећи пут учествује у одрастању детета знам што и сваки други (нормалан) родитељ – дете од три, четири или пет година биће, у најмању руку, збуњено оваквом „наставом“. Наиме, састављачи пакета реч „додиривати“ користили су првенствено у сексуалном смислу. Дете које није било жртва сексуалног насиља сигурно неће разумети такво значење речи „додиривати“. Јамачно ће бити збуњено када буде требало да обоји делове тела по којима „воли“ или „не воли“ да га „додирују“. Поготово ће бити збуњено када буде требало ону важну мудрост – „моје тело припада мени“ неке да саопшти. И то коме – родитељу док му пере гузу или косу?

Учити децу од три године, која не могу да разумеју сексуално значење речи „додиривати“, да могу свакоме, па и родитељима, да кажу „моје тело припада мени“ прилично је бесмислено. То је и nanoшење штете деци, јер им у главама ствара конфузију. Јер, ако не разумеју сексуално значење речи „додиривати“, деца неће знати у ком контексту је једино пожељно да изјаве: „Моје тело припада мени“.

Једини начин да се та конфузија избегне јесте да се детету објасни тачно сексуално значење речи „додиривати“. Да ли је могуће то објаснити трогодишњем детету? Није ли то онда сексуализација деце – њихово насилно увођење у свет сексуалности, у свет одраслих, па и у свет патологије? И није ли управо то – насиље над децом у име борбе против насиља?

Такође се питам с којим правом се од васпитачица тражи да дете у вртићу, узраста 5 до 7 година, учи следеће правило: „Ако дође у посету тетка, баба, ујак или неки други члан породице и крене да те цмаче по целом лицу, у главу, љуби руку, грли, стеже – имаш право, иако то ту особу чини срећном, а теби се не свиђа у том тренутку, да се измигољиш и макнеш или кажеш `извини, али ја не бих да ме љубиш`“ (стр. 73).

Требало би обратити пажњу – није реч о детету које има 15 година, већ о петогодишњаку. Па када ћемо моћи да их „цмачемо по целом лицу, у главу“, да их „грлимо и стежемо“ ако не тада? Не видим откуда Министарству просвете право да нашу децу учи како је насиље – и то ваљда „сексуално насиље“ (!?) – ако их бабе и тетке „цмачу“.

Зачуђујући је, заправо, екстремно непријатељски став састављача „пакета“ према традиционалним карактеристикама српског друштва чак и када оне немају везе са „сексуалним насиљем“. Тако се на страни 225 пакета за школарце, тражи од наставника Природе и друштва (3. разред) да деца објасне „добре и лоше стране наше традиције“, односно да их науче да „ученици/е не пристају на традицију која им наноси бол/штету већ знају како све могу да реагују у ситуацијама сексуалног насиља“ (225).

У оквиру тога тражи се да се деца поделе картице „на којима је приказано оно што чини нашу традицију у односима у породици и односима у школи – у прошлости“ (227). Дакле, да знате да је, од сада, према нашем Министарству просвете, **„опис који се односи на непријатност/насиље“, а који очигледно да има неке везе са сексуалним насиљем, чим се налази у овом „пакету“ и следеће: „ђаци нису имали коме да се жале ако им нешто није било по вољи“; „деца нису смела да противрече својим родитељима – морала су**

да ћуте и слушају“; „Њаци су морали често дуго да пешаче како би стигли до школе“; „учитељ/ица је била строга и деца су се плашила свога учитеља/ице“.

Е баш је грозна била наша школа. Морали смо да пешачимо до ње, учитељи су били строги, слушали смо родитеље, а оно што је било најгоре – „Њаци нису имали коме да се жале ако им нешто није било по вољи!“. Ужас.

Срећом, ту је наше Министарство просвете да нам децу научи како су им родитељи погрешно васпитани и да је *сада све другачије*. Рецимо, сада деца имају право да питају „Како извести француски пољубац?“ (стр. 346) и да у „Пакету за основну и средњу школу“ прочитају (или да им наставници препричају) да тада „особа која љуби дотиче језик друге особе, оне која је пољубљена. Надражује усне, уста и језик, три области које су врло осетљиве на додир и пружа осећање пријатности и узбуђења“ (346).

Такође, наша деца, према нормативима нашег Министарства просвете, требало би да науче да је „остварити сексуални однос и доживети задовољство, ствар жеља, потреба и договора особа које воде љубав“ (347). У том смислу, „Пакет за основну и средњу школу“ објасниће им „шта се конкретно ради код оралног секса“ (346), „шта је то анални секс“ (347) и „колико дуго сме да се мастурбира“. (одговор: „не постоје временска /добна ограничења за мастурбирање; важно је да им то доноси пријатност и задовољство“; (346).

Нисам сигуран да би деца у школи требало да уче како „не постоји временско ограничење за мастурбирање“. Заправо, мислим да се само лудаци понашају на тај начин. Такође, наше Министарство просвете верује да би деца требало да се подучавају – ваљда у циљу заштите од некаквог насиља – и сексуалним техникама, задржавајући се, засад, само на оралном и аналном сексу. Но, зашто би се ту стало? Хоће ли наша деца већ сутра учити и о садо-мазо сексу, сексу са животињама, сексу с мртвацима, групном сексу, свингу и осталим врстама „нормалних сексуалних активности“ које су савршено у реду само ако су, према нашем Министарству, ствар „договора особа које воде љубав“ (347)? С којим правом се то ради?

Посебно сам зачуђен што се на странама 348–350. „Пакета за основну и средњу школу“ **отворено пропагирају хомосексуални односи**. На страни 348 имате и, очигледно одобравајућу и охрабрујућу, илустрацију две лезбејке које се љубе држећи се за задњице. Ту је и илустрација младог геј мушкарца који другом младићу доноси цвеће.

„Младић сам, свиђа ми се друг из одељења“, стоји едукативно питање на истој страници, а потом следи одговор: „Прати своја осећања и потребе, немој да их се плашиш или стидиш, заљубљеност и љубав су драгоцене осећања“. У том смислу се у „пакету“ дају савети у вези с коришћењем презерватива, уз посебну напомену да постоји и „лезбијски кондом“: „И девојке које воле девојке користе заштиту кад воде љубав. Заштите су фолије од латекса, да се покрију женске гениталије или анус током оралног секса“ (347).

„У Србији и даље живимо у хомофобичном друштву“, стоји поука на једној од следећих страна, „где се хомосексуалност осуђује. Патријархални образац у говору потенцира `да ЛГБТ особе треба да буду прихваћене и да их разумемо`. Језик подстиче маргинализацију – да ли бисте уопште исто тражили за хетеросексуалне особе? Не бисте. Овде се ради о људском праву, бити једнака и једнак као свако други“ (349).

Међутим, иако сви као појединци имамо једнака права, хетеросексуални и хомосексуални парови заиста нису социјално једнаки – само први могу да имају децу. Објавио сам више текстова о ЛГБТ проблематици у научним часописима, као и књигу *Моћ и сексуалност: социологија геј покрета* (2014), коју је наградило Српско социолошко друштво. Знам шта говорим када кажем да **друштвена промоција хомосексуалности увећава удео хомосексуалаца у друштву**.

Двоје угледних америчких социолога, Стејсијева и Библарц проучили су истраживачке податке изнете у 21 студији о хомосексуалном „родитељству“ и закључили да **ће деца одгајана у „лезбигеј френдли“ атмосфери бити „отворенија за хомоеротске везе“: уместо до пет одсто, хомосексуалност у таквом окружењу скаче и до тридесетак процената**.

Не разумем шта ће све то нашем Министарству просвете. Зашто се борба против насиља већ у првом кораку претвара у афирмисање хомосексуалности и обуку о стављању „лезбијског кондома“ на анус „током оралног секса“? Како се дошло до тога да су за ауторке ових „пакета“ изабране баш Љиљана Богавац и Душица Попадић, лауреаткиње „Лабриса – најстарије ЛГБТ организације у Србији“ „за допринос јачању лезбијске заједнице у Србији“ (2013)?

И да ли је случајно да се ова најновија „допуна курикулума“ дешава док је пажња јавности посвећена изборима и постизборним конфликтима? Где су границе ове најновије „реформе“? И хоће ли се она завршити тек када премијер-председник објави да је „коначно“ промењена свест овом народу?

УПУТНИЦЕ:

1. <http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-prevenciju-nasilja/?lng=cir>
2. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Strucno-uputstvo-uz-Obrazovne-pakete-februar-2017..pdf>
3. http://incestraucentar.org.rs/files/2016/MPNTR-ITC_Obrazovni_paket_za_osnovne_i_srednje_skole_2016.pdf
4. http://incestraucentar.org.rs/files/2016/MPNTR-ITC_Obrazovni_paket_za_vrtice_2016.pdf

БУДУЋНОСТ НАШЕГ ОБРАЗОВАЊА

БОГОЉУБ ШИЈАКОВИЋ ОБРАЗОВАЊЕ У «ДРУШТВУ ЗНАЊА»: ИЗМЕЂУ ИРОНИЈЕ И НОСТАЛГИЈЕ

У овом излагању настојим најприје да дефинишем образовање и да истакнем његову културну и социјалну функцију, потом описујем данашње ‘друштво знања’ и економизацију знања, осврћем се на традиционалну и неохуманистичку идеју универзитета и најзад изражавам скептичку наду у рехабилитовање еманципаторске улоге образовања.

1. образовање као културни идеал и његова социјална функција

То да „сви људи природно теже знању“ као фундаментално човјеково својство истакнуто је на саморазумљив начин управо првом реченицом Аристотелове *Метафизике* (А 1. 980^a 21: πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει). Знање се организовано и систематично задобија у процесу образовања, чији је резултат образованост.⁴ образовање је усвајање културних норми и идеала и овладавање знањима и вјештинама да би се човјекове разне и свестране способности развиле према неком узору прихваћеном

⁴ У наредном користим и проширујем поједине уводне формулације из своје студије „Универзитет и теологија: Православни богословски факултет у културно-историјском и проблемско-систематском контексту образовања“ (2007/2010), у: Б. Шијаковић, Присутност трансценденције: Хеленство, Хришћанство, Философија историје, Београд: Службени гласник, ПБФ 2013, 211-233; такође као прво поглавље у: Б. Шијаковић, А. Раковић, Универзитет и српска теологија: Историјски и просветни контекст оснивања Православног богословског факултета у Београду: Истраживања, документација, библиографија, друго, допуњено издање, Београд: Православни богословски факултет 2014 (12010), 7-33. Неке основне идеје у сажетој форми приложио сам као писано учешће у анкети „Шта је основна улога образовања у Србији и који су неопходни услови за њено остварење?“, у: образовање – развојни потенцијал Србије, Зборник радова са научног скупа одржаног 23. и 24. новембра 2012, ур. Александар Костић, Београд: Српска академија наука и уметности 2015, 299-300.

у датој култури. У начелу образовање би се могло одредити као начин остваривања људских могућности, и то упркос свим ограничењима са стране природе, генетске диспозиције и животних околности. Отуд се вриједност и смисао образовања односе на моћ самоодређења човјека и самообликовања личности, што је у директној вези са људском слободом, аутономијом и напретком. образовање схваћено уже као стицање знања потребује на комплементаран начин васпитање као обликовање моралне воље ради исправног хтијења и поступања. У овом свом персоналистичком аспекту васпитање је дјелатност која човјека посматра као самосврху и обликује га као културну и слободну личност (у когнитивном а посебно у моралном погледу), док је у функционалистичком аспекту васпитање дјелатност која изражава потребу заједнице да промишљено репродукује свој друштвени и духовни идентитет сходно вриједностима и нормама те заједнице и циљевима људског знања и хтијења. У контексту образовања и васпитања култура има двоструки смисао: с једне стране културу затичемо као објективисане вриједности и добра, а са друге култура се остварује као комплексни процес настајања културног субјекта, као напор самоусавршавања према социјалним узорима (који су традиционално схватани као божански и стога утемељени на култу и у крајњем исходишту на жртви). Одговоре на питања о суштини и смислу образовања, васпитања и културе требало би да формулише једна *философија културе*⁵, изведена из једне

5 Тако је нпр. Кершенштајнер (Georg Kerschensteiner, 1854–1932) педагогију схватио као философију културе (упор. његову *Theorie der Bildung*, Leipzig: Teubner 1926, 21928, 31931 = Теорија образовања, прев. М. и Ж. Ђорђевић, Београд: Геца Кон 1939). – Уопште уз проблем видјети Шелеров (Max Scheler, 1874–1928) спис *Die Formen des Wissens und die Bildung*, Bonn 1925 (прештампано у Шелеровој књизи *Philosophische Weltanschauung*, Bonn: Friedrich Cohen 1929 = Bern, München: Francke 21954, 31968 = *Gesammelte Werke*, Bd. 9: *Späte Schriften*, hg. v. M. S. Frings, Bern, München: Francke 1976, 85-119 = „Forme znanja i obrazovanje“, прев. D. Hohnjec, Луца II/1-2 (1985) 187-212), који се завршава увјерењем да је све знање у крајњој линији од Божанства и за Божанство. – О религиозним исходиштима њемачког појма *Bildung* (образовање) и његовом каснијем развоју видјети Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* (1960), *Gesammelte Werke*, Bd. 1, Tübingen: Mohr 51986, 15-24: „Bildung“ = H. G. Gadamer, *Istina i metod: Osnovi filozofske hermeneutike*, прев. B. Zec, Beograd: Fedon 2011, 38-49: „Образовање“; упор. Ernst Lichtenstein, „Bildung“, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel,

филозофске антропологије. Наиме, овдје прво и последње питање гласи: каква слика човјеска се налази иза савремене образовне, васпитне и културне теорије и праксе?

Образовањем човјек конституише свој *динамички* идентитет, будући да овај настаје у размјени и узајамности. Управо образовање понајбоље илуструје способност субјекта, који иначе постоји у идентитету и диференцији, да себе моделује тако да не добије коначну затворену форму. образовање је модус дјеловања и остваривања културе у субјекту, оно је процес настајања културног субјекта (који је претпоставка културног објекта, и као његов стваралац и као прималац); образовање је процес самоуспостављања културне личности.

Појам образовања претпоставља одговор на питања у ком правцу, са којим циљем и за коју сврху се образовати, па је отуд образовање чврсто повезано с друштвеним нормама, вриједностима, идеалима, тј. с питањем смисла живота у заједници. О томе говори образовна традиција, која је на темељу филозофских (а не само педагошких) циљева образовања одавно развила посебан образовни дискурс. С тим у вези је увјерење да је филозофија надређена педагогији не само због методичке фундаменталности и тематске општости (то је проблем утемељења педагогије као науке) него и због природе образовања и васпитања као предмета науке (то је проблем објашњења педагошких феномена). Тако је Дилтај (Wilhelm Dilthey, 1833–1911) мислио да васпитање као једна од институција објективације живота потребује педагогију као духовну науку (Geisteswissenschaft)⁶, а Наторп (Paul Natorp, 1854–

Stuttgart: Schwabe, Bd. 1 (1971) 921-937; „Bildung“, Theologische Realenzyklopädie, Berlin, New York: Walter de Gruyter, Bd. 6 (1980) 568-635: 569-582 (R. Lennert), 582-584 (D. Michel), 584-595 (N. Oswald), 595-611 (P. Riché), 611-623 (I. Asheim), 623-629 (K. Dienst), 629-635 (R. Leuenberger). – Корисно је консултовати чланак: Aleksandar Dobrijević, „Bildung – pojam, koncepcija, ideal“, *Filozofija i društvo*, br. 2 (2007) 101-119 = A. Dobrijević, *Između obrazovanja i samoobrazovanja*, Banja Luka: Art print 2010, 11-38.

6 Нпр. W. Dilthey, „Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft“, *Gesammelte Schriften*, Bd. 6, Stuttgart, Göttingen 1968, 56-82. – Упор. U. Herrmann, *Die Pädagogik Wilhelm Diltheys*, Göttingen 1971; R. B. Huschke-Rhein, *Das Wissenschaftsverständnis in der geisteswissenschaftlichen Pädagogik*, Stuttgart: Klett-Cotta 1979.

1924) је у новокантовском духу тврдио да је философско заснивање педагогије последица аксиолошке заснованости васпитања⁷.

Образовање као процес човјековог самообликовања одвија се не само *телеолошки*, наиме сходно општим сврхама образовања у смислу усвајања културних норми и идеала као услова настајања културног и образованог субјекта, него и *функционално*, наиме сходно реалним потребама друштва у смислу овладавања знањима и вјештинама да би се човјекове способности развиле према узорима и комплексним потребама прихваћенима у датој заједници. Човјек је у социјалном контексту образовања вишеструко функционализован и економизован, а такве су већ и образовне институције. Захтјев да образовање промишљено (ре)продукује *друштвени и духовни идентитет* заједнице сходно у њој прихваћеним вриједностима и нормама стоји пред изазовом универзализације, што не смије бити схваћено апстрактно, јер је смисао вриједности и норми у њиховом конкретном важењу. А захтјев да образовање промишљено (ре) продукује *привредни и безбједосни интегритет* заједнице сходно њеним економским и популационим потребама и могућностима стоји пред изазовом конкретизације, што не смије бити схваћено фрагментарно, јер су интереси друштва као комплексне заједнице организмички испреплетени и међузависни.

У погледу реализације социјалних функција образовање је условљено знањем и слободом одлучивања елите која има институционалну легитимацију и компетенцију у области образовања. Уколико та елита уважава знање (до ког се долази кроз научне и стручне процедуре и које важи интересубјективно а не приватно) и има слободу одлучивања (која је израз аутентичне а не индуковане политичке воље и која је усмјерена на опште

7 P. Natorp, Sozialpädagogik: Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft, Stuttgart 1899, 61925, Paderborn 71975; Gesammelte Abhandlungen zur Sozialpädagogik, I-III, Stuttgart 1907, 21922; Pädagogik und Philosophie: Drei pädagogische Abhandlungen, Paderborn 1964. – Упор. J. Ruhloff, Paul Natorps Grundlegung der Pädagogik, München, Freiburg 1966; Erwin Hufnagel, Der Wissenschaftscharakter der Pädagogik: Studien zur pädagogischen Grundlehre von Kant, Natorp und Hönlingswald, Würzburg: Königshausen & Neumann 1990 = Filozofija pedagogike: Studije o Kantovom, Natorpovom i Hönlingswaldovom temeljnom pedagogičkom nauku, Zagreb: Demetra 2002, 157-294.

добро), онда су тиме задовољена два основна услова за реализацију улоге образовања и образовних институција. Онда би брига била усредсређена на добре услове за рад у културно-образовним институцијама, а добробит појединаца у њима била би последична. То би значило да образовна дјелатност има карактер највеће друштвене вриједности. Остали услови су углавном техничке природе и потребују одговарајућу финансијску потпору. Будући да је улога државе, једноставно речено, да становништву на одређеној територији обезбиједи мир, правду и просперитет, наиме држава би уз стабилан демократски политички поредак и паметно коришћење ресурса и произведених добара морала да брине превасходно о здрављу и образовању становништва, онда статус културно-образовних, као и правних и здравствених институција, представља неку врсту аутобиографије сваког друштва.

2. Проблем образовања данас – иронија

„Образовање – лудом радовање!“

(Изрека на Волстриту,
приписује се Џону Смиту,
и на пинк-телевизијама,
у лаким забавним емисијама,
гдје се узгаја трава општег заборавља.)

Она прва реченица Аристотелове *Метафизике* да „сви људи природно теже знању“ данас би у редакцији неког образовног реформатора могла да гласи: „сви људи принудно теже да буду ресурс на тржишту рада“. Иронија наше образовне стварности састоји се у первертовању еманципаторске улоге образовања у инструмент овладавања. Савремени образовни мит о ‘друштву знања’, које би требало да буде карактеристика богатог и тиме бољег и праведнијег друштва, изведен је из ‘друштва информација’. Термин ‘информација’ (*informatio*) имао је два основна значења: давање облика (форме), обликовање (формирање) и подучавање,

образовање поучавањем, да би од четрдесетих година XX вијека све више означавао ‘преношење вијести’. У ‘друштву знања’, у ком је образовање сведено на технички аспект условљен доминацијом економских вриједности, у ком су ‘тржиште’ и ‘конкуренија’ обавезни рефрен у мелодијама образовних идеологија, знање је постало способност репродуковања атомизованих информација и њиховог утилитарног повезивања у сврху профита. Химна данашњег глобализованог човјечанства гласи „Economy über alles“. Наука и образовање постали су ancillae oeconomiae.

Прокламовано ‘друштво знања’ није превладавање индустријског друштва већ се заправо догодило индустријализовање знања: наиме, настоји се да се производи знања што брже трансферишу у технологије тј. у сферу економске искористивости, па се стога догађа да се универзитети трансформишу у предузећа. Ово је само једна од многих кристализованих теза у већ утицајној књизи Конрада Лисмана *Теорија необразованости: Заблуде друштва знања*.⁸ Необразованост која је својствена ‘друштву знања’, подвлачи Лисман, није интелектуални дефицит ни недостатак информисаности, нити дефицит когнитивне компетенције, већ одрицање од хтијења да се разумије и осмисли сопствена ситуација (данас знање не укључује разумијевање и критичко мишљење), што је нужна консеквенција капитализације духа (Kapitalisierung des Geistes) а не тек резултат погрешне образовне политике; тако је необразованост постала наш усуд (Schicksal). Дескрипција стања коју критички развија Лисман постала је нападно видљива као глобални феномен: Знање као такво и образованост више не представљају вриједност, немају сврху по себи, него се третирају као квалификација на тржишту рада и средство за економски просперитет. Последица је морална индиферентност знања. Елиминише се усмјереност на сазнање истине као битно одређење знања, а доминира познавање информација и података ради економске добити и искористивости комплексних

8 Konrad Paul Liessmann, *Theorie der Unbildung: Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*, Wien: Paul Zsolnay Verlag 2006 = *Теорија необразованости: Заблуде друштва знања*, прев. S. Muhamedagić, Zagreb: Jesenski i Turk 2008.

научних истраживања у привреди. Знање је комерцијализовано и под притиском конкурентности и услужне мобилности. Због тога су многобројне реформе образовног система усмјерене на индустријализовање и економизовање знања, студије се прагматизују по начелу „примјенљивости“, растерећују се наводно непотребне теорије и комерцијализују према начелу „запосливости“ (employability), па су тиме представе класичних теорија образовања преокренуте управо у своју супротност. Реформе с циљем да се скрати вријеме студирања и повећа број академски образованих грађана претварају универзитете у високе струковне школе повезане превасходно са привредом (последица је да се свакаква високошколска импровизација данас назива универзитетом упркос томе што је не одликује ни научност ни рефлексивност) и тако се деструише традиционална идеја и природа универзитета. Дискурс реформе образовања карактеришу појмови ‘елита’ и ‘изврсност’ у којима су садржане представе о науци уско повезане с инвестирањем у тржишно исплатива подручја. Друштво знања је заправо друштво необразованости које у име економске ефикасности и контроле оставља мало простора за мишљење слободно од предузетничке идеологије.

Упоредо с трансформацијом образовања у стручну инструктажу која економизује знање и чини га потрошном робом, већина свјетске популације је необразована, а све више „образованих“ не може да нађе посао упркос „стручности“ или служе за једнократну употребу, уколико су укључени у систем експлоатације, било као „људски капитал“ било као потрошачи.⁹ Држава, која би требало да ограничи приватне интересе и кад је у питању сфера образовања, подређена је финансијским и економским елитама, чијим незаситим жељама мора да удовољава. Многе државе да би биле у стању да економски преживљавају зависе од благонаклоности инвеститора, а инвестиције се добијају само онда ако се привредни и социјални систем дотичне државе допада инвеститорима, ако та држава води политику по вољи инвеститора. Економску зависност таквих држава

⁹ Упор. Vinej Lal, Ašis Nandi, *prir.*, *Budućnost znanja i kulture: Rečnik za 21. vek*, Beograd: Clio 2012, 218-223; Gustavo Esteva, Madu S. Prakaš, „Образовање“.

прати њихова образовна и академска зависност.¹⁰ Ово узрокује да су и универзитети данас предмет функционалне манипулације у циљу економске ефикасности и профитне искористивости знања, што не одговара изворном смислу универзитета нити суштински говори о квалитету универзитетског образовања, које се под притиском тржишта сада вреднује кроз процедуре компаративне квантификације.¹¹ Тако је парадоксално могуће да истовремено расту незнање/необразованост и хиперпродукција научних радова, да „знање“ постаје масовно и истовремено банално. Ријалити шоу (reality show, reality television), који настоји да реализује симболику ‘животињске фарме’, има свој пандан у академском контексту ‘друштва знања’, које се тривијализује до ‘фарме знања’. Развија се провинцијална идолатрија према sci-листама часописа, према тзв. „видљивости“ у научној периодици и цитираности као апсолутном критеријуму; ствара се илузија да постоји неки јединствени свјетски центар научног знања као нека „база“; високо се вреднују скупи међународни научни скупови а дискриминаторно се спречава слободан приступ знању; без објашњења се форсира публикавање чланака (посебно на енглеском) а суспендује писање научних монографија; долази до (планираног?) губитка научног интерпретативног суверенитета, нарочито у историографији и културалним и идентитетским студијама; глобални феномени се третирају као научно фундаментални; итд.¹² У истраживању и објашњавању друштвених појава доминира квантитативни приступ

10 Видјети: Сued Фарид Алатаc, „Академиц Депенденцу анд тхе Глобал Дивисион оф Лабор ин тхе Социал Сциенсес“, Цуррент Социолугу 51.6 (2003) 599-613 = Сајед Фарид Алатаc, „Академска зависност и глобална подела рада у друштвеним наукама“, Трећи програм Радио Београда, бр. 150 (2011) 247-261.

11 Више о томе: Ивана Гачановић, „Проблем глобалног рангирања универзитета или о искушењима савремених високообразовних система“, Етноантрополошки проблеми 5.2 (2010) 185-204.

12 О свему томе детаљно у: Иван Ковачевић, Антропологија између сцијентизма и дисолуције, Београд: Српски генеалогски центар, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета 2010, 67-167; Иван Ковачевић, „Лажне дилеме српских друштвено-хуманистичких наука“, Антропологија 13.3 (2013) 163-175; Иван Ковачевић, Милош Миленковић, „Чланак вреднији од књиге?! Разарање интерпретативног суверенитета српског друштва“, Етноантрополошки проблеми 8.4 (2013) 899-925.

и чак опсесија фактографијом (емпиријским подацима и бројкама које остављају утисак сазнајне јасноће а заправо замагљују социјалну стварност), што је социолог културе Питирим Сорокин (1889–1968) као патологију у друштвеним наукама именовао ‘квантофренија’ (quantophrenia).¹³ Квантификација, мјерљивост, ефикасност, изврсност – све то говори о истраживачу као врсти робе и ресурса. Менаџери тј. кадрови рјешавају све! – што би рекао Лењин-Стаљин-Тито.

Дакле, умјесто образовања добили смо обучавање, умјесто факултетских студија имамо струковне инструктаже. Изван „тржишта“, више се не поставља питање сврхе и смисла знања и учења. Наше фрагментаризовано и функционализовано знање губи интегритет и моћ синтезе, своди се на информисаност која нас удаљава од мудрости: „многозналост не учи памети“ (πολυμαθία νόον οὐ διδάσκει), давно је изрекао опомену Хераклит (фрг. 40). Друштвено-хуманистичке науке боре се за опстанак тако што постају сервис за брзе идеолошке услуге. То што се из образовања избацују логика, философија и класични језици само је илустрација да је питање будућности хуманистичких наука драматично заострено.¹⁴ „Најлакши начин да подигнете рангирање [универзитета] је да оборите хуманистичке науке“ (the easiest way to boost rankings is to kill the Humanities) – каже Елен Хазелкорн (Институт за технологију из Даблина).¹⁵ Ово је владајући контекст у ком треба поновити питање: каква слика човјека се налази иза савремене образовне, васпитне и културне теорије и праксе? Универзитет је под притиском да се лиши хуманистике, а човјек се принудно лишава хуманости. Осим кад је „хуманост“ бизнис.

13 Pitirim A. Sorokin, *Fads and Foibles in Modern Sociology and Related Sciences*, Chicago: Henry Regnery 1956.

14 Више о томе Душан Крцуновић, „Humanitas rediviva“, *Луца / Sociološka luča*, бр. 1 (Никшић 2014) 34-43. Упор. Ivan Bubalo, „Образовање духа или обучавање за звање“, *Latina et Graeca*, n. s. br. 20 (2011) 5-12.

15 Ellen Hazelkorn, *Impact of Global Rankings on Higher Education Research and the Production of Knowledge*, Paris: UNESCO 2009; E. Hazelkorn, „Rankings and the (re) Construction of Knowledge“, *International Symposium on University Rankings*, University of Leiden, 6-7 February 2009 (<http://www.oecd.org/edu/imhe/rankings>).

Дошао је моменат када поново треба писати расправе на тему de hominis dignitate. Онда са носталгијом треба да се присјетимо хуманистичког схватања образовања, утканог у модерну идеју универзитета, образовања које је имало сврху да обликује слободну мислећу личност.

3. Настанак идеје универзитета – носталгија

Разумијевање образовних установа (њихове природе и историје) изузетно је важно не само за поимање културног самообликовања човјека у процесу учења, или пак за процјењивање заједнице из њеног односа према образовању, него и за докучивање смисла и улоге људског знања уопште. Јединствен и еминентан изум кад је ријеч о образовним институцијама је универзитет. Сигурну основу за изградњу универзитета у европском средњовјековљу представљало је хеленско и хришћанско духовно, научно и културно-образовно наслеђе. Од XIII вијека појам *universitas* као корпоративна заједница оних који поучавају и оних који уче (*universitas magistrorum et scholarium/studentium*) ознака је универзитета као образовне установе. Ово слободно удружење које би се у одређеном граду бавило студијама имало је на располагању *libertas scholastica*, једну задржну аутономију која се касније развила у слободу поучавања. Као корпорација привилегована од стране папе и/или цара, средњовјековни универзитет је настао као јасно *хришћанска* и прилично *аутономна* институција.¹⁶

16 О настанку и развоју средњовјековних универзитета: Heinrich Denifle, *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin 1885 = Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt 1956; епископ др Викентије Вујић, „Европски универзитети од постанка им до хуманистичких покрета“, *Богословски гласник*, год. XI, књ. 21 (1912) 26-31, 145-152, 236-246, 344-353, 425-443; Jacques Verger, *Les universités au Moyen Âge*, Paris 1973; Alan B. Cobban, *The Medieval Universities: Their Development and Organization*, London: Methuen 1975; Jacques Le Goff, *Pour un autre Moyen Âge*, Paris: Gallimard 1977 = Žak Le Gof, *Za jedan drugi srednji vek: Vreme, rad i kultura Zapada*, prev. M. Radović, Novi Sad: Svetovi 1997, 171-193; „Kakvu svest ima srednjovekovni univerzitet o sebi?“, 194-220; „Univerziteti i državne vlasti u srednjem veku i renesansi“, Walter Rüegg, Hg., *Geschichte der Universität in Europa*, Bd. I: *Mittelalter*, München 1993; M. J. F. M. Hoenen, J. H. J. Schneider, G. Wieland, eds., *Philosophy and Learning: Universities in the Middle Ages*, Leiden, New York: E. J. Brill 1995; J. Verger, „Universität“, *Lexikon des Mittelalters*, Stuttgart, Weimar: Metzler, Bd. VIII (1997) 1249-1255; Zoran Dimić, *Radanje*

Појави универзитета претходиле су *манастирске школе* (неки универзитети, нпр. Кембриџ, развили су се управо из њих, као посебно одјељење за свјетовне ђаке: *schola externa*). У овим школама је његовано опште (енциклопедијско) образовање (*ἐγκύκλιος παιδεία*) наслијеђено из позне антике у виду седам слободних вјештина (*septem artes liberales*) разврстаних у нижи *trivium* (граматика, реторика и дијалектика као *artes sermocinales*) и виши *quadrivium* (аритметика, геометрија, астрономија и музика као *artes reales*).¹⁷ Слободне вјештине, тај подразумевајући општеобразовни садржај, ушле су у структуру раних универзитета као најнижи и припремни факултет, назван отуда артистички (*facultas artium*). Наиме, рашчлањење унутрашње универзитетске научне структуре на четири струковна факултета (термин 'факултет' у смислу колегијума наставника и ученика једне струке употребљен је изгледа већ 1219) извршио је најприје Универзитет у Паризу (почетком XIII вијека), и то тако да је теолошки факултет имао највиши ранг, потом слиједе правни па медицински и најзад артистички. (Овај *modus Parisiensis*, париски модел, важио је прилично дуго као узоран.) Подјела на факултете изражава уједно вредновање наука којим су свеколика знања структурирана први пут у толиком степену потпуно и систематично. Притом, не само да су теолошки факултети заузимали почасно мјесто по рангу свог предмета (као *scientia rerum divinarum*), него је значај великог броја старих универзитета у дужем периоду њиховог историјског развоја био засниван на њиховим теолошким факултетима. Поред ове историјске важности и организмички схваћеног односа четири универзитетске струке (адекватно друштвеним сталежима: духовнички, судијски, љекарски и касније наставнички), теолошке науке су и суштински биле повезане с философским, филолошким, историјским, правним и медицинским наукама на осталим факултетима.

идеје универзитета, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića 2013 (diss. Zagreb 2010).

17 Видјети: „*Artes liberales*“, *Lexikon des Mittelalters*, Bd. I (1977–1980), Stuttgart, Weimar: Metzler 1999, 1058-1061 (G. Bernt), 1061-1062 (L. Hödl), 1062-1063 (H. Schipperges); Олег Георгиев, „Свободните изкуства и Средновековието“, Архив за средновековна философија и култура XIII (Софија 2007) 139-161.

Касније измјене у рангу факултетâ упућивале су на промјене у структурисању цјелокупног знања и у поимању самог знања, посебно научног. Универзитет у Халеу, основан 1694, уступио је прво мјесто Правном факултету, па је Артистички факултет требало да буде припрема за студије права а не више теологије. Био је то израз новог, просвјетитељског схватања науке – оријентисане на праксу, на свјетовне ствари и корисност. Убрзо су посвећеност свих наука свјетовним проблемима и статутарно јемство универзитетске слободе мишљења (слободе од цензуре и слободе поучавања) помогли Артистичком факултету (од позног XVII вијека он се назива Философски факултет) не само да се изједначи с вишим факултетима него и да успостави првенство, да му се наине призна способност да просуђује све остале, како је то истакао Имануел Кант (1724–1804) у расправи *Спор међу факултетима* (1798): философски факултет се мора замислити као слободан и да стоји само под законодавством ума (као способности да се слободно суди сходно принципима мишљења); он служи да контролише три виша факултета, који морају подносити његове приговоре и сумње; његов интерес је истина, коју ставља на употребу вишим факултетима; он се пружа на све дјелове људског знања чинећи их предметом испитивања и критике ради добити за науке.¹⁸ Овим су такођећи

18 Immanuel Kant, *Der Streit der Facultäten in drey Abschnitten*, Königsberg: Friedrich Nicolovius 1798 = Kant's gesammelte Schriften, hg. von der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften, Bd. VII, Berlin: Georg Reimer 1907, 1917 (= Kants Werke, Akademie-Textausgabe, Berlin: Walter de Gruyter 1968, Bd. VII), 1-116: 27-29 = I. Kant, F. W. J. v. Schelling, F. Nietzsche, *Ideja univerziteta*, izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot, Zagreb: Globus 1991, 19-122: I. Kant, *Spor fakulteta u tri odsjeka*, 41-43. – Уз овај спис, важан за конституисање модерних универзитета, видјети: Ernst Cassirer, *Kants Leben und Lehre*, Berlin 1918, 21921 = *Gesammelte Werke*, Bd. 8, Hamburg: Meiner 2001 = E. Касирер, *Кант: Живот и учење*, прев. А. Буха, Београд: Хинаки 2006, 400-406; G. Söhngen, *Die Einheit in der Theologie: Gesammelte Abhandlungen, Aufsätze, Vorträge*, München 1952, 2-21: „Die Theologie im Streit der Fakultäten“; Ralf Selbach, *Staat, Universität und Kirche: Die Institutionen in der Systemtheorie Kants*, Frankfurt/M 1993; Gerd Irrlitz, *Kant-Handbuch: Leben und Werk*, Stuttgart, Weimar: Metzler 2002, 435-440. – Контекстуализацију Кантовог детронизовања теолошког факултета и проблематизацију његовог схватања теологије подробно и одмјерено излаже Walter Sparr, „Die öffentliche Aufgabe der Theologie: Pro und Contra Immanuel Kants Entthronung der 'Ersten Fakultät'“, *Philotheos* 5 (2005) 294-311; упор. Ivan Vuković, „Um u istoriji: Kantovska ideja univerziteta“, *Theoria* 57.4 (2014) 51-62

положени програмски темељи новохуманистичко-идеалистичке идеје универзитета, која је оснивањем Универзитета у Берлину 1810. добила своје остварење узорно до дубоко у XX вијек. У том духу Јохан Готлиб Фихте (1762–1814), иначе први изабрани ректор берлинског Универзитета (1811/12), сматра да више училиште треба да буде „школа вјештине научне употребе разума“ (eine Schule der Kunst des wissenschaftlichen Verstandesgebrauches)¹⁹, а за Шлајермахера (1768–1834) се „научни дух“ састоји у томе што: „Универзитет мора дакле да обухвати све знање (alles Wissen), и на тај начин, као што брине за сваку поједину грану, да изрази свој природан унутрашњи однос према цјелокупности знања (Gesamtheit des Wissens)“²⁰. Вилхелм фон Хумболт (1767–1835), који читаву спољашњу организацију универзитета изводи из само слободом условљеног увида у чисту науку (die reine Wissenschaft), приликом оснивања Универзитета у Берлину додијелио је овоме свеобухватну надлежност за науке и уз то одредио универзитет као институцију за коју је истраживање (Forschung) услов наставничке дјелатности (док нас школа учи само готовим знањима).²¹ Свеукупност и јединство свих наука као ново универзитетско утемељење појма знања сада се све чешће именује и као universitas litterarum.

Дуговажење ових представа учинило је да још Карл Јасперс (1883–1969), након катастрофе коју је приредио националсоцијализам,

19 Johann Gottlieb Fichte, „Deducirter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt“ (1807) § 5, Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Reihe II, Bd. 11: Nachgelassene Schriften 1807–1810, Stuttgart (Bad Cannstatt): frommann-holzboog 1998, 87.

20 Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher, „Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn“ (1808), Kritische Gesamtausgabe, Bd. 6, Berlin, New York: de Gruyter 1998, 43.

21 Wilhelm von Humboldt, „Über die innere und äussere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin“ (1810), Gesammelte Schriften, Königlich Preußische Akademie der Wissenschaften, Bd. 10, Berlin 1903, 251, 256. – О кризи хумболтовске идеје универзитета пише Небојша Грубор, „Univerzitet – ideja u krizi: Analiza institucije polazeći od J. Habermasa“, Theoria 51.4 (2008) 43-57.

има снаге да вјерује да будућност универзитета почива на обнови њиховог изворног духа, у повратку нашим најбољим традицијама.²² Ово очекивање је убрзо изневјерено студентским протестима 1960-их, након којих је универзитет – као корпорација у чијем управљању учествују студенти, асистенти и професори заступајући своје посебне интересе – требало да буде саображен „духу времена“, потом да одговори „потребама друштва“ и најзад да „изађе на тржиште“ и да се комерцијализује²³, – али све вријеме и још увијек без једног озбиљног новог појма универзитета. Утолико је Јасперсово настојање да рехабилитује традиционалну идеју универзитета важније, не само као самосвијест о прошлости подупрта надом за будућност, него и као опомена на садашње стање. Јасперс сажима универзитетско предање: Институција универзитета је слободна заједница истраживача посвећена безусловном трагању за истином кроз службу науци као облику духовног живота у ком се очитује истина²⁴; упркос научној дисциплинарности, омогућавајући сарадњу наука универзитет остварује јединство свих наука као један космос знања (10-11) а не њихов агрегат (79-80); јединство наука као задатак обликовања цјелине знања произлази из једне философске идеје (94); скуп наука уређених у једну цјелину оличен је у скупу факултета на универзитету; факултети репрезентују цјелину знања и треба их разумјети под идејом реалног представљања космоса наука (99); дакле, универзитет треба да буде обухватна цјелина а не агрегат стручних школа и специјалности²⁵. Уколико

22 Karl Jaspers, *Die Idee der Universität*, Berlin: Springer 1946, 6 = K. Jaspers, *Ideja univerziteta*, prev. D. Basta, Beograd: Plato 2003, 7.

23 Видјети: Derek Bok, *Universities in the Marketplace: The Commercialization of Higher Education*, Princeton 2003 = *Univerzitet na tržištu: Komercijalizacija visokog školstva*, prev. J. Popovic, Beograd: Clio 2005; Reinhard Brandt, *Wozu noch Universitäten?*, Hamburg: Meiner 2011.

24 Jaspers, *Ideja univerziteta*, 9-10, 47. – Надаље се у самом тексту упућује на странице српског издања.

25 K. Jaspers, *Philosophische Aufsätze*, Frankfurt am Main, Hamburg: Fischer 1967, 9-17 = Jaspers, *Ideja univerziteta*, 168-179: „Obnova univerziteta“ (1945), 179. – На распад универзитетског јединства научних знања као израз кризе универзитета и уопште мишљења упозорио је Мартин Хајдегер (1889–1976) у резонантном предавању „Шта је метафизика?“ (*Was ist Metaphysik?*, Bonn: Friedrich Cohen 1929): „Научне области потпуно су раздвојене. Начини на које науке обрађују свој предмет сасвим

Јасперсово рекапитулисање новохуманистичко-идеалистичке идеје универзитета може да обнови питање о истини, о смислу знања, о циљевима науке, о смислу живота, онда оно треба да има обавезујући карактер. Јасперс зна да је истина више од науке (11), јер наука није кадра да одговори на питање о свом сопственом смислу нити да пружи животне циљеве (22); отуда научно знање треба да има свијест о границама знања (174), а и сам човјек је вазда више него што се о њему сазна, – и нема истинске слике човјека без Бога (176). Овдје се отвара простор за *философију*, која науци даје утемељење, и *теологију*, која даје сврху и смисао. Но универзитетски простор за теологију Јасперс (додуше донекле инспириран Кантом) јасно види и са становишта ума, макар што теологија (као уосталом и јуриспруденција и медицина) има једну сврху изван науке, која је међутим таква да постаје предмет науке; наиме: у теологији се *помоћу ума* додирује граница *надумног* (100).

Носталгија за хуманистичком идејом универзитета, којој традицији Јасперс жели да удахне обновљени смисао, не треба да буде тек чежња за неповратно минулим идеалом, већ мотивација за одбрану универзитета као једне важне цивилизацијске вриједности. Сврха универзитета је да буде универзитет, а не да се боље прода на тржишту, као што здравље и доброта имају сврху по себи а не да бисмо били успјешнији у стварању профита. Безинтересно трагање за истином, добром и љепотом, чему би требало да је посвећен универзитет, јесте вриједност по себи.

4. Поново еманципаторска улога образовања?

Данашњи образовни реформатори, промотери бескрајних и бесциљних реформи, имају нескривену нетрпељивост према традиционалној идеји универзитета, а с тим у вези је фрапантни дефицит образованости у „друштву знања“. Универзитет постаје

само посредством техничке организације универзитета и факултета и има неког значаја једино захваљујући практичном циљу који себи постављају струке. Па ипак, атрофирала је укорјењеност наука у њиховом суштинском тлу.“ (М. Heidegger, Wegmarken, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 21978, 103-121: 104 = М. Хајдегер, Путни знакови, прев. Б. Зец, Београд: Плато 2003, 96-112: 97.)

институција за технологију обучавања у зготовљеним знањима подобнима за интересну прагматику, као нека виша политехничка школа у којој се подражавањем мајсторских вјештина стиче занат („стручно усавршавање“). Умјесто научног изучавања и умјетничког стварања добили смо подучавање које човјека своди на робу: образујемо се да бисмо били објект експлоатације и субјект у повећању профита егоистичних власника капитала. Носталгија за хуманистичким образовним идеалима треба да нас подстакне да поново актуелизујемо питање о суштини знања и образовања као вриједностима, да у новим временима поставимо стари проблем.

Историјска морфологија образовања има свој утемељујући почетак у античком хеленском идеалу образовања – *paideia* (παιδεία: културни идеал, највише вриједности и норме, човјеково самообликовање у човјека)²⁶. Притом је овај идеал образовања увијек подразумијевао човјеково самообразовање – самообликовање слободне и мислеће личности у заједници. Први такав захтјев формулисао је нико други до делфски Аполон: „Познај самог себе!“ (γνῶθι σεαυτόν).²⁷ На овај изазов одговорио је Хераклит изјавом „истражих/испитах самог себе“ (φρ. 101: ἐδίζησάμην ἐμεαυτόν), а потом су се Сократ и Платон zaloжили да образовање одбране као „бригу за душу“ (ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι)²⁸ и као „његовање душе“ (ψυχῆς θεραπεία)²⁹, јер: „неистражен/неиспитан живот није човјеку вриједан живљења“ (ὁ δὲ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ)³⁰. Ови узори гурају се данас у заборав.

26 Темелно о томе Werner Jaeger, *Paideia: Die Formung des griechischen Menschen I-III*, Berlin 1934-1944-1947; Berlin: Walter de Gruyter 1973, 1989 = Verner Jeger, *Paideia: Oblikovanje grčkog čovjeka*, prev. O. Kostrešević i D. Gokjović, Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada 1991, нарочито стр. 7-14: „Uvod: Položaj Grka u povesti ljudskog vaspitanja“.

27 О овом налогу и његовим духовно-историјским и проблемским импликацијама писао сам у чланку „Антрополошки смисао самопознања: Уз аполонски захтјев ‘Познај самог себе!’“ (1985/1994), у: Б. Шијаковић, *Присутност трансценденције: Хеленство, Хришћанство, Философија историје*, Београд: Службени гласник, ПБФ 2013, 79-95.

28 Platon, *Apologia Socratis* 30ab.

29 Platon, *Laches* 185c; уз ово и *Gorgias* 464c, 513d.

30 Platon, *Apologia Socratis* 38a.

Данас у доба епохалне и глобалне кризе образовања³¹, када се „универзитет више не темељи на идеји универзитета већ на чистом функционализму и спремности да се уклопи у административне потребе државе или потребе тржишта“³², поново би требало инсистирати на еманципаторској улози образовања, наиме на томе да образовање заправо обликује аутономну културну личност, која је способна да критички мисли и да вреднује своје и туђе поступке, као и да нам помогне да живот испунимо смислом.³³ Ханс-Георг Гадамер (1900–2002), ауторитет који сабира искуство традиције, реагује на изазове неизвјесне будућности универзитета и опомињући подсећа да је васпитање заправо васпитати себе а образовање одомаћивање у свијету³⁴ (који је за нас стран и у ком постајемо странци једни другима).

Ако нас примијењена научна знања и техника не чине слободнијима већ нас посредством логике профита заробљавају, онда је тим важније да изнова промислимо наше образовне институције и посебно универзитет³⁵, његову традиционалну способност да развија критичко и креативно мишљење аутономног субјекта знања и културе у људском социјалном контексту, да истрајно трага за истином (без које често нема ни правде, као услова за мир), да

31 Упор. Владимир С. Костић, „Глобализација и образовање“, у: *Образовање – развојни потенцијал Србије*, 177-189.

32 Како закључује у подробној студији Зоран Димић, *Radanje ideje univerziteta*, 257.

33 Упор. хуманистички инспирисане формулације у Martha C. Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*, Princeton University Press 2010 = Marta Nussbaum, *Ne za profit: Zašto je demokratiji potrebna humanistika?*, prev. A. Jovanović, R. Dinić, Beograd: Fabrika knjiga 2012, 11-22.

34 У предавању одржаном 19. маја 1999. у једној њемачкој гимназији: Hans-Georg Gadamer, *Erziehung ist sich erziehen*, Heidelberg: Kurpfälzer Verlag 2000 = „Васпитање, то је васпитати себе“, Књижевни лист 19 (март 2004) 2-3 и Педагогија 60.3 (2005) 305-314; засебно издање: *Vaspitanje, to je vaspitati sebe*, prev. D. N. Basta, Beograd: Dosije 2010. Упор. J. Cleary, P. Hogan, „The Reciprocal Character of Self-Education: Introductory Comments of Hans-Georg Gadamer’s Address ‘Education is Self-Education’“, *The Journal of the Philosophy of Education* 35.4 (2001) 519-527; Saša Radojčić, „Образовање као облик hermeneutičkog iskustva“, *Норма XV 1 (Сомбор 2010) 9-16*.

35 Видјети веома обавијештено и промишљено излагање у Владимир Гвозден, „Савремени универзитет: Фрагменти критичког речника“, *Летопис Матице српске*, г. 190, књ. 493, св. 5 (2014) 628-649, нарочито 633-643. Упућујем на још два вриједна прилога на истом мјесту: Зоран Димић, „О идеји универзитета – extra muros“, 597-608; Драган Проле, „Идеал изврности и идеја филозофског факултета“, 609-627.

бисмо разумјели свијет и историју, што значи да бисмо разумјели себе у свијету и историји, да бисмо се заштитили од манипулације и одбранили од маркетинга. Ако би савремено рехабилитовање еманципаторске и просвјетитељске улоге образовања пробудило макар скептичку наду, која разлоге за сумњу сучељава с радикализацијом наде у доба безнађа и индиферентности, био би то важан импулс да себе боље разумијемо и учинимо слободнијима и паметнијима у нашем мишљењу и дјелању.

СЛОБОДАН ВЛАДУШИЋ КО ЈЕ ТИТУЛАР ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ?

Питање система образовања у некој земљи је пре свега **политичко питање**. Ако се питање система образовања представља као тема за коју су стручни само психолози и педагози онда то значи да је политичка одлука какво ће образовање бити у овој земљи већ донесена. Таковани „експертима” тада треба само да легитимизују ту одлуку.

Шта значи то да је образовање политичко питање, а да је тип образовања политичка одлука? Пре свега то значи да сам процес образовања треба рашчланити на три питање: ко је титулар образовања? (односно, ко је онај који образује?) ко је објект образовања? (ко је онај кога образују?) те најзад, шта онај кога образују треба да буде на крају процеса образовања?

Од ових питање, очигледно је најлакше је одговорити на друго питање. Ако занемаримо идеју о перманентном образовању – мада би и ту идеју ваљало анализирати, а не само понављати – онда би у најкраћем објекти образовања били деца и млади (овде ћу оставити по страни проблематику високошколског образовање). Много теже је одговорити на питање **ко је титулар** знања, односно **ко образује**? На прву руку, сви ћемо рећи: држава. Али у томе и јесте замка, јер реч држава данас много више скрива, него што открива.

Наиме, морамо се запитати шта је то уопште држава? Постављено питање наравно, спада у домен питања без обала, али ја ћу овде покушати да одговор сажмем на однос између државе као целине и државе као збира партикуларности и то онако како га схвата Аристотел, када говори о државном уређењу. Ево шта **Аристотел** каже: „Јасно је, према томе, да су сви они облици државног уређења који имају у виду општу корист исправни и апсолутно праведни; напротив, сви они облици државног уређења

који се старају само о користи оних који су на власти изопачени су и одступају од исправних облика државног уређења, јер у њима однос управљача и потчињених личи на однос господара и роба, док је држава заједница слободних људи.” (Аристотел, *Политика*, 1279а, 7)

Дакле Аристотел каже ово: **државно уређење је исправно, ако има у виду општу корист**. Супротно, ако државно уређење има у виду само корист оних који владају, онда је изопачено. Одавде, држава може да буде политички субјект који има у виду општу корист својих грађана, а може да буде и политички објект у коме мањина влада над већином тако што бира уређење државе које одговара само њеним мањинским интересима. Ради јасноће, ситуацију у којој мањина управља државом на рачун већине и интереса већине, назваћу **Мегалополисом**. И да не би било забуне, именоваћу ту мањину: то је економска, финансијска елита. Ту дакле, више и не можемо да говоримо о држави колико **о једној територији која је у власти Мегалополиса**.

Сада се можемо вратити на питање титулара знања: **титулар знања може бити држава**, када се у виду има општа корист свих који је чине, а то значи да је задатак државе да обезбеди срећу за највећи могући већи број њених грађана. Титулар знања може бити и Мегалополис, дакле, једна наднационална творевина којом влада финансијско-економска елита и која образовни систем обликује онако како одговара њеним мањинским интересима.

Следећи закључак се сам намеће: разлика у титулару знања подразумева разлику у типу особе која се жели добити на крају образовног процеса.

Најпре, питајмо се каквог би човека држава требало да добије на крају процеса образовања. Одговор би могао да буде следећи: човека који би могао да подржи и наследи уређење државе усмерено ка благостању највећег могућег броја грађана те државе. То значи да би образовање требало да инсистира на следећим факторима: **а) на утемељењу идеје државе б) на стицању знања које би могло да обезбеди економски напредак државе.**

Конкретно: школа би обрађала пажњу на хуманистичке дисциплине које би имале национални предзнак. Оне би имале задатак да интегрише грађане једне државе око заједничког садржатеља – **то би могла да буде национална историја и култура, која би се уклапала у шири оквир светске историје и културе**: ту се образовању додаје један или два страна језика. Процес образовања би требало да суграђане и сународнике прикаже као ближње. Идеја ближњих не укида могуће разлике које постоје између ближњих, али их пацификује и не инсистира на њима. Функција овог образног процеса је интегративна. На темељима овог интегративног схватања државе, ученик би се затим могао образовати у одређеном стручном смеру. Управо због овог утемељења, стручно знање не би ученика претварало у функцију, што значи да се идентитет ученика не би свео на стручну квалификацију. У коначном збиру процес образовања би се завршио креирањем *личности*: особе која поред својих посебних квалификација, има осећање да је окружено ближњима: сународницима, суграђанима, грађанима исте државе.

Уколико је титулар образовања Мегалополис **ствари се мењају**. Друштвено уређење Мегалополиса – олигархија – није усмерено ка интересу целине, већ ка интересима мањине која влада већином. Такво уређење се онда пресликава на процес образовања. Укратко: док држава интегрише своје грађане, Мегалополис инсистира на разликама између грађана. То се чини процесом образовања: маргинализују се предмети који интегришу ученике (историја и национална књижевност) и уместо њих се наглашавају предмети који се баве комуникацијом између социјалних група које се означавају „мањинским” чак и она када статистички гледано нису мањина. **Конкретно: српски језик постоје језик и комуникологија, српска књижевност постаје културологија**, историја се замењује бројним страним језицима. На тај начин се током процеса образовања ученику сугерише да је окружен различитим социјалним и језичким групама и да нема ближњих: сви су подједнако удаљени и он нема никакву обавезу према било

коме осим према себи. Такво образовање од деце и омладине прави **егонисте**.

Када се на ове темеље догради стручно образовање, добијамо **роба који је одређен својом квалификацијом** и кога научена себичност у политичком смислу или пацификује/деполитизује или га претвара у опортунисту. На тај начин, интереси економске мањине су заштићени, јер овај роб не може никако да угрози њихову власт, али може да јој доприноси било на идеолошком плану, легитимизујући је, или на плану партикуларних сфера, када је сведен на функцију.

Најзад, проговоримо о положају наставника у оба концепта образовања: **уколико је титулар образовања Држава, улога наставника је активна**. То значи да је процес формалног образовања замишљен као *корекција* алтернативних образовних процеса – какво је рецимо образовање путем индустрија забаве, које се налази у власти Мегалополиса. Наставник тада заступа и репрезентује Државу. Наставници су *манекени* државе, у најбољем смислу те речи, па је према томе Држава из властитог интереса дужна да обезбеди престиж наставника како у друштву тако и према ученицима. Разуме се, то не значи да се наставнику дају могућности да злоставља ученике, али значи да наставник треба да буде узор деци, по свему: по понашању, ставу, социјалном статусу.

Уколико је титулар образовања Мегалополис, наставник има потпуно маргиналну, пасивну улогу. То је зато што процес формалног образовања сада само *прати* медијско образовање, које основне идеје Мегалополиса већ преноси у главе ученика путем масовне културе. Другостепена, маргинална улога наставника, мора се одразити на његов статус у сваком погледу: и у финансијском, и у друштвеном и смислу ауторитета пред ученицима.

Тако један **честан, креативан и леп позив**, од изузетне важности за опстанак сваке државе, постаје један **тежак, неугледан и слабо плаћен посао**, од другостепене важности за опстанак Мегалополиса.

Сматрам да је важно да се питање система образовања мора

најпре да се постави као политичко питање, а не као педагошко питање. У другом случају, основни проблем процеса образовања – проблем титулара знања – остаје скривен. Тек када се тај проблем јасно постави, могуће је на основу решења тог проблема, кренути у нијансирано уређивање микросегмената процеса образовања, јасно, у складу са основном идејом, тачније основним одговором. А то је одговор на питање **ко је титулар образовног процеса у Србији.**

АЛЕКСАНДАР ЛИПКОВСКИ ОД МИРЕ МАРКОВИЋ ДО МЛАДЕНА ШАРЧЕВИЋА: МАСКЕ СУ ПАЛЕ

Пре више од шеснаест година, први министар просвете после ДОС-овог пуча, покојни проф. др Гаша Кнежевић започео је реформу образовног система коју су математичари назвали ПЕПСИ реформа, по професијама чија је реч била главна: педагози и психолози. Свакако, употреба овог термина нема намеру да омаловажи саме те професије од огромног значаја у систему образовања. Реформу су, наравно, тражиле и подржавале окупационе власти: Европска унија, Светска банка, Међународни монетарни фонд и Европска банка за обнову и развој. Карактеристично је да је један од првих захтева Европске уније после петооктобарског пуча било «преумљење»: већ шестог октобра 2000. године поздравили су «промене» и тражили измену наставних програма историје. У извођењу реформи министру је помагала психолог доц. др Тинде Ковач Церовић. Реформа основних и средњих школа је кренула помпезно најављеним «Разговорима о реформи» али се сусрела са великим и организованим отпором просветне и стручне јавности. Министар Гаша је чак побуњене школске наставнике частио погрдним речима: «оно од чега се пита не прави». Иза ових реформских захвата, поред Светске банке и Европске уније стајао је и велики финансијер просветних реформи на Балкану: Џорџ Сорос и његов новац, пројекти, тимови и НВО.

Национални просветни савет

У ствари, Кнежевићеве реформе нису први покушај тривијализације српског образовања. Неколико година пре њега је проф. др Мирјана Марковић, шефица ЈУЛ-а, користећи свој партијски утицај смањивала број часова математике у школи и

укидала Просветни савет. Сетимо се само њене реформске изјаве из 1999. године: «Школа будућности ће бити лакша». Срећом, проф. др Данило Ж. Марковић (1933-2018), недавно преминули министар просвете у пет српских влада 1989-1993, био је мудрији. У живот је вратио старе гимназије, скоро уништене Шуваровим реформама. Да није било њега, ко зна како би наше средње школе изгледале данас...

Просветни савет је институција са традицијом од преко стотину година, институција која је у држави Србији решавала сва стручна питања у образовном систему, укључујући доношење наставних планова и програма. Први председник тадашњег Главног просветног савета био је Јосиф Панчић, а многи активни чланови током историје Савета - истакнути професори универзитета. Делатност Савета била је уређена посебним законом, Законом о просветном савету. Истини за вољу, министар Кнежевић је вратио Просветни савет «реформским» Законом о основама система образовања и васпитања из 2003. године, али у крњем облику, као саветодавно тело које именује Влада и које је по свом саставу у то време било у потпуном сагласју са министром и «проевропским» снагама.

Тек је први министар просвете у влади др Војислава Коштунице проф. др Љиљана Чолић изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) из 2004. вратила пуни значај Националном просветном савету као највишем стручном органу у области предшколског, основног и средњег образовања, задуженом за усвајање наставних планова и програма и давању сагласности на одговарајуће законске пројекте. То тело постоји и данас, и до последњих промена ЗОСОВ-а је обухватало све структуре образовања, од вртића до универзитета, а у њему су професори високошколских установа играли значајну улогу: међу 43 члана НПС, САНУ има три представника, Универзитет у Београду четири, сви државни универзитети по једног и високе школе за васпитаче једног, укупно 15 што је више од једне трећине. Када се узме у обзир да су и представници стручних друштава у великом броју пре доношења Аутентичног тумачења

из 2015 били професори универзитета, јасно је да се радило о високо компетентном, стручном и што је најважније независном, аутономном органу просветне власти, који бира Скупштина и који рачуне полаже њој, а не министру, о органу који контролише и коригује рад Министарства просвете. Не заборавимо и то да је за време прве Коштуничине владе, после многих деценија комунистичко-социјалистичког «преумљавања», поново уведена и верска настава у школе. Мало је недостајало да верска настава испадне из Шарчевићевог ЗОСОВ-а, али је ипак у задњи час опстала.

Времена и странке на власти се мењају, али намере Светске банке и Џорџа Сороса остају исте. Основна намера је снижавање просечног образовног нивоа у српском народу, контрола и промена историје, «протестантско преумљење» народа и стварање послушне и квалитетне радне снаге која не пита и не мисли, већ само ради, а у слободно време гледа ТВ. Наредни министри просвете су изменама Закона о основама система образовања и васпитања 2009, 2011. и 2013. постепено смањивали надлежности НПС. У томе је немалу улогу поново одиграла Тинде Ковач Церовић као државни секретар у кабинету министра проф. др Жарка Обрадовића, у време «жуто-црвене» коалиције. Министрима очигледно није одговарало да имају независно стручно тело које усмерава и контролише њихов рад. Давање сагласности на законске пројекте замењено је давањем мишљења, програми стручних предмета у средњим стручним школама су изузети из надлежности НПС и предати много мање аутономном и независном телу, Националном савету за средње стручно образовање и образовање одраслих које именује Влада и који фактички контролише министар. Последњи ударац је уследио у виду поменутог Аутентичног тумачења ЗОСОВ-а из 2016. које је стручним друштвима забранило да за своје представнике кандидују професоре универзитета.

Данашња српска власт је преко свог министра просвете Младена Шарчевића, изгледа одлучила да доврши заустављену реформу Гаше Кнежевића, а можда и Мирјане Марковић,

Шарчевићеве давнашње колегинице са Универзиета у Београду, и да Националном просветном савету зада завршни ударац. Нови ЗОСОВ из септембра 2017. се вратио Гашиној концепцији НПС као тела које именује Влада и даље је смањио број чланова универзитетских професора (од укупно 35 чланова има само 4 универзитетска професора који могу бити и са приватних универзитета) претварајући га у наставнички саветодавни орган, одузимајући му при томе све, баш све, извршне надлежности. Ни наставне програме општеобразовних предмета, ни наставне планове више неће доносити Савет. Нови Закон од министра прави диктатора просвете: он одлучује о свему, о наставним стандардима, плановима и програмима, о уџбеницима и о свему другом. Он може казнити завод задужен за израду програмских докумената и његовог директора ако не ураде посао онако како он тражи. Он може формирати своју комисију која ће тај посао урадити «како Он заповеда». Он може тражити смену директора Завода и разрешење чланова Савета. Он бира директоре свих државних школа. Како се из наведеног види, ради се о страховитој, недопустивој и страшно опасној централизацији веома осетљивог просветног посла. Оваква централизација није у Србији никада постојала! Чак и у време морално-политичке подобности водило се рачуна о мишљењу стручне јавности, а наставне програме су правили широко познати и друштвено признати стручњаци. Национални просветни савет у визији Младена Шарчевића не треба ни да постоји и да без потребе троши ионако мала просветна средства. Треба га укинути и уштедети буџетска средства, о чему углавном и брине данашњи министар просвете. Посебан је скандал што у недавно на Влади усвојеном саставу новог НПС нема ниједног професора Универзитета у Београду, универзитета који је стуб развоја самосталне државе Србије у последњих 200 година.

«Оквир националног курикулума»

Министрова нерасположеност према Националном просветном савету свакако потиче и из одбијања Савета да реализује неке непромишљене просветне иницијативе које су последњих година

стизале из оних кругова који отварају и затварају фантомска поглавља. У широј просветној јавности Србије је последњих година веома лошу репутацију стекао пројекат популарно назван «Развионица», иза кога се крију милиони евра, потрошени ко зна како. Крајњи резултат тог пројекта се зове «Оквир националног курикулума». Реч «курикулум» је дошла још у време првих просветних реформатора Гаше и Тинде, а користи се као ПЕПСИ замена за уобичајени наставни план и програм. Тај «Оквир националног курикулума» је стигао до Националног просветног савета и није био усвојен у целини, због многобројних примедби чланова. Наравно, поједини делови тог документа су урађени добро и добили су зелено светло, али не и документ у целини. И сад одједном, гле, у ЗОСОВ-у се појављује «Оквир националног курикулума» (под промењеним називом «национални оквир образовања и васпитања») који усваја министар. Дакле, документ Развионице је и поред негативног мишљења НПС прихваћен од стране Шарчевића.

«Родна равноправност», Инцест траума центар и бела куга

Новоговор је карактеристичан за просветне реформаторе: «компетенције», «образовни стандарди», «животни стилови», «родна равноправност». Последњи термин настао је злоупотребом појма граматичког рода у сфери у којој се иначе не користи, у биологији. Код неупућених, термин «родна равноправност» може да изазове забуну са термином «равноправност полова», међутим иза њега се крије много дубљи и мрачнији садржај. Увођењем социолошког појма «gender» и његовим преводом као «род» на мала врата се уводи прича о малом броју људских јединки које, игром природе и друштва, немају изграђен уобичајени, већински тип сексуалног понашања између полова. Нико нормалан, наравно, не може имати ништа против ових људи, као што нема ништа против других неприлагођених или болесних, али апсолутно је контрапродуктивно уводити ову причу у школе.

А шта ради наше Министарство просвете? После велике узбуне у јавности око образовних пакета, које је припремила

извесна НВО са опскурним називом «Инцест траума центар» и који су номинално намењени «превенцији насиља у школама», а у ствари пропагирају хомосексуалне односе, Шарчевић је привидно повукао те текстове. Али, само привидно! Они се и даље користе у школама, а разни активисти држе наставницима семинаре о «родној равноправности» (на пример, www.rodnoobrazovanje.com). То је, чак, и један од приоритета владине Канцеларије за људска и мањинска права! Чак и најновије измене наставног плана и програма физичког васпитања за пети разред усвојене од стране НПС биће злоупотребљене за увођење извитопереног сексуалног образовања, којим се уместо јачања разних аспеката породичног живота и родитељства, јача индивидуализам и егоизам. Иначе, занимљив је податак да је идеолог «родне» теорије Џон Мани био врло кратко ожењен и није имао деце.

Наравно, проблем насиља у Србији, а посебно над децом и међу децом, у школи, последњих година је све већи. То нам је свакако донео социјални модел *Novus ordo seclorum*. У традиционалној Србији било је незамисливо да ученик у школи опсује или не дај Боже удари наставника. Борба против насиља у школи, породици, улици па и друштву у целини веома је важна. Али, начин на који се то ради у Министарству просвете заслужује сваку критику. Ангажовање сумњивих и нестручних невладиних организација је за резултат имало скаредне “образовне пакете”. Уместо борбе за здраву породицу, за јачање правих моралних и хришћанских вредности, за доброту, љубав, марљивост, несегично давање и помоћ другима, добили смо страшни порнографски текст који нормалан човек тешко може и да прочита, текст који је, поред тога што пропагира противприродне полне односе и непријатељски се односи према породици, такође подржава најцрњи егоизам и саможивост. Овај текст у правом смислу речи трује невине деље душе и мисли. Невероватно је да се у времену кад у Србији влада «бела куга», када сваке године имамо све мање ђака првака, када девојке и младићи не заснивају породицу до касних тридесетих година свога живота, у таквом времену плача и ридања како га је

у Васкршњој посланици назвао Патријарх српски, Министарство просвете подржава публикацију у којој се дословно каже да је «породични дом најопасније место у модерном друштву». Не може се назвати пропустом резултат рада једне институционалне јединице Министарства, тзв. Групе за заштиту од насиља и дискриминације, која у том Министарству ради и прима плату и чије су службенице учествовале у писању «образовних пакета». Оваква страшна грешка захтева много оштрију реакцију него што је то повлачење упутства о њиховој примени и премештање одговарајућих службеница у другу просветну институцију - Завод за унапређивање образовања и васпитања. Резултат оваквог «пропуста» требало је да буде оставка министра.

«Родна равноправност» је нажалост присутна и у ЗОСОВ-у свуда где се говори о дискриминацији. Било би много боље користити уставну формулацију из члана 21 Устава Републике Србије: «Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.»

Дуално образовање

Последњих годину дана се из врха српске власти стално прича о дуалном образовању као о чаробном штапићу за српску привреду и просвету. Старије генерације се свакако сећају школа ученика у привреди - ШУП - некадашњег «дуалног образовања». Кад је било привреде, било је потребе за мајсторима и шегртима, па је било и шегртских и мајсторских школа. Ако погледамо у којим је европским државама популаран систем дуалног образовања, видимо све високоразвијене богате индустријске земље: Немачка, Швајцарска, Белгија. Нису ове земље богате зато што имају дуално образовање, већ имају дуално образовање зато што су богате због развијене индустрије. А где је ту Србија? Како правити мајсторске тј. «дуалне» школе ако нема привреде? Како стара пословица каже,

једна ласта - Бошова фабрика у Пећинцима - не чини пролеће. У протекле две године, Национални просветни савет као и стручна јавност расправљали су о неколико веома уско оријентисаних огледних дуалних програма средњег стручног образовања и одбили су их. Главни разлог био је мањкав општеобразовни део програма, на пример историја се завршавала са Првим светским ратом. Убедљив додатни разлог представљали су проблеми у реализацији партнерства између школе и приватног предузетника. Један власник даје стипендије и школа креће са огледним профилем. Затим фирма мења власника, нови нема разумевање за школу и ђаке, и огледни профил пропада. Посебна је прича када предузетник попуни сва њему потребна радна места. И у том случају огледни профил нестаје. Понуђени законски оквир - Закон о дуалном образовању - је крајње незадовољавајући. Очигледно је да се овој врсти партнерства мора дати чвршћи законски оквир који би спречавао да деца која се школују у овим школама буду јефтина радна снага за послодавца који на крају нема обавезу да их запосли. Много је боље имати шире стручне профиле, који омогућују свршеним ђацима лакшу промену професионалне оријентације.

Информатика

Још један волшебни рецепт за поправљање стања у српској просвети се често помиње од стране извршне власти: информатика. Наводно, Србији недостаје не знам колико информатичких кадрова и стога ћемо увести информатику у сваки разред основне и средње школе. Нема везе што школе изван великих центара немају добру везу са интернетом нити техничка средства - рачунаре новијих генерација, нема везе што нема довољно кадрова који ће те часове држати. Као озбиљно стручно тело, Национални просветни савет у претходном сазиву је одложио давање сагласности на једну такву одлуку, док се не провери да ли су услови испуњени. Уз велики притисак из Министарства просвете и (усмена) уверавања да ће сви предуслови бити обезбеђени до 1. септембра 2017, Савет је уз одређене измене наставног плана и програма, прихватио увођење

информатике од јесени. Ни много богатија друштва као што је рецимо америчко, а ни суседне ЕУ земље као што је Хрватска, нису увела информатику као обавезан школски предмет. Уместо тога, било је довољно појачати примену рачунара у свим осталим општеобразовним предметима у школи и посебно појачати алгоритамски део наставе математике. Али, информатичка «мантра» је потребна ономе ко тргује компјутерском опремом и школским софтвером и има пролаз до државних институција које ту опрему набављају, те постоје изгледи да је иза свега опет новац. Могуће је да у ту финансијску категорију спада и електронски дневник и централна евиденција, који се у последње време веома популаришу од стране Шарчевића, иако их ни много богатије земље немају. Централна евиденција је чак нашла значајно место у ЗОСОВ-у. Ваљда да би странци имали бољи увид у српску добру и паметну децу.

Избор директора

Свака школа је нераскидиво повезана са својим непосредним окружењем, општином у којој живе деца која у школу долазе и њихови родитељи. Природно је да директор школе буде упознат са свим проблемима локалне заједнице како би могао да их лакше решава. Сада директора на основу конкурса бира школски одбор, у саставу три представника наставног већа, три представника родитеља и три представника локалне заједнице. На овај начин се може доћи до доброг решења за конкретну школу. Наравно, увек су могуће разне спреге - «непринципијелне коалиције», али ипак овај механизам не може радити потпуно у супротности са интересима локалне заједнице. Међутим, диктаторски ЗОСОВ предвиђа да свих 2000 директора школа у Србији бира министар. Не именује, већ бира, на основу комисијског материјала који му се доставља из сваке школе. На тај начин, могуће је (и то се делимично већ дешава, што читамо у просветним вестима) да рецимо непокорна школа у Чачку добије за директора неког министровог човека из Београда који не познаје локалне проблеме, а пошто му и претходно радно

место мирује, он уопште не мора да брине шта ће бити са том школом - њега може да интересује само министрово мишљење. Као и партије на власти која га је ту довела? И опет смо стигли до «морално-политичке» односно партијске подобности, страшног отрова који је већ затровао све поре српског друштва.

Финансије

Удео средстава за просвету у БДП-у је једно од најважнијих мерила колико је држави до просвете стало. По извештају Европске комисије, у 2013. години је у Словенији и на Кипру тај удео био 6,5%, у Хрватској 5,3%, у Словачкој 5,0%, у Мађарској 4,7%, у Грчкој 4,5%. А у јадној Србији је само 3%. Министар изјављује да нема пара за повећање средстава за просвету онако како је зацртано у државној Стратегији развоја образовања до 2020. године, где је предвиђено годишње повећање од 0,5% до жељених 5,5-6%. Нема новца чак ни за исплату награде, обећане просветним радницима још пре више од годину дана. Обећање - лудом радовање, каже наш народ. Да ли смо сви луди?

Плате просветних радника су, ево, испод просечне зараде. Али зато држава Србија има новца за избеглице. Читамо о хиљадама избегличке деце која су од ове јесени уписана у наше школе: страни држављанин и лице без држављанства уписују се у школу и остварују право на образовање и васпитање под истим условима као и држављани Републике Србије. За децу и ученике уписане на тај начин школа организује учење језика, припрему за наставу и допунску наставу. Када нам из Немачке буду враћали авганистанске избеглице, ми ћемо им бесплатно обезбедити учење српског језика и уписати их бесплатно и у средњу школу. А можда ћемо обезбедити и наставу паштунског језика, ко зна? Такву бригу за избеглице може и треба да показује богата земља као Немачка или Шведска. Ми нажалост нисмо умели да обезбедимо ни сопствени народ избегао из Хрватске или «расељен» са Косова и Метохије. Нема бесплатних уџбеника нити топлог оброка за хиљаде сиромашне српске деце широм Србије. А и многе школске зграде су у јадном стању.

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године

Својевремено, овај документ који је 2012. године усвојила Влада Републике Србије изазивао је бурне реакције и дискусије у просветној јавности. На њему је радило много врхунских стручњака из разних области образовања. Нисмо сви били задовољни целином, али многи детаљи су веома добри. Оно што међутим запањује и додатно указује на «протестантски», двоструки морал наших властодржаца, је тумачење овог документа. Кад министру треба да, на пример, реформише гимназију, он се позива на Стратегију. А кад му се указује на друге делове Стратегије, на пример, јачање природно-научних и математичких способности ђака или константно годишње повећање издвајања за просвету за 0,5% БДП, прави се да то не примећује. Згодно, нема шта! Толико о доследности.

Приватне школе

Велики проблем образовања у Србији представљају приватне школе свих нивоа. Саме по себи оне не би биле лоше када би функционисале онако како то функционише у другим земљама са јаким социјалним системом у области образовања и здравства, као што је то Немачка. Поставите високе стандарде, па ако их прескоче, у реду је. Обично људи заборављају да се у посао приватног образовања, као у сваки други посао уосталом, улази због профита, а не из добре воље. За разлику од приватног, државни образовни систем представља - и треба да представља - буџетско оптерећење. Под притиском окупатора у лику ММФ и његових идеја о штедњи, већ дуже време је у Србији на делу спрега извршне власти и приватног образовања. Ово страховито оптерећује и урушава државни систем образовања. Уосталом, прве приватне школе је још у ЈУЛ-овска времена оснивао управо садашњи министар, прво у Србији, а затим у Црној Гори. Чији ли је капитал стајао иза њих? У то доба, Мило Ђукановић је лепо сарађивао са Мирјаном Марковић. Када сам својевремено на месту помоћника министра за високо образовање тражио да на конкурсима у државним

институцијама као што је полиција предност имају кандидати са дипломама државних факултета, моја је идеја била одбачена од стране државног секретара. Као епилог имамо процват приватних високих школа правног и економског профила и поплаву њихових диплома у полицији. Наравно, свако ће у циљу напредовања у служби изабрати лакши пут. А тај пут доводи до деградације државног система високог образовања. На крају крајева, држава Србија је своју Велику школу, данашњи Универзитет у Београду, и основала да би обезбедила стручни кадар за државне службе.

Универзитети

Нажалост, притисак на Универзитет у Београду расте на све могуће начине, а он се искључује из сваког одлучивања. Већ је поменуто да у новом сазиву НПС нема професора са Универзитета у Београду. Исто тако, поред ЗОСОВ-а, у септембру 2017. усвојен је и нови Закон о високом образовању, уз велико противљење и незадовољство академске јавности и оставке чак пет чланова Националног савета за високо образовање укључујући и његовог председника Дејана Поповића. Као и Национални просветни савет, тако и Национални савет за високо образовање више не бира Скупштина, већ га именује Влада, а дијапазон његових овлашћења је смањен, мада не толико као овлашћења НПС. Укинута је Комисија за акредитацију, а уместо ње основана нова «независна» агенција - Национално акредитационо тело. О односу Владе према универзитетима говори само један податак: један од новоименованих чланова Управног одбора тог тела које ће одлучивати о акредитацији универзитета је професор са неакредитованог Универзитета у Новом Пазару, чији је власник и главни човек председник Одбора за образовање Скупштине Србије!

Министар

Средњошколски наставник и успешни директор приватне школе постао је министар просвете. У кратком периоду од августа 2016 до данас врло активан у промени законског оквира. Као што смо

видели, многе одлуке Националног просветног савета му нису биле по вољи па је одлучио да укине НПС. Више пута у кратком времену је мењао мишљење: час ћемо француски учити од првог разреда, па сутрадан нема пара за француски од првог разреда. Час, треба нам једносменска настава, па онда нема пара за једносменску наставу. НПС му је сметао од провг дана, али је сваљивао на новинаре своју изјаву против НПС-а «Нису ме добро пренели». Две суштински важне одлуке НПС-а, о неприхватању стандарда за босански језик и о неприхватању Оквира националног курикулума преиначио је без размишљања. Данас, Шарчевић покушава да целом српском просветом управља као својом приватном школом, да не буде ограничен мишљењем шире стручне јавности, да може да прима и отпушта, награђује и кажњава. Он усваја национални «курикулум», просветне стандарде, наставне планове и наставне програме. Он бира директоре, разрешава чланове Савета, кажњава директоре завода. А и родитеље. То се одвија без икакве контроле од стране аутономног, независног просветног органа. То није радио ни Доситеј Обрадовић као први министар просвете у модерној Србији, иако би он по ширини и снази свога ума то можда и могао. Али му сигурно, као просветитељу, то не би било ни на крај памети.

Епилог: глобална слика

Нажалост, ово што се у Србији око просвете дешава последњих двадесетак година, део је глобалног процеса урушавања националних и државних система образовања у оквиру Новог светског поретка. Проблеми које имамо ми са ПЕПСИ реформама, смањењем нивоа образованости ученика, «школи по мери ђака», снижавањем дисциплине, повећањем насиља, обесправљивањем наставника, присутни су у мањој или већој мери у многим високоразвијеним државама тзв. Запада. Главни видљиви протагониста ових процеса је Џорџ Сорос (како се на енглеском чита његово мађарско презиме Шорос). НСП преко урушавања школе и образовања посредно врши напад на суверенитет и национални идентитет свих држава. Лакше је, наравно, са осиромашеном и пониженом Србијом. Докле тако?

Неки се већ буне, примере видимо у «новоевропејским» државама Источне Европе. Можемо ли њиховим трагом, уз наш поглед на Исток, или ћемо и даље бити заробљеници «протестантизма»?

ИВАН РУЖИЧИЋ СТАНДАРДИЗАЦИЈА КАО БЕЗИЗЛАЗ

Данас када размишљамо о „духу“ нашег времена и ономе што нам се дешава можемо уочити да сви говоре о „квалитету“ и да се све ради због „квалитета“. Просто се човек запита: да ли је било квалитета до сада кад се о њему није толико говорило? Одговор се намеће у историји културе и наше цивилизације сам по себи и јасно је да је у прошлости било много више квалитета него данас, када је он присутан само у „говору“ и причи оних који мисле да свет од њих почиње. Односно, данашње време признаје само себе и оно „гута“ и прошлост и будућност. На делу је нешто што Томас Хилан Ериксон, норвешки професор социологије, назива „тиранија тренутка“, која настаје услед опчињености техником и тзв. информационом технологијом. У том смислу, данас је потребније него икад поново дефинисати кључне појмове наше цивилизације: слободу, једнакост, демократију, јер је очито да су ти појмови од времена Француске револуције, за нешто више од два века, добили сасвим ново и изопачено значење које негира суштину човека и његове природе. Ако то не урадимо врло брзо доведемо у питање смисао нашег постојања на овој планети и сам смисао човековог постојања.

Како то изгледа на примеру школа, тј. васпитно-образовних установа. Јасно је да су важне „квалитетне“ школе и да је то тема која увек треба да буде актуелна и која треба да буде у центру пажње свих оних који су за то заинтересовани и одговорни. Али, ово питање је директно повезано са питањем процента издвајања за образовање који једна држава и друштво имају. У то смислу можемо се запитати да ли смо ми израчунали који је то ниво издвајања испод кога се не сме ићи. Нпр. много богатије државе од нас које имају издвајања за образовање на нивоу од преко 5 и 6% БДП-а,

ако се деси (као што се нпр. десило у Словенији да је 2014. године издвојила само 4,3%) једноставно долазе у позицију да је у таквим условима питање квалитета образовања сувишно и бесмислено, јер се ради о нивоу издавања којим се систем само одржава у животу. У таквим околностима питање квалитета се не може постављати и зато ми у Србији увек морамо поћи од тога колико ми улажемо у образовање и сходно томе постављати питање квалитета образовно-васпитног система.

Али, и ако ми то занемарујемо, како покушавамо да утичемо на квалитет система? Један од начина је „мерење“ и тзв. „стандардизација“ и правилници о вредновању квалитета који се на томе заснивају. Добро је познато у претходних 10-ак година да су државе у Европи и свету које имају најбоље образовне системе напустиле тај концепт „мерења“ и „утицаја“ на квалитет, јер се он показао као потпуно погрешан. Позивање на то да ми користимо стандарде, не као норме које треба савладати, већ као „усмериваче развоја“ који само јасније и прецизније описују постојеће циљеве образовања је неприхватљиво, јер је то сувишно оптерећење за све актере у систему које нас одвлачи од онога што треба да буду у средишту система – а то су ученик – наставник и настава. Добро је познато да је „стандардизација“ нешто што је основа рада у индустрији и производњи и да тамо где хоћемо креативност, индивидуалност, иницијативу, стандарди нису добри и постају кочница развоја. Ако имамо јасно постављене циљеве образовања зашто не препустити актерима (наставницима-ученицима-школама) да сами пронађу начине како ће их што боље реализовати и тиме им том аутономијом и слободом у раду препустити и одговорност за резултате.

Прича о томе да постојећи стандарди у систему не гуше аутономију школа и наставника је у нескладу с тим да постоје некакви „стандарди и индикатори“ које вам неко процењује и штиклира да ли сте их реализовали. Чак и да су ти „стандарди и индикатори“ добро формулисани они су сувишни и само су непотребно оптерећење за наставнике, ученике и оне који то „процењују“. Шта ће ученици

научити не зависи од стандарда већ од њих самих и оних који их подучавају. Ако све то „ушемимо“ и „укалупимо“ угушићемо креативност, иницијативу и индивидуалност и наставника и ученика и наставни процес ће постати безличан. Треба се само запитати како су школе радиле када није било „стандарда и индикатора“ и како су „створене“ генерације ученика на којима је почивао и сад почива читав свет.

На крају крајева када све то мало поједноставимо видимо да у Закону о основама образовања и васпитања из 2009, који је само мало измењен 2017. године имамо дефинисане циљеве и исходе система. Али они, наводно, нису довољни. Потребни су СТАНДАРДИ да ближе одреде циљеве, али ту није крај. Потребни су још ИНДИКАТОРИ да ближе одреде стандарде и ту опет није крај. Само је питање шта ће бити измишљено да „ближе одреди“ индикаторе и то ће бити као у апорији о Ахилу и корњачи. Наиме, код Зенона простор и време су биће које је бесконачно дељиво и зато између Ахила и корњаче, која је испред њега, увек избијају нове „тачке“ и он не може да стигне корњачу. У овој савременој игри „образовне администарције“ она добија значај и испада да школе, ученици, наставници, настава постоје сао због њих и њиховог „мерења“. Као што мудро каже професор Тибор Варади у тексту „О мерљивости, о мери и о школама“ (Република бр. 512-515, нов-дец. 2011. год.) „...мерење уништава углед и достојанство наставника, а мерљивост обесмишљава школу и њен основни смисао“. А ми тиме радимо на квалитету?! Зато професор Паси Салберг закључује да је „квалитет подучавања и школе интеракција школе, ученика и њихови родитеља, и то се не може мерити, јер сарадња, љубав, поверење нису мерљиве величине“.

На крају крајева, прича о стандардизацији је у нескладу са увођењем „мале матуре“, „опште-стручне и уметничке матуре“ и она је у свему томе сувишна и непотребан посао у ситему. Постоје државе које имају такву врсту провере и процене у систему, а немају стандарде (нпр. Финска), зато што оне систем базирају на сарадњи наставника, а не на њиховом међусобном такмичењу и

„оцењивању“, затим на поверењу у њихове способности, а не на контроли и разним административним обавезама и које уместо централизације система развијају аутономију школа и наставника, а самим тим и њихова одговорност за резултате њиховог рада и њихове школе и саме локалне средине.

Образовна администрација се не задовољава само овим и оваквим „мерењима“ већ она уводи и нове синтагме. Једна од њих је и „стандард компетенција“, што би у преводу било „образац надлежности“ тј. колико сам ја квалификован да реализујем наставни план и програм из логике и филозофије. Није довољно што имам потврду да сам завршио одговарајући факултет и положио за лиценцу за наставника филозофије, већ треба да ме процењује неко ко нема везе са филозофијом, ко је побегао од часа, дневника и наставе, али га је неко прогласио „компетентним“ за то на курсу од пар дана. И то је рад на квалитету?!

Како ли је радио Мика Алас без стандарда, индикатора и компетенција. А тек Аристотел кад је подучавао младог Александра Македонског и да не набрајам даље.

У том смислу, потребно је преиспитати овакав приступ систему тј. мерењу квалитета система јер је он већ постао сам себи сврха и административни баланс за све. Дефинишимо циљеве и препустимо наставницима и школама да их реализују и да са нестрпљењем чекају резултате на „малој“, „општој“, „стручној“ и „уметничкој“ матури, да би ту видели резултате свог рада и извукли поуке шта треба даље да раде. Охрабримо све актере образовно-васпитног система да остварују своје снове, а не туђе и да предано раде на томе. Морамо вратити наду да се то може постићи и веру да ми то сами можемо, чак и са оваквим улагањима у образовање, уз неговање сарадње, поверења и љубави према знању као основних покретача. То је патриотизам који нам је данас потребан више него икад, а не пресликавање „иновација“ и модела које су други већ одавно напустили.

ОБРАЗОВАЊЕ ИЛИ ОБУКА?

МИЛАН ЈЕВТИЋ

ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ, ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

- Драги пријатељи, уважени гости, наше данашње окупљање би ваљало посматрати у оквирима настојања Уније синдиката просветних радника Србије да, кроз различито организовање конференција, округлих столова, публикација међусобно повеже наставнике на свим нивоима образовања.

Напросто, жеља нам је да о стању у образовању говоре стручњаци и да њихова реч буде уважена.

Наше мишљење је да сусрет људи различитог искуства и оптике кроз коју посматрају ствари необично драгоцен, као и да би се могло из различитих углова сагледати и разумети оно што се дешава у српском образовању. Досадашњи наши састанци и објављене публикације представљају драгоцен извор за утемељење критичког промишљања о стању у српском образовању.

Како ови наши сусрети не би сваки пут личили на састанке истомишљеника, потрудили смо се да међу нама данас буду и представници Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Позвали смо их, као и сваки пут до сада и хвала им што су се овога пута и одазвали.

Непосредан повод нашег данашњег сусрета представља питање увођења „дуалног образовања“ у српске школе. О њему и његовом увођењу смо имали прилике да чујемо са највиших позиција власти у нашој земљи. Пошто је све некако остало увијено и у измаглици, свако ко је слушао добио је апсолутно право да те најаве тумачи на начин који му се највише допада или одговара.

Позвали смо саговорнике за које се надамо да ће нам расветлити мистерију.

Да ли је реч о пренаглашавању једног, у основи маргиналног сегмента српског образовања? Тежња да се процес образовања

и васпитања сведе на једноставни едукативни инстант-пакет за продукцију јефтине радне снаге страним инвеститорима? Или је, можда, реч о сасвим новом концепту који је у припреми? Када не постоје ваљане информације, све су спекулације допуштене.

Уколико је реч о реформским захватима, у обавези смо да укажемо да је то озбиљан и одговоран посао, као и да га треба извести после вишегодишњих припрема и унапред разрађених корака. Неопходно је, притом, обезбедити сагласност велике већине у друштву, консензус стручне јавности, као и јасну визију развоја, макар у наредној деценији.

Потребна је озбиљна и стручна јавна расправа која не сме бити сведена на монолошку форму и квазидемократски ритуал, прерушен у причу о томе како ће свима бити боље када се школа промени.

Српски учитељи са извесном зебњом ослушкују најаве нових реформских захвата, питајући се са правом где је почетак а где крај реформисању српске просвете? Нису сасвим избледела сећања на „шуварицу“ и усмерено образовање, школе „по мери деце и жељи родитеља“, увођења борилачке вештине аикидо као наставни предмет и друге експерименте.

Последњих неколико година, у српском образовању се много тога дешава. Свакодневно у наше школе стижу којекаква упутства, дописи, правилници, уредбе, наредбе. Огласне табле препуне којекаквих обавештења и папира који имају тенденцију да се умноже до бесмисла. Толико се тога дешава, али се у суштини ништа не мења и све остаје исто. То је заиста један тешко објашњив феномен са којим се сусрећемо.

Па ипак, чињеница је да последњих година приметан је тренд доследног смањивања аутономије школских установа, упорно сиромашење образовног буџета, делимична либерализација у продукцији уџбеника и свима препознатљив процес обнове доминантног утицаја политике на кадровску политику у школама, који је потпуно нескривен у мањим срединама.

Веома је тешко и скоро немогуће спроводити реформу школе у

условима крајњег урушавања стандарда и угледа који су учитељи уживали. Питамо се, може ли се икако поправити стање у ресору за који је унапред зацртано да ће запослени у њему бити осуђени да проливају зној, крв и сузе?

Последица свега тога јесте опадање поверења у систем, губљење мотивације одговорних и посвећених просветних радника.

Данашњи циљ наше конференције не сме бити само могућност да се једни другима изјадамо, већ да покушамо повратити веру у општу ствар, општи интерес, и да овим данашњим промишљањем не останемо усамљена група идеалиста и фанатика која узалудно мисли да је у Србији могуће унапредити образовање.

Унија синдиката просветних радника Србије је прва која отвара причу о дуалном образовању на мало другачији начин, не са намером да овај скуп представља само његову промоцију, већ да се чује више различитих мишљења. И овога пута смо закорачили сами, кроз слабо проходне путеве, што је и до сада представљало наш усуд.

Српска школа је доживела и преживела многобројне реформе од Другог светског рата наовамо. Свима је било заједничко то што су имале идеолошке циљеве који су проглашавани друштвеним. Њихови носиоци и творци су били политички органи а не стручна јавност. Документа су представљала политичке резолуције и партијске програме а не стручне студије.

За разлику од ових и оваквих реформи, неопходно је да министарство просвете спремно уђе у дијалог са просветним радницима и стручном јавношћу. Такав дијалог би морао да се води стварно а не фингирано.

На крају свог излагања бих да искористим прилику да у име Уније синдиката просветних радника Србије поручим министарству просвете да нашу школу реформишу заједно са нама, просветним радницима, са децом којој са љубављу служимо, родитељима, чијој смо деци васпитачи.

ГАБРИЈЕЛА ГРУЈИЋ ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У новембру 2017. године усвојен је Закон о дуалном образовању којим је дефинисано да је дуално образовање модел реализације наставе у систему средњег стручног образовања и васпитања у коме се кроз теоријску наставу и вежбе у школи и учење кроз рад код послодавца, стичу, усавршавају, односно изграђују знања, вештине, способности и ставови у складу са стандардом квалификације и планом и програмом наставе и учења.

Тренутно су активне три радне групе које раде на изради три правилника која ће ближе одредити начин распоређивања ученика за учење кроз рад, програм обуке за инструктора и ближе услове о полагању испита за инструктора, ближе условима о начину рада, активностима и саставу тима за каријерно вођење и саветовање.

Потпуна примена Закона почиње од школске 2019/2020 године.

Новине

У односу на досадашњи систем средњег стручног образовања и практичне наставе у дуалном образовању су дефинисане улоге, права и обавезе свих страна које учествују у дуалном образовању. Дефинисана је улога инструктора, односно лица које је запослено код послодавца, које непосредно обезбеђује да се током учења кроз рад реализују садржаји прописани планом и програмом наставе и учења и одговоран је да ученици стекну компетенције прописане стандардом квалификације. У циљу осигурања квалитета учења кроз рад, инструктори ће похађати обуку након које ће полагати испит и када га положи добити лиценцу за реализовање учења кроз рад. Програм обуке за инструкторе креира Завод за унапређивање образовања и васпитања док ће ближе услове обуке и лиценцирање прописати министар кроз правилник који ће ускоро бити завршен. Инструктор континуирано сарађује са координатором учења кроз рад у циљу квалитетног реализовања учења кроз рад.

Приликом укључивања послодаваца у дуални систем образовања сагледавају се могућности послодаваца да реализују наставни план и програм. То се односи на сагледавање могућности за реализацију сваке наставне јединице и сагледавање материјално-техничких услова у погледу располагања адекватном опремом, постројењима, машинама, радним амбијентом, потребним материјалом итд., као и услова у погледу постојања адекватног броја запослених задужених за инструкторски рад са ученицима. Да би један послодавац могао да реализује учење кроз рад потребно је да испуни одређене услове који су дефинисани Законом о дуалном образовању. У складу са Законом о дуалном образовању Привредна комора Србије образује Комисију за утврђивање испуњености услова за извођење учења кроз рад код послодавца. Чланови ове Комисије биће представници из области рада, образовања, инспекције...

Сарадња

Србија је показала да има развијени „тимски дух“, односно успостављена је сјајна сарадња са Привредном комором као и страним партнерима из Швајцарске, Немачке и Аустрије, експертима за средње стручно образовање који су показали изузетно велику жељу да помогну својим искуствима. Као тим обишли смо готово целу Србију, разговарали са представницима како компанија тако и школа и на основу потреба и могућности доносили закључке. Кад кажем закључке мислим на одлуке да модернизујемо профиле у складу са савременим техничко-технолошким развојем, да уредимо начин на који ће ученици учити кроз рад у реалном радном окружењу водећи рачуна како о стицању функционалних знања тако и о њиховој безбедности, правима, а све у циљу повећавања шансе да се млади одмах након формалног школовања и запосле и да им се понуди перспектива за планирање каријере. Све ове активности су усклађене са Националним моделом дуалног и предузетничког образовања и законском регулативом, који су нам били смернице у раду.

Помоћ донатора и партнера из Аустрије, Немачке и Швајцарске је веома драгоцене. Ово су земље са дугом историјом дуалног образовања. Њихова помоћ је директно усмерена ка подршци

Министарству просвете, науке и технолошког развоја, Привредној комори Србије у имплементацији и развоју дуалног образовања на системском али и на локалном нивоу, кроз подршку школама у виду пројеката. Ипак је веома битно нагласити да ми нисмо ископирали ни један од модела који нам је био представљен већ смо у складу са економским, привредним и образовним контекстом дефинисали и креирали српски модел дуалног образовања. Можда више од других дуалних модела, наш је усмерен ка образовању и развијању потенцијала свих ученика у систему формалног образовања.

Упис у дуалне образовне профиле

У школској 2017/2018 години у систему дуалног образовања било је 4559 ученика, од тога 1482 у дуалним образовним профилима и 3077 ученика у образовним профилима са елементима дуалног образовања.

Укупно је 128 школа имало бар један профил у дуалном образовању од тога 50 школа са „чистим“ дуални профилима.

Интересовање за упис по дуалном моделу у свим профилима је било заиста велико. На пример на Ваздухопловној академији у Београду сва места су попуњена одмах у првом кругу. Квалитет знања које се стиче у оквиру 10 војних и цивилних профила, који имају усклађеност са стандардима ЕАСЕ, даје могућност младима да се одмах након школовања запосле и имају плату која је значајно виша у односу на републички просек.

Интересовање је било велико и за образовне профиле као што су електротехничар обновљивих извора енергије, оператер за прераду метала, модни кројач, индустријски механичар, оператер за прераду намештаја, бравар заваривач, са интересантним податком да су се нпр. за бравара заваривача подједнако пријављивали и дечаци и девојчице, што свакако говори о квалитету самих наставних програма као и о могућности брзог запошљавања када се ради о овим профилима. Мали број непопуњених места је остао само у локалним самоуправама где није постојала компанија у којој би млади могли да реализују и процес учења кроз рад.

Критике

Мислим да је веома драгоцено када нека идеја има и критике. Наравно, уколико је та критика аргументована доказима. Ако се „замера“ дуалном образовању да „прозводи јефтину радну снагу“ онда је одговор да један од значајних фактора који онемогућава младом бићу да по завршетку школовања буде у радном ангажовању и адекватно плаћен је управо недостатак квалитета компетенција. У дуалном моделу ученик поред могућности стицања више вештина кроз садржаје једног профила, има прилику и да кроз учење кроз рад у реалном радном окружењу сагледава и савремени техничко-технолошки развој, да активно учествује у том процесу и да поред стручних теоријских и практичних знања стиче и тзв. меке вештине, вештине комуникације, аналитику које су такође драгоцене у његовој каријери. Као одговор критичарима, постављамо питање: „да ли систем средњег стручног образовања који ученицима мора да обезбеди квалитет праксе, уколико је неуредјен, уколико су ученици пасивни посматрачи производних процеса, без јасно одређених задатака за реализацију, без адекватне контроле, обезбеђује квалитет знања који ће младе учинити запошљивим и уважаваним на тржишту рада?“ Увођењем дуалног образовања такав вид праксе више неће постојати у систему јер на овај начин омогућавамо младим људима да након завршеног средњег стручног образовања и заиста постану **стручњаци**. Критичари замерају и ниво „зараде“ младих у дуалном образовању. Наглашавам да „зарада“ које је дефинисана Законом о дуалном образовању није накнада за рад већ мотивација за стицање дела компетенција која се односе на струку приликом учења кроз рад у компанијама. Стипендирање као вид мотивације ученика је одувек постојало у нашем образовном систему, а предност дуалног модела је што у том процесу ту накнаду у складу са provedеним временом на учењу кроз рад добијају сви ученици. Да ли ученик који проводи време по један или два дана на процесу учења кроз рад, како казу критичари, има довољан капацитет знања да искусне, образоване запослене у компанијама „избаце“ из система пословања и преузму

њихову улогу и одговорност? Наравно да је то немогуће, ученици су у процесу учења и не доприносе продуктивности рада. С друге стране важно је нагласити да су компаније које послују у Србији показале висок степен друштвене одговорности у процесу обучавања младих у својим окружењима, поштујући све одредбе закона као нпр. плаћање превоза, ХТЗ опреме, топлог obroка, лиценцирање инструктора.

Анализирајући основно образовање младих, стекао се утисак да наса деца углавном уче „ за оцену“. Такав став младих према вредности знања указивао нам је да морамо озбиљно да се позабавимо чињеницом да образовање не значи само стицање знања, већ начин на који учимо нашу децу да користе свој разум. Зато смо пошли од хипотезе да је веома важно уважавати ученичке **идеје**, формирати **ученичке задруге**, кроз заједничке пројекте подстицати развој **пројектног мишљења**, развој **истраживачког духа** са којим су се неретко наши млади сусретали тек на факултетима. Школа овом реформом укључује и међупредметно увезивање садржаја које младе провоцира на промишљање и повезивање понуђених садржаја, формира тимове за каријерно вођење и саветовање у циљу јачања управљања каријером.... Свим наведеним аспектима младима у оваквом виду дуалног и предузетничког образовања омогућавамо оно што је недостајало а то је стицање **вештине управљања знањима**.

Национални модел студентске праксе

Све је више заинтересованих младих из високог образовања, пре свега високих струковних школа али и многих факултета који већ годинама активно сарађују са компанијама у погледу реализације студентске праксе, да се укључе у овај вид образовања. **Национални модел студентске праксе** постао је пројекат на коме активно учествују студенти, асистенти, докторанди који са својим предлозима помажу тиму МПНТР, ПКС, СКГО, Центру за каријерно вођење Универзитета у Београду, да изнедри квалитетан документ у корист начина реализације и вредновања студентске

практике у будућности. Уз велику подршку и Владе РС, млади овог пута креирају модел праксе који ће им омогућити да имају одговор на питање да ли су имали неко радно искуство приликом свог првог запошљавања. Практика обављена у компанијама за време студирања ће се вредновати као прво, важно и значајно искуство које ће омогућити младима да бирају, да се запосле и остану градећи каријере у својој земљи Србији. Зато смо и назвали овај пројекат „Мој град, мој избор, моја каријера“.

Дуално образовање у Србији нема само квалитет „занатског трогодишњег“ образовања. Број година образовања приликом креирања профила, одређује се према достигнутој квалитету компетенција за одређени профил.

Ученици и после завршеног трогодишњег средњег стручног образовања по дуалном моделу имају право на полагање стручне матуре или опште матуре уколико су савладали програм за стицање компетенција потребних према програму матуре и могу да наставе кад год желе своје школовање. Дакле и посао и целоживотно образовање су темељ нашег Националног модела дуалног и предузетничког образовања за који као тим верујемо да представља „Златно доба образовања за доба злата у привреди!“

Габријела Грујић, помоћница министра за дуално и предузетничко образовање и васпитање

СИНИША КОЈИЋ ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ У ПОЛИТЕХНИЧКОЈ ШКОЛИ У КРАГУЈЕВЦУ

Политехничка школа је НАЈСТАРИЈА СТРУЧНА ШКОЛА на Балкану. Налази се у центру града и саставни је део старог језгра града-Милошевог венца.

Залагањем првог управника Тополивнице у Крагујевцу, Шарла Лубрија, 1854. године основана је при Тополивници Занатлијска школа, прва установа такве врсте у Србији, чији је основни задатак био да плански и систематски припрема домаћи стручни кадар, занатлије разних профила који су били нужно потребни новом Заводу али и другим гранама индустрије.

Године 1876. школа је променила име у Војнозанатлијску школу, које је и најдуже задржала. Ратови за национално ослобођење против Турака су на 12 година прекинули рад школе.

После завршеног школовања, велики број питомаца је одлазио у развијене центре војне индустрије Европе и САД, како би наставио своје стручно усавршавање. Поред излагања на изложбама технике у земљи, школа је учествовала на Сајму науке и технике у Паризу 1889. године и у Лондону 1898. године.

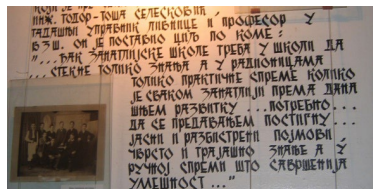
Војнозанатлијска школа у Крагујевцу је израсла у водећу стручну школу на простору Балкана пре I светског рата.

Од самог почетка практична настава се реализовала у

радионицама Тополивнице. Реферат о Војнозанатлијској школи у Крагујевцу у оквиру историјата напомиње: *У Србији први пут је установљена Војнозанатлијска школа при Оружници у Крагујевцу 1854. године са интерним уређењем. У њој је први пут примљено 12 ученика. Настава је била теоријска и практична. Теоријска настава је била заступљена из српског језика, рачуна и геометрије, писања и стручног цртања са свега 2 часа дневно, а остало време ученици су проводили на раду у разним радионицама оружнице.*

Инжењер Тодор -Тоша Селесковић, један од управника у Тополивници и предавача у школи, у једној реченици је описао образовне стандарде тог времена тј, шта је потребно да уче ђаци током школовања.

„ Бак занатлијске школе треба у школи да стекне толико знања а у радионицама толико практичне спреме колико је сваком занатлији према данашњем развитуку потребно да се предавањем постигну јасни и

разбистрени појмови, чврсто и трајашно знање а у ручној спреми што савршенија умешност...“

Први светски рат је оставио тешке последице на рад школе. Тада је и школска зграда била знатно оштећена. Обнављањем Војнотехничког завода 1920. године , поново је почела са радом и школа, која је задржала војни карактер у погледу статуса и организације. Од 1925. године при школи је поново прорадио интернат, а питомци су школовани о трошку државе.

Други светски рат је 1941. године донео нови прекид у раду школе. Војноиндустријска школа број један у Крагујевцу - ВИШ, основана је септембра 1946. године. Иако је овај назив носила само петнаестак година, а у наредном периоду често мењала име у зависности од друштвено политичких околности, школа је остала препознатљива по скраћеном називу ВИШ.

Златно доба у развоју школе је повезано са развојем индустрије у региону и расла је заједно са фабриком уз коју је основана. Крајем

осамдесетих година прошлог века школу је похађало 3500 ученика у 105 одељења. Тада је само у „Заводи Црвена Застава“ радило 30000 радника.

Дешавања у нашој земљи током 90-их проузроковала су уништење привреде, велики број отпуштених радника и велику незапосленост. У том периоду школа постаје неатрактивна што доводи до смањења броја ђака. Ако овоме додамо и политику уписа која је била дестимулативна за трогодишње профиле, укидање прага за упис у четворогодишње профиле, резултат је готово преполовљење машинских школа у целој Србији.

Доласком Фијата у Крагујевац долази до оживљавања метало-прерађивачке индустрије региона. Одједном се на тржишту рада појавио дефицит производне радне снаге. Тај добар ветар смо искористили и ми у школи и постали тренинг центар за потребе како Фијата тако и бројних компоненташа.

Кроз учешће на разним пројектима као и донацијама Фијата и других компанија, школа је опремљена савременом опремом најновије генерације која омогућује квалитетно образовање редовних ученика а и квалитетно дошколовавање и обучавање како незапослених лица тако и радника у Фијатовим фабрикама. Школа ја постала регионални тренинг центар за ауто индустрију.

Кључна прекретница у развоју занатског образовања јесте подршка Немачке организације ГИЗ која је кроз низ радионица у 2013. години утврдила недостатак стручних кадрова у занимањима бравар-заваривач, индустријски механичар, аутомехатроничар, маханичар инсталација и електричар.

Школа се укључује у пројекат „Реформа средњег стручног образовања у Србији“ у оквиру немачко-српске развојне сарадње као једна од пет школа која је школске 2014/2015. године уписала прву генерацију бравара-заваривача по кооперативном моделу и наставном плану који је урађен на основу стандарда квалификација. Услов за упис овог профила била је и јасна опредељеност привреде да учествује активно у процесу образовања.

Прва генерација бравара-заваривача је уписана у првом уписном року и двадесет ученика је као прву жељу имало овај профил што је јасно показивало њихову заинтересованост и опредељеност за профил бравар-заваривач. На завршни испит у јуну 2017. године изашло је 28 ученика и сви су са успехом положили завршни испит. Из ове генерације готово сви ученици су се запослили, осим пар ученика који су наставили даље школовање у нашој школи као и у Школском центру у Велењу.

Од школске 2014/2015. године ГИЗ школама даје и подршку у промотивним активностима и од тада наша школа попуњава сва места у првом уписном кругу а уписујемо трећину трогодишњих профила.

На почетку реализације дуалног модела највеће препреке су биле да се у трогодишње профиле уписује јако мали број ученика са јако лошим предзнањем, без радних навика и најчешће из социјално угрожених породица. Уписна политика државе је форсирала четворогодишње образовне профиле, а посебно гимназије. Опремљеност школа савременом опремом је јако лоша, а и наставници немају довољно знања за рад на овој савременој опреми.

У привреди није било обучених ментора који су могли да се на адекватан начин посвете ученицима на пракси и да прате њихово напредовање. Кроз пројекат са ГИЗ-ом је обучено виче десетина ментора који раде са ученицима у предузећима. Наставници практичне наставе као и стучних предмета били су у прилици да похађају стручне обуке у ЕЦАП тренинг центру, Гоши и другим реномираним институцијама.

Министарство у новом сазиву има потпуно други однос према стручном образовању и то је потврдило и доношењем Закона о дуалном образовању и низом других подзаконских аката који имају за циљ афирмацију дуалног концепта образовања и искрену подршку занатским образовним профилима.

Дуалним концептом образовања привреда и школа су постале много ближе, комуникација је интензивирана а и списак партнера расте из дана у дан.

У овој школској години школа је уписала четири трогодишња профила од којих су три по дуалном моделу, бравар-заваривач, механичар моторних возила и оператер машинске обраде. Боравак ових ученика у привреди током другог и трећег разреда доприноси сазревању и другачијем, озбиљнијем односу према школским обавезама. То потврђују и ученици који током школовања имају све петице па смо од прошле године увели и награђивање ђака генерације у овим профилима.

Нема сумње да је овај начин образовања, у ком се потенцира на активнијем учешћу привреде од креирања профила до реализације праксе, прави пут ка квалитетнијим и компетентнијим ученицима који излазе из наших стручних школа.

Директор школе
Синиша Којић

СЛОБОДАН РЕЉИЋ
ЛИБЕРАЛНО ПУСТОШЕЊЕ ИСТОКА
ЕВРОПЕ И КОМПАРДОРСКО ИСПОМАГАЊЕ
САМОПОНИШТАВАЊА – СЛУЧАЈ ОБРАЗОВНОГ
СИСТЕМА СРБИЈЕ У ШЕСТ СЛИКА

„Потпуним и исправним образовањем сматрам, дакле, оно које човека оспособљава да поштено, вешто и племенито обавља све дужности - јавне и приватне, мировне и ратне.”

Џон Милтон

„Од школе се очекује да покупи с улице и из породице вишак непроедуктивног становништва као и вишак радне снаге. Наставници су овлашћени да стално проналазе нове критеријуме према којима нови сегменти становништва могу да се сместе у школу. Ово спутавање здравих, продуктивних и потенцијално самосталних људских бића, школе извршавају са ревношћу која се може мерити само педантеријом кажњеничких логора.“

Иван Илич

1.

У Србији је крајем 2017. (8. новембар) усвојен Закон о дуалном образовању, што би требало - кад се друштво упусти у овакве подухвате – да и школу и друштво промени из основа. Али, не. Закон ће се примењивати од 2019, речено је у „највишем законодавном телу“. Нико о том закону не мисли ништа, јер нико и не верује да је и донесен да ишта промени, тако да ће још једна хрпа папира само увећати постојећи хаос. То само по себи не мора бити лоше за коначно решење, али ми овде још увек покушавамо да деламо и мислимо као да имамо функционалан систем који има на уму општу добробит и ради на свом трајању.

То је само још више муља у истом току насумичног „либерализовања српског друштва“, а да се „претходно није направио аналитички напор да се утврди у каквом је стању данас тамошњи образовни систем... и каквим ризицима је тај систем данас изложен под утицајем општих глобализацијских кретања“.

Неки критичари су се, опет успут, сетили реформе школства из седамдесетих година, после које је Југославија добила „шуварице“ – школе које су покушавале да „повезу фабрику и школу“. То поређење је бесмислено. „Шуварице“ су запамћене као систем неубедљивих резултата и реформа која је започела разарање класичног школског система, али читав напор је имао дефинисан циљ осавремењавање које је био у складу са променама школа у свету и, како приличи ситуацијама у којима се друштво суочава са променама далекосежних последица - прошао је дугу и живу друштвену расправу – од приговора стручњака до односа народних маса.

А овај Закон о дуалном образовању је тек још једно неосмишљено усаглашавање с оним што се од осамдесетих година назива Глобални покрет образовне реформе, а што је пристајање наших политичких структура на притиске либералних владара света који своју стратегију цинично шире преко међународних организација за развој и преко „билатералних даваоца“.

Тако је наш Закон о дуалном образовању тек ванбрачно дете неког напарфемисаног швајцарског чиновника и наше залудне и дезорјентисане државне квазибирографије која све „продаје за цаба“, и која се понашала као сиротица имигранткиња залутала по поноћи на женевској железничкој станици, па се враголански смешкала мушкарцу с краватом који је седео преко пута и није се много бранила. И ево тог „другог стања“ које никог не брине, јер испуњава услов да се „примењује начела позајмљеног из пословног света“, а што као „донација ризичног капитала“ у основи унижава образовни систем и чини га антихуманим. И тако добијамо школе из које излазе „корисне машине“, а не људи са душом. Овде нема ко о томе да мисли тако реалистички. Ово је доба поништавања

здравог разума на сваком кораку и у сваком тренутку.

Само по себи бесмислено је пресађивати системе који су културно, а и економски, сасвим некомпатибилни нашем. Таква насиља не могу да постану калем и сигуран су промашај. А посебно је бесмислено да сада кад је, после суманутих и понижавајућих плъчкашких транзиција, сваком видљиво оно што је Зиновјев резумео пре четврт века. Поразно је и кошта не знати да „западна идеологија комбинује и меша идеје зависно од *својих* потреба. Једна од таквих идеја је – западне вредности и начин живота су најбољи на свету, иако за већину људи на планети те вредности имају погубне последице“ (Зиновјев, интервју Фигароу, 1999). Ко од нас боље зна да је уз бучне објаве њихових донација ишао наш строглави пад – и економски, и морални, и професионални.

2.

Данас је популарно да се говори о „неолибералном разарању“, а да би се то раздвојило од либералног идеала. Мислим да је већ важно разумети да свет данас нема проблем тек са постлибералним мутантом који је назван неолиберализам и да је то тек кијавица после које ће наступити либерализам здрав и моћан. То није реално. Капитализам је, као што је рекао економиста Ернандо де Сото, „успео само у одређеним земљама и нигде другде“, јер је он и створен у западном свету да би подигао „богатство народа“, али њихових народа. Други народи ту служе тек да би им се нешто узело а за то плаћало – великим обећањима: кад будете паметни као ми, бићете и богати као ми. А дотад, плаћајте данак својој глупости.

А ми смо данас суочени управо са дубоком кризом баш оригинала – либерализма, либералне идеологије. Те кризе су цикличне и законите, од 1848. до 2008. Једина посебност је што ми данас имамо проблем с позним капитализмом – и питањем: да ли ће капитализам преживети и ову кризу. О његовом крају увелико се расправља. При том то више није само тема марксиста.

Све основне структуре тог друштва (оних пет: држава, економија, религија, породица и образовање) су у дубокој кризи. У земљама с Периферије (а то смо ми!) те кризе су разорније и видљивије. Ми,

такви какви смо, служимо и да смањујемо терет кризе Центра, а онда нас они програмима међународних организација под западном контролом и инструкцијама из докумената који оправдавају западну хегемонију, цинично подржавају у том самоубилачком напору. И зато се људима из опљачкане и разорене Периферије криза Центра доима као подношљива. И многи од њих би се прикључили мигрантској колони.

3.

Србија је одличан пример државе у тој самопоништавајућој улози.

Српска држава данас је у несuverеном стању. Да не кажемо окупираном, јер би то било чистије стање и лакше бисмо детектовали проблеме и непријатеље. Наше стање лепо је описује Зиновјевљева кованица – *колинџална демократија*. Партијска структура из које се регрутује власт више брине о спољним захтевима који се често претварају у наредбе, него о интересима својих презрених грађана. Војска, стуб и симбол државе, која је некад била на самом врху народног поверења, данас је организација која се одриче свих својих знања и успеха, пензионисала је најспособније и испуњава шизофрене политичке потребе.

Српска привреда нема никакву стратегију, нити самосвојан оперативни план. Она дела под директоном контролом ММФ. А тај однос је циничан до размера потпуног поништавања здравог разума: и сам ММФ јавно се одрекао Вашингтонског консензуса, симбола светске кризе, штедње до самоубиства, али се он крајње доследно примењује у Србији. Уз усклике о напретку и достигнућима економског прогреса иде неумољива чињеница – Србија је постала земља Четвртог света. И ту се укорееује, без икакве реалне наде о промени.

Српска породица је потпуно демолирана. Број новорођене деце је одавно пао испод нивоа прости репродукције, али то није крај падању. Начин живота је подривен, а симболичке антипородичне поруке увелико превазилазе и западне – од драме око геј-парада, карактеристичних за све традиционалне народе, Србија је за пар

година постала земља чији канцелар, формално први политичар, припада ЛГБТ популацији и популаризација тог опредељења тако се диже до нивоа државне акције. Канцеларка путује са својом „женскијом половином“ на финале европског првенства да спортистима честитају трофеј. Не, тога се нису могли сетити ни „надреалисти“.

Српско образовање, четврта од основних друштвених структура, сведено је на „државни трошак“ о којем ММФ даје директна упутства – колико да се одваја буџета, како да се деле плате. Реформе којима се, без икаквог плана и стратегије, подвргава тако важан друштвени сегмент немају никакав ниво осмишљености нити циља. Недавно узимање „швајцарског модела“ у законски оквир прошло је без икакве јавне дискусије. Аргументи оних који су га наметали нису одмицали даље од кафанских досетки.

Једина, од пет кључних структура, а која у Србији није доживела потпуно расуло је – религијска. *Српска православна црква*, стално нападана и споља и од унутрашњих НВО-структура, са многим својим слабостима и политичким трговинама, ипак, остаје као тачке „последње наде“. И суочени с њеном улогом стојимо пред сликом као у време петовековне Отоманске окупације, кад није било ничег а вера је сачувала све. Ето, историја се понавља – као фарса. „Болесник из Брисела“ сваким даном губи снагу, али наши „реформисти“ у томе виде моћ. Колико дуго ће се чекати Карађорђе и устанак питање је без јасних обриса.

4.

Проблем с нашим реформаторима је само делимично у томе што узимају моделе који нису за овдашње тло. Потпуно увучени у свој безгранични осећај инфериорности - што их код западних амбасадора и обавештајних заједница и квалификује за наше вође - они уопште и не помишљају да је то што они нама “имплементирају” већ одслужило своје и у - Центру.

Озбиљни зналци кад говоре о школским системима Запада говоре о кризи и ризику да он ствара „корисне машине“ а не људе за здраво друштво. Али то не стиже до ушију српских компрадорских реформатора.

Школа је изгубила готово све од свог изуетног сјаја. Нико више не верује да је она меритократска - да свима на почетку живота даје исте шансе и да се у њој млади људи спремају за најозбиљније друштвене улоге. Она одавно нема ту способност да њена диплома утиче на функционалну расподелу улога у друштву. Диплома јесте улазница у игру, али где ћете се сместите зависи од подршке оних који су већ обезбедили добитничка места у друштву, пре свега породице. Ако је Америка могла да показује како је Абрхама Линколн кренуо из брвнаре и ношен сопственим талентима и способностима стигао до Беле куће, у овом времену модел је Џорџ Буш млађи, где све линколновско изгледа као митско предање, које се не држи координата баналне реалности.

Још 70-их година прошлог века немачки социолог Улрих Бек је западно друштво дијагностицирао као „друштво ризика“ у свим сферама, а школе је видео „аветињске железничке станице“ у чијиме „чекаоницама за возове без возног реда“ долазе млади људи оперисани од сваке здраве наде. Држава која је своје грађане претвориле у потрошаче нема моћ да то стање промени него се сналази претварајући школски систем у „забавиште за децу и омладину“. У том друштву које се звало „друштво благостања“ сада се успостављају гета иза којих се „нижу статусне групе одређене на живот преманентне незапослености“. Од великих идеала о узвишеном обарзовању и меритокрастком принципу остале су само сенке иза којих се незаинтересоване младе генерације држе сталним опадањем нивоа учења и „од основне и средње школе се очекује да буду што забавније, да са начином излагања, оцењивања, наставним садржајима, читавим школским курикулумом, школа и наставници приближе неком просечном ученичком ниову способности памћења и концентрације, уместо да циљ буде подизање и развијање тих и свих других квалитета ученика“ (Милић).

Пред школом су од почетка постављани велики циљеви – да у процесу продужене социјализације, после породице, припреми младе људе за *улазак у стварни живот*. Дакле, она је „фабрика људи“ а не штанц-машина вариоца, обућара, банкарских чиновника

или помоћних радника „на даљину“ у дигитализованој светској подели рада. То да се обучите неким вештинама на радном месту никад није био први и најважнији задатак школе. А данас у свету манипулације и „дигиталног ропства“ то делује као пут у самопоништавање. Парадокс овог времена је што људима никад није требало мање времена да се обуче вештинама – поред компјутера, робототизованих процеса рада – а школа се под утицајем корпоративног капитала своди на мајстора који подучава шегрта. Безусловно пристајање на такве парадоксе је историјски скупо.

Школа из модела „глобалног покрета образовне реформе“ служи да удаљава младо биће од креативног, критичког и слободног гледања на свет око нас. Иза великих начела и цитата Џона Дјуија и Т.С. Елиота тече река „скривених курикулума“ чија је улога да репродукују радну снагу: послушну, марљиву, зомбирану. И уплашену за своју судбину у свету застрашујуће непрегледности. Капитализам и просветитељство су прешли пут од основог приступа који сеже до Вилхема фон Хумболта (1767-1835), пруског министра просвете, а који је „инспирисао Џона Стјуарта Мила - да је потреба за креативним радом и радом под његовом контролом у коренима људске природе и да то би морало постојати у основи сваког пристојног друштва – стигли до поништавања свега хуманог у човеку, а што се своди на „ћути и ради“. Али, у том друштву то се и даље не чини тако брутално. Српски реформатори се не либе да се тим – хвалишу.

5.

Никад се овде са толико бестидности није односило према – једнакости. Српско друштво је у својој историјској суштини егалитрано, плус у ове реформе смо ушли из социјализма где је једнакост начело. Наше реформе подразумевају ликвидацију те вредности која из хришћанства, основа наше цивилизације. “Дух комунизма, религија и филозофија комунизма су нешто антихришћанско и антихуманистичко”, писао Николај Берђајев тридесетих година прошлог века, човек за кога се не може рећи

да су га болшевици мазили, “међутим, у социјално-економском систему комунизма постоји већи удео истине која је у потпуној сагласности са хришћанством, у сваком случају тога је више него у капиталистичком систему који је *најдубље антихришћански систем*”.

У још релативно здравом западном друштву седамдесетих година чињен је велики напор да школа постане место „једнаких шанси“. Најозбиљнији мислиоци тог времена – од Ивана Илича, преко Гинтиса и Боулса, до Пјера Бурдије – су осветљавали двоструко дно система, који се копрцао и обећавао а одржавао неједнакост, јер је то суштина тог система. Наши „реформатори“ су се бацили на немилосрдно уништавање система који је у себи имао неке димензије једнакости. „Знамо да се у друштвима веома високе неједнакости друштвене привилегије преносе директно на потомство и да у таквим друштвима нема међугенерациске мобилности“, каже Бранко Милановић водећи истраживач проблема неједнакости у савременом свету. „Велики број људи никада не добије прилику да допринесе друштву својим радом или талентом или на други начин, просто зато што нису имали довољно новца да то покушају“. А и у систему који смо поништили и „послали на ђубриште историје“ сиромашним је систем стипендија, организација школског система и студентског живота омогућавала да досегну највише ниовое знања.

У име пљачкашког приватног школства, по цену уништавања сваког квалитета, основе укорењеног школског система се разара и потапа. Знање је постало питање исплата, а не учења и развијања процеса сазнања. Стварају се школе које за новац не стварају децу која су доминантна у знању, већ у издвојености од обичног света. Акцент је на модерном дизајну столица на којима они седе, храни за доручак и ексклузивним екскурзијама, а не на стицању знања. Последица тог системског лудила, да су - у земљи у којој се преузетнички бизнис своди на рестлове – млади најчешће бизнисмени. Чак једна трећина њих у последње две деценије је учило за дипломе за менаџство. Пошто знање не води ка послу, те

дипломе ће послужити деци богатих, а сиромашни ће их држати у рукама као промашене инвестиције које могу судбоносно да одреде њихов живот.

Школа од наде за превазилажење неједнакости у друштву постаје сепаратор који одваја „наше“ од „ружних, прљвих и злих“. Из школа су некад излазили интелектуалци – којима је друштвена добробит највиши циљ, а данас помињање друштвене добробити у Народној скупштини звучи као неподобна саблазан.

Такав систем може да опстаје, али не може да траје. Искрено поверење друштва у њега се претвара у страховање и напрегнутост. То се, наравно, мултипликује у друштвима с Периферије. Систем који не функционише у Центру, по ободима губи смисао.

6.

Има томе четири деценије како је социолог Пол Вилис кроз студију спроведена у малом енглеском индустријском граду показао да постоје групе ђака који школи уопште не верују. Главна је било да се бежи са наставе, хвалили су се како месец дана нису пупнули књигу, ометали су наставу; *контрашколска култура* је уздизала вечерњи излазак, цигарете и пиће, иронично и шаљиво причање о школи било је једини начин на које се она помињала; „мангупи“, како их је Вилис назвао, држали су се – што би се данас рекло – секситички, мушки а „штребере“ су цинично звали „бабама“. Студија *Обрзовање за рад – како деци радничке класе следеју послови радничке класе (Learnig to Labor – How working class kids get working class jobs)* показивала је да ђаци нису филозофи и социолози, да нису читали Ивана Илича, Гинтиса и Боулса, али да „знају судбу и све што их чека“.

Увек је било „мангупа“ у школи и увек су „штребери“ били добра деца али слаби другари, али опстајало је уверење да је каква таква је школа – добра. Боља од многи других структура у друштву. У српском друштву сви су знали стих великог песника: *Од колевке па до гроба, најлепше је ђачко доба*. Међу најчитаније књиге на српском језику спадале су оне о „магарећим годинама“ и „лајању на звезде“.

Не знам какво је стање у малом индустријском градићу у Енглеској, али у Србији – „мангупска револуција“ је победила.

Број изостанака са школских часова у српским школама иде до преко 200 часова по ученику. Најизраженије је у стручним средњим школама. То нису дани изостајања, већ месеци. То би морало да остави последице по знање ученика. Јер школа је место где би, по логици ствари, учитељ требало да научи ученика неким знањима и вештинама. Ако нема контакта учитељ-ученик нема резултата.

Али, не и у српској школи! Што деца мање иду у школу, то су оцене више. Број „вуковаца“ стално расте. Од почетног стања кад их је у генерацији било двоје-троје стигли смо до тога да је сваки седми ученик у Србији вуковац. А сваки други ђак у Србији је – одликаш објавио је Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. То води потпуној деградацији оног што је имало свој значај – дипломи. Шта вам у таквом стању значи диплома?

То је као кад би од сто деце која пикају лопту неко очекивао да ће их петнаест постати – првотимци „Црвене Звезде“. Ко би у то поверовао. Али кад прочитамо како је од 109 осмака у једној школи у Лесковцу 30 било „вуковци“ то на нас неће произвести никакав утисак. Тек смешак. Па ми живимо у држави у којој је дојучерашњи председник набавио диплому на начин за који је и инфлација „вуковаца“ озбиљан процес.

7.

Наш школски систем је као сепса у друштвеном организму. Вратимо се сад изостанцима са школске наставе. Већина тих изостанака је – оправдана. Формално. Постоје потписана оправдања, хиљаде и хиљаде папира, који то потврђују. То значи да је иза одлуке малолетног ученика да иде и зија по граду стао пунољетни родитељ и пристао на лаж. Нема тог друштва које лаж не узима као нешто што би требало одбацити, па и санкционисти. И по закону. Није досад постојао образовни систем који би се хвалисао да је усвојио орвеловску иронију – о лажи која истину чини непотребном. Наш се још не хвалише, али – живи по том принципу.

Пратимо даље ток – ђачких оправдања. Потврду за дупло подржану лаж издаје трећа особа – лекар. Читава једна професија чији је друштвени статус посебан учествује у томе. Пошто се ради о хиљадама и хиљадама исписани и печатираних папира, лаж постаје епидемија. А пошто то траје, без наде да ће стати, то постаје ендемични феномен. Читаве генерације расту у баруштину лажи.

Са лажном потврдом родитељ, сад већ и бестидно, иде код наставника који узима папир и ставља у фасциклу. Принуда и лицемерје. А онда, о том „успеху“ директор школе извештава министарство.

И док нови Левијатан незауостављиво расте, у друштву се с времена на време заподену жустре расправе како да му се стане на реп. Да се донесе закон, који ће отежати пут оправдања. Али пошто деца и њихови родитељи нису разлог распада оваквог школског система, ни закони не могу бити лек. Тако лаж надраста и саму себе. „У време универзалних превара рећи истину је револуционарно дело“. (Орвел) Више се о смислу и истини и не постављају питања. Иза општег распада имате профитере који министарство и државну структуру држе као смоквин лист. Нешто се мора чинити. Што је мање делотворно то боље по реформаторе, они могу да започни нове реформе. А ту се увек нађе нека надокнада.

Без зазора и друштвене одговорности се производи, као што је говори Улрих Бек, неки нови „постмодерни лумпенпролетаријат“.

8.

У таквом свету све бесловесности постају нормалности. Готово да нема циничнијег метода пљачкања становништва од предаје странцима и локалним помоћницима да штампају уџбенике. Држава је утемељила и организовала великог издавача који је уз малу провизију, јер је продаја обавезних књига посао малог ризика, штампао може се рећи квалитетне уџбенике. А онда је, под притиском пријатељског и прогресивног либералног система, од тога створено тржиште без монопола.

Настала је трка у којој је корупција, мала али слатка – директора школа и наставника – постала додатак на мале плате. Маржа је

отишла на 30 одсто цене. Никаква озбиљна организација не може да издржи трку са фирмама у чијем пословању је „давање процента“ кључни инструмент. И данас имамо монопол, али не више државне фирме, него – страног произвођача уџбеника.

Државном издавачу је несебично остављено да штампа непрофитабилне уџбенике за националне мањине, а страни корпоративни капитал од друштвене сврхе ствара енормне профите. С другу страну, шта ће бити са садржајем уџбеника. Не очекујете ваљда да ће се у дужем периоду немачки издавач бавити гајењем српске традиције. Да ли је могуће да постоји тако наиван ум? И већ смо имали искуство са медијима које су купили странци. Уређивачке политике су прерађене до самопоништавања медија. С уџбеницима то је још страшније. Како год их страни издавач преправи они имају осигураног домаћег купца.

Прича је врло тужна. И потпуно осликава колонијални статус српског друштва.

9.

Има ли решење?

Што се историје тиче, решења увек будне. Или, нестају ону који нису способни да се у том „току нужности“ снађу. Ми себе не доживљавамо као некога коме је истекао историјски рок трајања. С обзиром каквим смо притисцима изложени у последњих четврт века, извесно је да нас тако не доживљавају либерални „владари света“ чија је моћ у опадању.

Унутрашња промена која ће удаљити компрадоре од могућности да они одлучују о круцијалним стварима за ово друштво. Корените промене!

Важно је разумети да они који сада имају моћ „бирају“ методе којима ће се ово разрешавати, и они морају бити свесни своје одговорности за оно што раде.

У ово доба наталоженог досад незапамћеног незадовољства, јер је „светска сцена која је одшкринута 1989, ослободила потенцијал патње и беде, неправде и злоупотребе моћи, експлоатације и неправде, што би могло да поризведе еквивалент од најмање

петнаест револуција какве су биле француска 1789 и руске 1917“ (Фузаро) ваља се суочити с могућношћу „крајњих решења“.

Нећу се овде позивати на Лењина – непродуктивно је и производи погрешан утисак да то време није ни требало промене, него да је издалека стигао оклопни воз и једноставно истоварио револуцију и пустио је низ Русију, као кугу. *Revolt is the right of the people*, говорио је Џон Лок у XVII веку, сажимајући метаправо на самоодржање народа који је егзистенцијално угрожен.

Сведено у данашњи контекст, либерални свет је суочен са нужношћу да прерасподељује друштвени производ и чини што-шта за *једанкост*. „Једина могућност за поновно цивилизовање друштва и детоксикацију политике лежи у новом политичком покрету који ће у име новог хуманизма зауздати горућу неправду произведену класним ратом. Судећи по суровости са којом је третирао сенатора Бернија Сандерса и лабуристичког лидера Џеремија Корбина, чини се да се либерални естаблишмент таквог покрета боји много више него Трампа и ‘брегзита’“, констатовао је крајем 2017, Јанис Варуфакис, светски познат грчки економиста.

Очигледно, ово реформе поправити не могу. Већ четврт века дајемо шансу реформаторима „свих боја“. А опадање се неумитно наставља. Они гурају народ на – отпор.

Прво, логика друштвеног процеса је да се „пасивна резистенција“, како би се могло описати тренутно подношење хаоса, корак по корак подруштвљава и организује незадовољнике у покрете и фронтове. Просветни радници су ту један од групација која предњачи у показивању свог неслагање јасно, одлучно и – упорно.

Друго, важно је разумевати и то да нећемо стање променити сами и једини, али свет је у сличном полажају и убрзано се развијају нерасположења према систему. Овакво стање опстати не може. Савезника ће бити, ако се ми будемо борили.

И, треће, важно је разумевати, да оваква стања нису први пут у српској историји. И готово да би се могло рећи да је било и опаснијих историјских ситуација. Мудрост решавања великих

проблема у преломним временима је способност да стрпљење буде такво да препознаје „прави тренутак“ и да се буде истрајан. И да се буде спремно на све профиле решења.

Цитирана литература

Берђајев, Николај (1989) *Извори и смисао руског комунизма*, Београд: Књижевне новине

Зиновјев, Александар (1999) *Двадесет и први век биће најстравичнији до сада*, интервју паришком *Фигароу* дат у Берлину пред повратак у Русију, <http://www.intermagazin.rs/prorocanski-intervju-aleksandra-zinovjeva-iz-1999-godine-21-vek-bice-najstravicniji-do-sada/>

Кољевић Б, Фузаро Д (2016) *Устанак европских народа*, Београд: Филип Вишњић

Милић, Анђелка (2007) Порордица, школа и млади у глобалним и ликалним транзицијским кретањима, у *Сарадња школе и породице*, зборник, Београд: Институт за педагошка истраживања

Milanovic, Branko (2017) Globalisation, Migration, Rising Inequality, Populism..., Social Europa, 1 December 2017, <https://www.socialeurope.eu/globalisation-migration-rising-inequality-populism>

Nusbaum, Marta (2012) Ne za profit: zašto je demokratiji potrebna humanistika, *Reč*, časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja, Београд: Фабрика књига

Varoufakis, Yanis (2017), The High Cost of Denying Class War, Project Syndicate, Dec 8, 2017, <https://www.project-syndicate.org/commentary/class-warfare-fuels-trump-and-brexite-by-yanis-varoufakis-2017-12/english>

Willis, Paul (1981) *Learnig to Labor – How working class kids get working class jobs*, Columbia University Press

ПЕТАР СТАНОЈЛОВИЋ МЕДИЈИ И ОБРАЗОВАЊЕ

“Из старих фресака нова туга веје, ништа није пропало кад пропало све је”-стих је песника Рајка Петровог Нога, и оксиморон, смислена бемсилаца, која најбоље илуструје ситуацију у којој се налазимо.

Као човек, који је много времена провео у професији редитеља и који је моделовао, правео системе како у креативном, тако и у технолошком и продукционом смислу, питам се да ли су медији најбољи терен за бављење културом и уметношћу?

С једне стране медији делују као супротни, антиподни терен, јер они одавно нису слика онога што бисмо желели да кажемо и са чим бисмо желели да се идентификујемо, док су са друге стране медији једини канал, једино оруђе комуникације, и из тог разлога су и те како потребни.

У таквим околностима, приморани сте да ходате по ивици сечива, не знајући на коју страну ћете да претегнете-да ли је то страна либерализма и левице, деснице, капитализма и свих тих “ИЗАМА” који су нам трасирали прошлост, садашњост и усмеравају будућност.

Изузимајући све те поменуте околности, можемо рећи да се, парафразирајући Фукујаму, налазимо у једном постисторијском времену.

Шта за човека и нас који смо конзументи односно створитељи медија, значи тај крај историје?

Медији су заиста онтолошка категорија. Постојали су и пре телевизије, екрана и мобилних телефона. Наравно, њихова перциптивност је била другачија, самим тим што су се на други начин комуниколошки обраћали нашој стварности и генерално јавности.

Ми данас причамо о глобалном, масовном појму медија, док смо некада имали локална жаришта, која су их у то време представљала.

Као прве медије,можемо сматрати цртеже из пећина Алтамире, који су акумулирали сазнања, искуства, обједињени у једну слику, која је била преношена на будуће генерације. У наставку незауостављивог историјског напретка медији су били главе породице, односно огњишта. Окупљена око најчешће најстаријег члана, породица, од онакве каква је била у племенским заједницама, до савремене породице, добијала је од њега важне информације и поруке, које је примала, усвајала, ширила...

Саборност тог тренутка била је саборност сазнања, а поруке су се шириле из породичне заједнице у локално друштво, па самим тим и на шири ниво.

Дуго смо учили од наших ближњих, од оних који су доносили искуства, што етичка, што естетска, што животна, цивилизацијска, вредносна, а касније смо у једној кутији, која нас је такође сабирала на један породични круг, добијали сазнања из неког другог света.

Дошли смо до те кутије, дошли смо до искуства које долази као прозор са погледом на улицу сваколиког света, сабирали смо се око ње, јер их за разлику од данас када их имамо у свакој соби, тада није било много.

Саборност огњишта, историјско тумачење знања преко најстаријег и накискуснијег члана који је преносио информације даље, свело се на отворено либералиније тржиште, на либералнији и наизглед отворенији простор, где су некакви телевизијски канали давали нека нова искуства, неку нову комуникацију.

Не много дуго после тога ми можемо из овог тренутка да причамо да је телевизија, као и филм, дубока историја. Новим генерацијама, такозваним ипсилон генерацијама телевизија већ делује смешно, јер долази до опште персонализације садржаја. Дакле од саборности на огњишту до касније телевизора и главе породице у чијим рукама се налазила моћ у виду даљинског управљача, долазимо до питања неолибералног.

Кажу да је даљинки управљач најдемократичнија творевина човечанства, најлибералнији принцип деловања-ако вам не одговара, промените канал. И ви живите у идеји да заправо имате избор и тај осећај слободе, та могућност избора је јача од природе самог избора.

Даљински управљач је у ствари нека врста инфантилности међу нама, осећаја да и ми имамо игру избора на коју нас у ствари терају они који нам избор нуде, па се често и ми на телевизији која је најрепрезентативнији медији у овом делу Балкана, питамо како то раде на Националној географији, на Дискаверију и тако даље, али управо су ти системи најбољи модели неолибералног утицаја на друштво. Управо су они најјаче оружје за пропаганду западног света, који наравно ценимо и поникли смо на њему, али чињеница је да је историја света постала историја запада, док је историја истока само појединачна изборна егзотика. Дакле, историја потиче искључиво из западног друштва, чији је неолиберализам главна готово метаболичка идеологија.

Погодно тло за прављење таквог система вредности, је раздвајање етике и естетике. Супстрат основне три јединице културе једног народа су управо филозофија, религија и уметност. И у филозофији, и у религији и у уметности спој етике и естетике је заправо врхунац квалитета у сваком смислу. Раздвајањем лепог и доброг, ствара се погодно тло за неолиберализам, јер више није важно да ли је оно што је лепо добро и обрнуто, а то је кључно питање.

У једном општем манипулативном систему када више немамо јединство тог двојства које је било суштина свакаког стварања, дањински управљач и медијска слика, која је најчешће бескрајно банална или прилагођена, а још чешће инклузивна, што је данас веома популарно, говоре у прилог томе да је Чомски у праву када каже да је један од десет модела манипулације, којом се користе медији и генерално неолиберализам, обраћање инфантилним језиком.

Понуда закључка односно истраживања тих његових 10 тачака, као главни проблем издваја немогућност одређивања и селекције важног и неважног.

Шта је суштинско демократско друштво даљинског управљача направило?

Направило је тај проблем, тог лажног демократског избора где је и сам морал питање избора, а када на све то додамо и често употребљавану фразу да о укусима не треба расправљати, којом релативизујемо и либерализујемо било какву врсту квалитета, не чуди што нам долазе генерације којима ништа није важно и којима је све свеједно.

Зар нису управо медији гласноговорници свих ових критеријума? Где стоје поруке да је добро бити добар, где су објаве о томе да правда тог односа постоји, да је добро бити образован..чему вам то служи, када у сваком случају имате изборе?

Погледајте ту општу естетику ружног, погледајте живот у ријалитијима, који су нам доказали да је он могућ, самим тим што одређени људи стварно тамо живе.Нико се више не бави природом ефемерности личности. Човек се током своје историје утирао свим својим стваралачким појмовима, свешћу, креативношћу, да остане бесмртан, да би био упамћен, због чега је између осталог и настала уметност. Данас више нема тих потреба, данас више нема потреба чак ни за белегом на гробљу, јер он није важан...Мој живот није важан, када ја престанем да га живим.

Шта је решење?

Персонализација је дала врло занимљиву могућност, да ви можете из било ког дела земаљске кугле са врло мало средстава, која се углавном своде на један мобилни телефон, заиста да промените свет. Можете послати фантастичну поруку, која може да расплаче некога у Аустралији, да покрене некога у Француској... ви можете креативношћу решити многе проблеме, па макар и најкомуналније могуће да се рецимо испред ваше зграде направи нека врста парка. Активизам више није у историји, револуцији и крви. Лично

гарантујем да је данас Гаврило Принцип млад, он би био блогер или јутјубер. Пуцањ није било убиство, то је била медијска порука. Тада је то било алат.

Активизам ће спасити свет. Субверзијом, можете променити ове погрешне вредности. Можда је прошло време да кажем да ће лепота спасити свет, али могу да кажем да ће то учинити креативност, зато што се креативност данас користи обличјем ументости и естетике као такве у свакој пори друштва.

На крају, завршавам такође оксиморонски, парафразирајући оца Тадеја који каже да постоји 13 нивоа на путу до пакла. Када дођете до осмог нивоа више нема назад. А шта је осми ниво? Када ствари које су ненормалне, почнете да прихватате као нормалне.

**УСПОМЕНЕ НА ЉУБУ
ПРОТИЋА**

ВЛАДИМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ
СВЕТОСАВСКИ СРБИН ЉУБОМИР ПРОТИЋ:
УМЕСТО ВОШТАНИЦЕ
ЦРТЕ ЖИВОТА

Ове, 2016, на Никољдан, у Господу је уснуо професор др Љубомир Протић. Рођен је 1943. године у Врхпољу крај Дрине, у близини Љубовије. Био је потомак угледне свештеничке породице, због које су и добили презиме Протићи. Први свештеник из лозе Љубомирове почео је да служи Богу и роду око 1630. године. Деда му је био војни свештеник, који је са србском војском прешао албанску Голготу. Од малих ногу васпитан је у вери и родољубљу, који су чинили саму срж његовог бића. Никада није био члан комунистичке партије, нити је крио своје религиозно опредељење. Венчао се са супругом Љубицом у цркви средином седамдесетих година прошлог века, кад је „гуја гују за реп уједала“, иако је већ био асистент на Природно – математичком факултету, а то је, у оно време, могло да му угрози напредовање у струци. Духовна неустрашивост га је ставила под покров Божји, и он је изградио успешну каријеру, без обзира на комунисте и њихова шкргутања зубима. Био је редовни професор и декан на Математичком факултету у Београду, дугогодишњи директор Математичке гимназије у Београду, директор Завода за унапређивање васпитања и образовања Републике Србије, помоћник министра просвете, члан Савета Епархије београдско-карловачке СПЦ.

Овај човек Божији се, међутим, није бавио само науком и педагошким радом, што му јесте био животни позив. Он је, као неко ко је схватио да се не може живети без ближњих, и да је дужност сваког интелектуалца да се за њихово добро бори по мери својих снага, у јавном раду непрестано био на трагу истине и правде. Тако је, деведесетих година 20. века, био један од сарадника извршног националног часописа „Држава“, из кога је чланке објавио у

својој књизи „...рекох...“ А када је власт западних стављеника, тзв. „Досократија“, завладала Србијом, Љуба Протић је ушао у херојску борбу за одбрану просветног система од урушавања које су му наменили Сорош и сорошоиди. У време Гаше Кнежевића, Љуба Протић је био директор елитне Математичке гимназије у Београду, и, својим ставовима и изјавама, трн у оку рушитељима школства у нас.

Када је Љиљана Чолић постала министарка просвете, и за кратко време успела да поправи најтеже штете које је систему нанела Гашина гарнитура штеточина, Љуба Протић јој се придружио у борби, откривајући јавности шта се дешавало „иза кулиса“. Тако је 18. јуна 2004. у „Вечерњим новостима“ изашао текст о једној од последица њиховог разорног рада, „Реформатори уништили библиотеку“: „Велики реформатори и творци нове српске школе уништили су библиотеку са око 26.000 наслова. Библиотека Министарства просвете и спорта нестала је само једним потезом бившег кабинета Гаше Кнежевића. Уместо да буду на полицама, ове књиге данас испуњавају картонске кутије мемљивог подрума у Улици Драже Павловића.

Под изговором тадашњег помоћника министра просвете Тинде Ковач Церовић да је библиотека застарела, надлежни су позвали момке из студентске задруге који су књиге покупили у кутије без икаквог реда и спустили их у подрум где је до тада била штампарија. У једном дану нестале су и библиотеке и штампарија - кажу у Министарству просвете. - Језиво је било и гледати како књиге испадају из кутија, које су момци бахато вукли низ степенице. А, било је ту литературе која је била неопходна великом броју просветних радника у Србији. Неке од тих књига није имала ни београдска Универзитетска библиотека, а да не говоримо о осталим библиотекама у Србији.

Једна од највећих стручних библиотека на Балкану имала је и јако добро урађену каталогизацију. Ни то није сачувано. Иако су се надлежни позивали на застарелост литературе, чињенице говор нешто друго.

- У периоду између 1999. и 2000. године фонд је обновљен, а и раније су у библиотеку стално стизала нова издања. Тужно је што су у том премештају нестали многи речници, енциклопедије, лексикони... То је ипак некеме требало - огорчени су запослени у министарству.

Простор библиотеке уступљен је тада Одељењу за школско развојно планирање и Светској банци, које се и данас налази тамо.

- Садашње власти покушавају да нађу начина и средства да библиотеку оспособе, али у овој материјалној оскудици тешко је то урадити. Требало је реаговати на време, па књиге преселити у Педагошки музеј или у неку од школа у центру које зврје празне. Ти „вајни књугољупци” су то морали знати - завршавају своју причу људи из министарства.“ Символички књигоцид, с циљем распемаћивања Срба и њихове деце, уочен је и обелодањен. Љубомир Протић је свим својим бићем устао против гашистичког варварства.

Касније је борбу наставио сарађујући и са Унијом синдиката просветних радника Србије, и као челник Завода за унапређење образовања и васпитања. Увек се одазивао на трибине које су се бавиле будућношћу нашег школства. Руководио се најдубљом хришћанском човечношћу, која није била спремна да ђаке преда на растрзање убицама дечјих душа.

Директор једне школе који је преживео нацистички концлагер, новим наставницима своје установе давао је следеће упутство:

„Поштовани наставниче! Ја сам један од малобројних који је преживео концентрациони логор. Моје очи су виделе такве ствари које нико не би требало да види: гасне коморе које су конструисали и изградиле чувени инжењери; људе које су отровали високообразовни лекари; дојенчад које су убиле квалификоване медицинске сестре; жене које су спалили дипломци средњих школа и универзитета. Стога ја не верујем у образовање. Моја је молба: помозите ученицима да постану човечнији. Плод вашег рада не сме

бити учени друштвени шљам, висококвалификоване психопате, образовни Ајхмани. Читање, писање, аритметика важни су само ако нашу децу учине човечнијом.”

Те речи је могао да потпише и покојни Љуба Протић.

МИЛОШ ПРИЖАНИН СЕЋАЊЕ НА ПРИЈАТЕЉА

Седамдесетих година прошлог века, вежбе из нумеричке анализе, студентима кибернетике на Природно-математичком факултету у Београду, држао је млади асистент Љуба Протић. Нетипичан млади доктор, опуштен и увек спреман на нормалну комуникацију, са изгледом и гласом филмског глумца, одударао је од осталог наставног кадра. Нумерика је и иначе забавна математичка дисциплина, а Љуба Протић ју је чинио још занимљивијом. Ту се израчунава све могуће – било који корен из било ког броја, логаритми бројева за разне основе, тригонометријске функције ма ког угла, решавају се најразличитије једначине и сви други могући проблеми који почињу са: „Израчунати...“ Љуба Протић нам је открио како су Бригс и Непер 1614. и 1617. године направили прве логаритамске таблице користећи механичке рачунске машине, које је први изумео Паскал, а какве су, сличне стајале нама на клупама. Те машине – марке ODHNER и CALCOREX, са побољшаном соц-реалистичком варијантом, која се звала Загреб, личиле су на велике касе, које су звониле са сваким обртом ручица. И са њима смо све рачунали, користећи поступке рекурентних формула. Ради се о методама, које су итеративне – понављају се кораци са све тачнијим решењем. (Рекурентан значи: поново важећи, а итерација – понављање. Највећи српски математичар друге половине 20ог века, Ђуро Курепа, који је иначе говорио све важније европске језике, за такве поступке измислио је српску реч – опетовање!)

Љубомир Протић (1943,Љубовија – 2016, Београд) уз несумњиви углед који је уживао у стручним, математичким круговима, издавајао се и ширином интересовања, организационим способностима и посебним шармом и духовитошћу, која није својствена математичарима. Најбољи студент у нашој групи, био је

Синиша Врећица, садашњи редовни професор ПМФ-а у Београду. Њега би Љуба Протић, а да ми не знамо да ли греша случајно или намерно прозивао са: „Хајде, Торбица...!“ А уз смех који би следио, ишао је коментар Црногорца Шћепана: „Ајде, јадан, зна човек да си нека ћеса!“

Иако није био по вољи владајућим круговима задњих деценија (у ствари читавог живота) Љуба Протић је био и декан ПМФ-а, директор Математичке гимназије, директор Завода за уџбенике, чак и помоћник министра просвете. Ту је, замало, стигао свог деду, који је био министар просвете у предратној краљевини.

Када се на синдикалном небу Србије издвојила Унија просветних радника Србије, са Чачанима на челу, Љуба Протић је одмах препознао праве људе и од свег срца нам се прикључио. А луцидни надимак који нам је прикачио – Чечени, одсликава подједнако добро и нас и њега. Волео је да долази у Чачак, знајући да долази код својих, где је био вољен и поштован. Био је један модеран светски интелектуалац, али и традиционални хришћанин, са активним ангажманом у београдско-карловачкој митрополији, и другим српским црквеним круговима. Биће запамћен и као одличан шахиста, и један од најзаслужнијих организатора чувених шаховских турнира на Машинском факултету и традиционалних онлајн мечева Београд-Далас.

А у чачанској гимназији биће упамћен као драгоцен пријатељ, који ће нам дуго недостајати и кога ћемо се увек са бескрајним поштовањем сећати.

Његов студент: Милош Ирижанин, професор математике

ДРАГАН МАТИЈЕВИ ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ НЕСТАЈАЊЕ

У једном од дневника Борислава Пекића постоји текст о памћењу. Наиме, Пекић се пита како би изгледао свет у коме памћење не би постојало, у коме све што се догоди онога момента за будућност бива изгубљено. Да ли би у том свету могло да се живи, да ли би људска заједница могла да функционише? Сигурно – не, закључује Пекић, губитак памћења значио би и крај цивилизације и крај врсте. Заборављањем човек убија себе и другога у себи.

Следећи овај текст и размишљање са којим се слажем, хајде да покушам да се макар за тренутак одбраним од заборава, да сачувам бар део памћења и тиме одбраним себе од себе. Поготову сећање на људе који су блиски и драги, а наш професор Љуба Протић свакако је један од таквих.

Упознали смо се на трибинама и скуповима посвећеним српском образовању. Никада га нисам до краја упознао. Ништа нисам знао о његовој породици, навикама, интересовањима. Ништа он о мени, нити нас је то занимало. Али то површно познанство, готово естетско, било је довољан разлог да наши сусрети, не тако ретки, буду више него срдачни. Можда (неке) људе не треба сувише упознавати, јер понекад та близина уме да одбија.

Нас Чачане је посебно волео. Ваљда зато што смо се стално бунили, штрајковали, протествовали „ратовали“ против Министарства просвете, звао нас је Чечени. Наравно, нисмо се љутили. Ту његову сократовску иронију примали смо радосно, као благослов. Али због те борбености ваљда, позивао нас је, док је био директор Завода, у готово све комисије које су се бавиле проблемом наставе.

Негде крајем 2006. године одржавао се последњи састанак у Заводу посвећен реформи гимназијских наставних планова и програма.

У комисији су била и нас три Чечена. Тога дана састанку је требао да присуствује и министар просвете и неки од његових секретара и помоћника. Ту у Фабрисовој 12, где је и седиште Завода за унапређење образовања, налазила се једна мала кантина у којој су се хранили запослени у Заводу. Наравно, и ми би ту свратили, када год дођемо на састанак, јер су имали сјајне и јефтине шкембиће са качкаваљем. Тако је било и овога пута. Али због кашњења из Чачка, каснили смо и у кантину, па самим тим и на састанак. У том тренутку за сто долази Света, шеф сале и доноси телефон, каже, тражи нас Љубина секретарица. Добијамо поруку, рекао вам је професор да су сви стигли. Осим вас, и да вас чекају да почне састанак и да дођете када завршите са шкембићима. Жив срам нас је појео.

Након састанка који се завршио успешно и наравно без резултата, сва тројица смо пришли професору да се извинемо за своју провинцијалну бахатост. „праштајте, професоре!“ заваписмо. Прекорно нас је погледао и рекао: „Сви су овде важни, само су неки најважнији“.

Ох, колико смо га волели, као прваци остарелог учитеља, када не знаш да направиш границу између прекора и љубави.

Негде у децембру 2009. у чачанској Гимназији организовали смо научни скуп на тему „Образовање у Србији данас“. Било је доста сјајних учесника. Чак је дошла и Јасмина Вујић право са Берклија. Наравно, међу нама био је и Љуба Протић. Након дводневних предавања, представници Синдиката образовања Чачак, који су били организатори скупа, Љуби су у знак захвалности за велику помоћ српској просвети, поклонили Берђајевљеву књигу, мислим, „Дух и реалност“, али се добро сећам посвете: „Ако нешто чиниш за себе чиниш за пролазно, ако чиниш за другог чиниш за вечност“. О, како то пристаје овом човеку. Што би Лајбниц рекао, и та вечност, та бесконачност, сувише је слаб појам да искаже ту величину.

У јуну 2014. у хотелу Палас у Београду Унија синдиката просветних радника Србије славила је 15 година постојања те организације. Међу гостима био је и Љуба Протић. Заслужним

члановима и сарадницима дељени су пригодни поклони, како то обично бива. Љуба је требало да добије сат. Јавно је одбио да прими поклон од својих пријатеља, јер пријатељство је највећи поклон, али није одбио да га пољуби Јасна Јанковић, колегиница која је уз поклон давала и пољупце (пригодне). А била је, и још је, тако лепа.

Гест витеза, центлмена и естетике. *Звали смо га Љубав Протић.*

У касну јесен 2008. године позивам Љубу Протића да тражим помоћ. Мој син, који у Београду студира турски језик, окаснио је са условом за упис наредне године, па је зато пропустио расподеле за смештај у студентске домове и сад мора да чека да се неко исели из дома да би се он уселио. Пошто знам да контролу на местима у студентским домовима, од мог студирања до данас, има црногорско – сјенички- новопазарски ганг, место могу да добију само они који имају „јаку везу“. А Љуба је био и важан и утицајан у Министарству просвете. И замолио сам га: „ Помозите овом мом младом Турчину“. Већ у јануару добио је собу у Патрису. Након тога често се распитивао за „академску судбину“ овог мог студента турског језика. Негде, 2015. године срели смо се на неком скупу и он ме пита :“ Шта нам је са Турчином?”. Одговарам: „Баш је „упао“ у Архив српске православне цркве.“ „Па да, како би то иначе и урадили Турци сем да „упадну“, каже Љуба.

Но, и да завршимо онако како смо почели, у Пекићевом маниру, драматично, а како би другачије, што би рекао Љуба. Опет о сећању и заборављању. Зашто је западноевропска цивилизација у стању перманентне декаденције, духовног опадања? Зато што су Европљани биолошки стар народ. Са биолошким старењем иде и губитак памћења, заборављање, а са забором иде духовно опадање и нестајање.

ЉИЉАНА ЧОЛИЋ
ПРОФ. ДР ЉУБОМИР ПРОТИЋ (НАШ ЉУБИКА):
ТИХА ПОДРШКА И СИГУРНО УТОЧИШТЕ

Сећање на нашег Љубику почећу једном причом о рачуну, не зато што је он био врсни математичар, већ...

У култном филму и серији Монтевидео када је у свом ватреном такмичарском крштењу млађани Тирке у једном некоректном окршају надиграо чувеног Мошу Марјановића, доктор Андрејевић му каже: „Показао си да си добар играч, али не и добар човек, а понекад се синко, само то рачуна.”

Као присталицу ове најважније рачунице у животу, професора Љубомира Протића знала сам још пре нашег непосредног упознавања. Љуба је био једна од водећих личности часописа „Држава”, у коме сам својевремено објавила пар текстова. Но, наш први сусрет догодио се у кафани Коларац једног фебруарског преподнева 2004. године, непосредно пред избор нове владе Србије. Тада сам као особа предвиђена да ступи на чело Министарства просвете имала обавезу да изаберем и предложим своје најближе сараднике. Признајем да сам у том првом тренутку, и не само тада, осећала нелагодност пред чињеницом да ја треба да будем министар, а особа Љубиних година, способности, искуства и угледа мој помоћник али, шта је ту је. И сама сам врло нерадо и невољно прихватила функцију.

Професора Протића нисмо лако убедили да нам се придружи. Усудићу се да кажем да су нас исти разлози одбијали од оваквог ангажмана, а исти и определили да се понуђених дужности прихватимо.

Политичари од каријере нисмо били ни Љуба, ни ја (иако политички ангажована, о себи на тај начин никад нисам размишљала) али смо обоје били свесни да се од крста не бежи,

нарочито кад је реч о бризи за млади српски нараштај коме смо посветили свој животни професионални ангажман.

Овде ћу изнети једну, да тако кажем малу тајну. Непосредно пред гласање о влади у Скупштини Републике Србије пришао ми је колега са универзитета из супротног тора и „пријатељски” упозорио да никако не узмем Љубу у свој тим. То ме је подстакло да одмах одем код господина Војислава Коштунице и известим га да ћу Љубу узети, поготово након поменутог савета и препоруке, што је он апсолутно и безрезервно подржао.

Елем, тако је почела наша кратка, али веома садржајна сарадња, прво у министарском колегијуму, а затим међуинституционално после Љубиног ступања на чело новоснованог Завода за унапређивање образовања и васпитања.

У крајње одговорном, замршеном и деликатном послу, испуњеним безбројним препрекама, намештаљкама и искушењима у коме је наша заједничка борба против супротстављене стране често личила на окршај Давида и Голијата, између Љубе и мене није пала нијепријатна реч, није било ниједног размимоилажења у мишљењу и ставовима, а камо ли међусобице. Додуше, Љуба ни са другима није ступао у конфликтне ситуације јер је својим аргументима и мирноћом успевао без жестоких инцидентних мера да разоружа противника. И сад ми изазивају осмех неке од сцена у којима опоненти кипте, а Љубика их крајње смирено баца у очајање.

Из тог кратког периода од само шест и по месеци колико је трајала наша сарадња остало је обиље драгоцених успомена. Али, оно најлепше и највредније догађало се касније.

Имајући у виду да нисмо били дружбеници од раније, било је сасвим природно и логично да на растанку пријатељски пружимо једно другом руку, извесно време размењујемо честитке за верске празнике, а да онда полако и то умине. Била би то уобичајена људска прича.

Међутим, није тако испало, Љуба није дозволио. Кад сам из његовог живота изашла као колегиница, он ме је увео у свој свет – свет његове дивне породице супруге Љубице и синова Милоша

и Душана. И више од тога, Љубика и Бубика како смо прозвали његову Љубицу, постали су наши породични пријатељи. Моја покојна мајка би ме често питала да ли сам се чула и видела са њима, како су и шта раде.

Није се ту радило само о породичном дружењу и повременим кућним посетама. Захваљујући Љуби у мој живот су ушли неки врло драги и у мом вредносном систему драгоцени људи: Владимир Димитријевић, Владимир Драговић, Тома Гајић, Бошко Обрадовић и његови „Дверјани“, Александар Липковски, отац Милорад Средојевић...

Мало патетично звучи кад се тако каже, али ћу ипак рећи: остављену на ветрометини политичке немилости, извређану и изпонижавану у једној немилосредној безбизничкој харанги, професор Љубомир Протић ме је пре свих и више од свих закрилио својом заштитничком хришћанском топлином.

Хтела сам да у овај кратки и штур запис о Љуби уметнем и понеку мисао из књиге „Рекох“, која уствари представља ниску бисера његове урођење мудрости, поклоњене читаоцу на делање и равнање. Но, ипак сам одустала од тога, јер од тих речи одштампаних на хартији и увезаних у једну књигу, много су важније оне његове поуке и поруке које су остале урезане у нашим срцима и сећању. Коначно, најбитније је да запамтимо да је професор доктор Љубомир Протић то што је говорио и творио и да нам је оставио у залог да тако радимо и живимо и ми, све док и нас Господ не позове.

О Љубином угледу и поштовању које је управо као математичар код колега уживао, довољно говори чињеница да је десетак година на његовом Математичком факултету био продекан за финансије. Могло би се рећи да веће признање за стручност није могао добити. Нема те медаље и те повеље која би била речитија.

Знам да је између осталих предмета, предавао диференцијалне једначине. Признајем да не знам баш најбоље шта су то диференцијалне једначине, али знам шта је знак једнакости.

Љубомир Протић = добар човек, а то је једино што се увек и у свим световима рачуна!

Наш Љубика целог живота одан Српству, у Господу се преставио на Св. Николу најслављенијег светитеља српских домова, њему који је читав свој радни век посветио српској просвети, четрдесетодневни парастос пао је на Светог Саву. Даће Бог да ово знамење буде на спасење! Срећно му било Царство небеско!

